Scales of Fragmentation: Bioarchaeological Evidence of Economic and Social Transformation from the Late Roman to Early Medieval Period in the Eastern Mediterranean

13.03.2023

Badania krypt kościołów i cmentarzysk jako podstawa źródłowa rozważań na temat społeczności i kultury epoki nowożytnej. Ujęcie interdyscyplinarne

13.03.2023

Monety antyczne z badań archeologicznych i przypadkowych znalezisk

14.03.2023

Epoka kamienia – odkrycia, metody, interpretacje

14.03.2023

Sesja poświęcona pamięci Profesora Karola Piaseckiego

14.03.2023

Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej

15-16.03.2023

Archeologia średniowiecza i czasów nowożytnych. Aktualne problemy i nowe badania

16.03.2023

Miasto i jego wiejskie zaplecze. Modelowanie procesów zachodzących w środowiskach antropogenicznych i przyrodniczych na przykładzie Mustis w Afryce Prokonsularnej

16.03.2023

Ceramika i szkło w badaniach nadczarnomorskich

17.03.2023

Back to the…PAST! Badania przeszłości w perspektywie młodych badaczy

17.03.2023

Keynote lecture
Wykład otwarty

Konstantinos D. Politis
(Hellenic Society for Near Eastern Studies)

13.03.2023

4. Konferencja Wydziału Archeologii UW „Przeszłość ma przyszłość!/ The Past has a Future!”

UNIWERSYTET WARSZAWSKI

WYDZIAŁ ARCHEOLOGII
Uniwersytet Warszawski

Wydział Archeologii
Uniwersytet Warszawski
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa

Przeszłość ma przyszłość! / The Past Has a Future!
4. Konferencja naukowa Wydziału Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego
(13-17.03.2023)

Przeszłość ma przyszłość! / The Past Has a Future!
4th Scientific Conference of the Faculty of Archaeology, University of Warsaw
(13-17.03.2023)

Książka abstraktów/ Book of Abstracts

redakcja/ edited by
Marcin Wagner, Michał Przeździecki, Karolina Blusiewicz

Warszawa 2023

Szanowni Czytelnicy,

Z przyjemnością prezentujemy program 4. Konferencji Naukowej Wydziału Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego pt. Przeszłość ma przyszłość!/ The Past Has a Future! Poza listą wystąpień i posterów znajdą w nim Państwo zestaw streszczeń* oraz garść niezbędnych informacji organizacyjnych.

Jest to wydarzenie o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym, z szerokim mottem wiodącym „Przeszłość ma przyszłość!". Już po raz czwarty wokół tego motta, pracownicy Wydziału Archeologii UW wraz z partnerami z innych ośrodków i instytucji naukowych zorganizowali 10 odrębnych sesji tematycznych. Mamy nadzieję, że nowa sesja zorganizowana przez doktorantów na stałe zagości w kolejnych edycjach konferencji.

Konferencja odbywać się będzie w formie stacjonarnej (osiem sesji), on-line (jedna sesja) lub hybrydowej (jedna sesja).

Obrady, w których bierze udział ponad 60 uczestników z zagranicy i 130 z Polski toczyć się będą przez pięć kolejnych dni marca (13–17.03.2023 r.). W tym czasie zaplanowanych zostało 131 wystąpień oraz cztery postery obejmujących szeroki zakres chronologiczny, geograficzny i tematyczny. W pierwszym dniu Konferencji wygłoszony będzie uroczysty wykład otwierający, pt. „The Realities of Antiquities of the Dead Sea Littoral Today and their Future". Jego autorem jest wybitny badacz, specjalizujący się w archeologii wczesnobizantyjskiej i wczesnoislamskiej, Dr Konstantinos D. Politis z Hellenic Society for Near Eastern Studies.

Składając w Państwa ręce niniejszą książkę abstraktów, chcielibyśmy bardzo serdecznie podziękować Organizatorom poszczególnych sesji za ich wkład i zaangażowanie.

Życzymy Państwu interesujących obrad i wielu inspirujących dyskusji!

Organizatorzy
Marcin Wagner, Michał Przeździecki, Karolina Blusiewicz

*Abstrakty zostały opublikowane w formie, dostarczonej przez Organizatorów poszczególnych sesji.

Dear Readers,

It is our pleasure to present the programme of the 4rd Conference of the Faculty of Archaeology University of Warsaw 'Przeszłość ma przyszłość!/ The Past Has a Future!'. In addition to the list of presentations and posters, you will find a set of summaries* and a handful of necessary organizational information.

It is both a national and international event reflecting its general motto: The Past Has a Future! This is the third time around this motto, colleagues from the Faculty of Archaeology UW together with partners from other institutions organised 12 sessions devoted to specific thematic fields in archaeology. We hope that the new session organised by PhD students will become a permanent fixture in the next editions of the conference.

This year's conference, will be held This year's conference, will be held stationary (eight sessions), online (one session) and hybrid (one session).

Over 60 participants from abroad and 130 participants from Poland are taking part in the parallel sessions during five consecutive days in March (13-17.03.2023). During this time, 131 papers and four posters were planned covering a wide chronological, spatial and thematic range. On the first day of the Conference, a special keynote public lecture is organised, entitled 'The Realities of Antiquities of the Dead Sea Littoral Today and their Future '. Its author is Dr Konstantinos D. Politis from the Hellenic Society for Near Eastern Studies, an outstanding scholar of the early Byzantine/Christian and early Islamic periods.

In presenting this Book of Abstracts, we would like to warmly thank all the session organisers for their intensive work and commitment.

We wish you all interesting proceedings and many inspiring discussions!

The organisers
Marcin Wagner, Michał Przeździecki, Karolina Blusiewicz

*Abstracts have been published here in the form submitted by the Organizers of each session.

Spis treści/ Contents:

Program konferencji/ Conference Programme 1

Spis abstraktów z podziałem na sesje/ List of Abstracts according to the Sessions 2

Abstrakty/ Abstracts 17

1. *The Realities of Antiquities of the Dead Sea Littoral Today and their Future* – Wykład otwarty/ Keynote Public Lecture 17

2. *Badania krypt kościołów i cmentarzysk jako podstawa źródłowa rozważań na temat społeczności i kultury epoki nowożytnej. Ujęcie interdyscyplinarne* 19

3. Scales of Fragmentation: Bioarchaeological Evidence of Economic and Social Transformation from the Late Roman to Early Medieval Period in the Eastern Mediterranean 23

4. Monety antyczne z badań archeologicznych i przypadkowych znalezisk 27

5. *Sesja poświęcona pamięci Profesora Karola Piaseckiego* 33

6. *Epoka kamienia – odkrycia, metody, interpretacje* 37

7. *Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej* 45

8. *Miasto i jego wiejskie zaplecze. Modelowanie procesów zachodzących w środowiskach antropogenicznych i przyrodniczych na przykładzie Mustis w Afryce Prokonsularnej* 59

9. *Archeologia średniowiecza i czasów nowożytnych. Aktualne problemy i nowe badania* 65

10. *Ceramika i szkło w badaniach nadczarnomorskich* 71

11. *Back to the…PAST! Badania przeszłości w perspektywie młodych badaczy* 77

12. Sesja posterowa/ Posters Session 81

Organizatorzy techniczni/ Technical Organisers

Ireneusz Nazaruk

Pomoc studencka/ Student Helpers

Klaudia Belkiewicz

Elwira Dybisz

Nikola Fornal

Gabriela Karasiewicz

Weronika Kobojek

Kacper Konofał

Bartłomiej Kukla

Izabella Kurjan

Ilona Nowosadzka

Barbara Szymańska

Dzień Day	Sesje Sessions			
Poniedziałek Monday, 13.03.2023	*Badania krypt kościołów i cmentarzysk jako podstawa źródłowa rozważań na temat społeczności i kultury epoki nowożytnej. Ujęcie interdyscyplinarne* 09:45-16:10 2.10		*Scales of Fragmentation: Bioarchaeological Evidence of Economic and Social Transformation from the Late Roman to Early Medieval Period in the Eastern Mediterranean* 09:30-13:10 2.12	*Konstantinos D. Politis* *The Realities of Antiquities of the Dead Sea Littoral Today and their Future* 18.00
Wtorek Tuesday, 14.03.2023	*Monety antyczne z badań archeologicznych i przypadkowych znalezisk* 10:00-18:10 2.10	*Sesja poświęcona pamięci Profesora Karola Piaseckiego* 09:30-13:10 2.11	*Epoka kamienia – odkrycia, metody, interpretacje* 09:00-18:10 2.12	
Środa Wednesday, 15.03.2023	*Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej* 9:20-18:10 2.10			*Sesja posterowa* *Posters Session* 13:30-14:00
Czwartek Thursday, 16.03.2023	*Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej* 09:30-17:30 2.10	*Miasto i jego wiejskie zaplecze. Modelowanie procesów zachodzących w środowiskach antropogenicznych i przyrodniczych na przykładzie Mustis w Afryce Prokonsularnej* 09:30-16:10 2.11	*Archeologia średniowiecza i czasów nowożytnych. Aktualne problemy i nowe badania* 09:30-16:10 2.12	
Piątek Friday, 17.03.2023	*Ceramika i szkło w badaniach nadczarnomorskich* 09:20-15:30 2.10		*Back to the…PAST! Badania przeszłości w perspektywie młodych badaczy* 09:20-13.10 2.12	

Sesja online/ Online Session

UNIWERSYTET WARSZAWSKI | INICJATYWA DOSKONAŁOŚCI UCZELNIA BADAWCZA

Poniedziałek/ Monday 13.03.2023

Godzina Hour	***Badania krypt kościołów i cmentarzysk jako podstawa źródłowa rozważań na temat społeczności i kultury epoki nowożytnej. Ujęcie interdyscyplinarne***
9:45-10:10	**Małgorzata Grupa, Tomasz Kozłowski** *Badania krypt kościołów i cmentarzysk jako podstawa źródłowa rozważań na temat społeczności i kultury epoki nowożytnej - otwarcie sesji*
10:10-10:30	**Mikołaj Dobek, Jan Jarosz** *Analiza materiałów, konserwacja, rekonstrukcja, wystawa, publikacja – obowiązek czy zło konieczne w pracy archeologa*
10:30-10:50	**Jakub Michalik** *Wióry z trumien jako element nowożytnego obrządku pogrzebowego na przykładzie pochówków trumiennych z krypt kościoła w Szczuczynie*
10:50-11:10	**Dyskusja/ Discussion**
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Marcin Majewski, Monika Ogiewa-Sejnota, Katarzyna Ślusarska** *Piraci z Koszewa. Wstępne wyniki prac w kryptach rodu von Oesterling*
11:50-12:10	**Mikołaj Dobek, Krzysztof Jasiak** *Czego nie powiedziały źródła, dopowiedzą przedmioty – badania archeologiczne kompleksu podominikańskiego w Płocku*
12:10-12:30	**Magdalena Bis, Wojciech Bis, Wiesław Więckowski** *Przykościelny cmentarz św. Katarzyny na Służewie. Przyczynek do badań demograficznych mieszkańców podwarszawskiej wsi*
12:30-12:50	**Maciej Miścicki, Joanna Skiba** *Badania dziewiętnastowiecznego cmentarza przykościelnego w Sępólnie Krajeńskim w 2021 roku*
12:50-13:10	**Dyskusja/ Discussion**
13:10-14:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**
14:30-14:50	**Karolina Blusiewicz** *Krypta rodu Wejherów w Pucku – wyniki i możliwości badań interdyscyplinarnych*
14:50-15:10	**Rafał Fetner, Elżbieta Jaskulska** *Osteobiografie osób pochowanych w Krypcie Wejherów w kościele pw. Św. Piotra i Pawła w Pucku*
15:10-15:30	**Aleksandra Grzegorska** *O populacji Pucka – wstępne wyniki badań bioarcheologicznych*
15:30-15:50	**Katarzyna Ślusarska** *Przerwane dzieciństwo. Analiza markerów stresu na stanowisku 10 w Gieczu*
15:50-16:10	**Dyskusja/ Discussion**

Godzina Hour	*Scales of Fragmentation: Bioarchaeological Evidence of Economic and Social Transformation from the Late Roman to Early Medieval Period in the Eastern Mediterranean*
9:30-9:50	**Sabina Fiołna, Adam Izdebski, Çetin Şenkul** *Integration and disintegration of the Roman globalised system as evidenced by historical, archaeological, numismatic and palynological record from the territory of ancient Tripolis, Western Asia Minor, part 1*
9:50-10:10	**Sabina Fiołna, Adam Izdebski, Çetin Şenkul** *Integration and disintegration of the Roman globalised system as evidenced by historical, archaeological, numismatic and palynological record from the territory of ancient Tripolis, Western Asia Minor, part 2*
10:10-10:30	**Arkadiusz Sołtysiak** *Preliminary assessment of the age-at-death pattern in the multiple burials at Marea, Egypt*
10:30-10:50	**Hakob Simonyan, Hasmik Simonyan** *A unique ritual pit with human remains from the memorial complex of Armenian kings in Aghtsk (Armenia)*
10:50-11:10	**Dyskusja/ Discussion**
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Tomasz Waliszewski, Urszula Wicenciak-Núñez, Mariusz Gwiazda, Monika Badura** *Towards an atlas of Phoenician wines – merging data from multiple sources*
11:50-12:10	**Rafał Fetner** *Scales of Fragmentation in Romania: shift in diet between the Late Antique and Early Middle Ages*
12:10-12:30	**Aldona Mueller-Bieniek** *Millets in archaeobotanical data from Poland*
12:30-12:50	**Giedrė Motuzaitė Matuzevičiūtė, Rimvydas Laužikas** *The history of millet cultivation in the East Baltics*
12:50-13:10	**Dyskusja/ Discussion**

Referat online/ Online Lecture

Wtorek/ Tuesday 14.03.2023

Godzina Hour	*Monety antyczne z badań archeologicznych i przypadkowych znalezisk*
10:00-10:50	**Fernando López Sánchez (wykład inauguracyjny)** *Pseudo-imperial solidi in sub-Roman Gaul: under what permission?*
10:50-11:10	**Dyskusja/ Discussion**
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Emilia Smagur** *Pieniądz w starożytnych portach Morza Czerwonego: Berenike i Myos Hormos*
11:50-12:10	**Piotr Jaworski, Szymon Jellonek, Barbara Zając** *Obieg monetarny w bizantyńskiej i umajjadzkiej 'Marei' na zapleczu Aleksandrii. Raport z realizacji pierwszego etapu projektu numizmatycznego*
12:10-12:30	**Jarosław Bodzek** *Monety starożytne z badań Instytutu Archeologii UJ na agorze Nea Pafos*
12:30-12:50	**Piotr Jaworski** *Obieg monetarny w Apsaros w okresie wojny partyjskiej Trajana*
12:50-13:10	**Dyskusja/ Discussion**
13:10-14:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**
14:30-14:50	**Renata Ciołek** *Ślady Legionu VIII Augusta w Novae*
14:50-15:10	**Szymon Jellonek** *Monety sezonu 2022 Ekspedycji Archeologicznej Novae WA UW*
15:10-15:30	**Bartosz Awianowicz, Aleksander Bursche, Kyrylo Myzgin** *Złoto Sponsianusa i jego czasy*
15:30-15:50	**Arkadiusz Dymowski** *Trochę statystyk na temat skarbów denarów rzymskich z okresu Cesarstwa odkrytych na terenie Barbaricum*
15:50-16:10	**Dyskusja/ Discussion**
16:10-16:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
16:30-16:50	**Anna Zapolska** *Sposoby użytkowania i funkcje brązowych monet rzymskich na podstawie zespołów grobowych kultury Dollkeim-Kovrovo z dawnego Grebieten (Sambia)*
16:50-17:10	**Adam Degler, Przemysław Dulęba** *Nowe znaleziska monet rzymskich w świetle badań nad osadnictwem z epoki żelaza na obszarze Śląska i Małopolski*
17:10-17:30	**Barbara Zając** *Znaleziska monet rzymskich z terenu woj. podkarpackiego*
17:30-17:50	**Magdalena Natuniewicz-Sekuła, Marek Baczewski, Vital Sidarovich** *Antoninian Treboniana Gallusa z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Weklicach, pow. elbląski*
17:50-18:10	**Dyskusja/ Discussion**

Godzina Hour	*Sesja poświęcona pamięci Profesora Karola Piaseckiego*
9:30-9:50	**Michał Piasecki** *Karol Piasecki – naturalnie zawsze o ptakach...*
9:50-10:10	**Krzysztof Zając** *Na szlaku Puszczy Kozienickiej*
10:10-10:30	**Piotr Klafkowski** *„Wierzysz w różnorodność? Tak? To mów o tym!" Wspomnienie o Profesorze Karolu Piaseckim i Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Szczecińskiego*
10:30-10:50	**Roman Łopaciuk** *Latawce, drony i sokoły*
10:50-11:10	**Wiesław Kapla, Renata Maskowicz** *Czy to ksiądz Jan Wojsławski?*
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Janusz Wołoszyn** *Przedstawienia ornitomorficzne w sztuce naskalnej kompleksu Toro Muerto (dep. Arequipa, Peru)*
11:50-12:10	**Wiesław Więckowski** *Więc kimże w końcu byli? Analizy bioarcheologiczne na stanowisku Castillo de Huarmey, Peru*
12:10-12:30	**Łukasz Maurycy Stanaszek** *Etnogeneza Słowian w świetle badań genetycznych z terenów ziem Polski*
12:30-12:50	**Robert Mahler** *Analiza pochówków dziecięcych z cmentarza muzułmańskiego na Kom el-Dikka w egipskiej Aleksandrii (IX–XII wiek n.e.)*
12:50-13:10	**Miłosz Giersz** *Karol i jego Peru (film krótkometrażowy)*

Godzina Hour	*Epoka kamienia – odkrycia, metody, interpretacje*
9:00-9:10	**Karol Szymczak** *Powitanie uczestników sesji*
9:10-9:30	**Katarzyna Pyżewicz, Witold Grużdź** *Reinterpretacja zespołów oryniackich z Góry Puławskiej*
9:30-9:50	**Jarosław Wilczyński, Lengyel György, Martin Novák, Marc Händel, Damian Stefański** *Co w lessie piszczy. Badania górnopaleolitycznych stanowisk centralnej Europy – stare stanowiska, nowe informacje*
9:50-10:10	**Elżbieta Ciepielewska** *Wariant Kamienna zespołów z tylczakami łukowymi (ABP)? Stanowisko Nowy Młyn, Cypel (Rydno) – materiały krzemienne i organizacja przestrzenna obozowisk*
10:10-10:30	**Tadeusz Wiśniewski** *Paleolit schyłkowy na Lubelszczyźnie. Badania i odkrycia w 2022 roku*
10:30-10:50	**Dominik Kacper Płaza** *Paleolit schyłkowy w Polsce Środkowej*
10:50-11:10	**Dyskusja/ Discussion**
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Witold Gumiński** *Siekiera, motyka, pik, ciosaki… Różnorodność kamiennych narzędzi obuchowych ze stanowisk łowieckich epoki kamienia w Dudce i Szczepankach na Mazurach*
11:50-12:10	**Karolina Bugajska** *Chronologia i rola pochówków ciałopalnych na cmentarzysku łowców epoki kamienia w Dudce (Mazury)*
12:10-12:30	**Adam Wawrusiewicz, Michał Przeździecki, Marcin Frączek, Iga Szwed, Katarzyna Pyżewicz** *Ostatni łowcy-zbieracze znad środkowej Narwi. Relikty zachowań funeralno-obrzędowych na stanowisku wydmowym w Grądach-Woniecko*
12:30-12:50	**Adam Wawrusiewicz, Michał Przeździecki, Marcin Frączek** *„Wyspa" na bagnach. Wstępne wyniki interdyscyplinarnych badań nad osadnictwem subneolitycznym w Lipsku nad górną Biebrzą*
12:50-13:10	**Dyskusja/ Discussion**
13:10-14:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**
14:30-14:50	**Agnieszka Brzeska-Zastawna, Albert Zastawny** *Książnice Wielkie Józefa Żurowskiego. Dawne i nowe badania*
14:50-15:10	**Dariusz Król, Jakub Niebieszczański, Iwona Hildebrandt-Radke, Aleksandra Sznajdrowska-Pondel** *Cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych na obszarze lessów podkarpackich. Nowe dane, nowe interpretacje*
15:10-15:30	**Agata Gaszka** *Osadnictwo neolityczne w Jaskini Ciemnej (badania w latach 2007-2012)*
15:30-15:50	**Dariusz Manasterski, Joanna Kałużna-Czaplińska, Katarzyna Januszek, Aleksandra Cetwińska, Angelina Rosiak, Adam Wawrusiewicz** *Konsumpcja żywności i napojów wśród społeczności późnego neolitu i wczesnej epoki brązu w strefie pogranicza nizin Wschodu i Zachodu Europy. Przypadek miejsc obrzędowych*
15:50-16:10	**Dyskusja/ Discussion**
16:10-16:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**

Godzina Hour	*Epoka kamienia – odkrycia, metody, interpretacje*
16:30-16:50	**Dagmara H. Werra, Marcin Szeliga, Katarzyna Pyżewicz** *Pochodzenie i wykorzystanie obsydianu w neolicie ziem polskich – na przykładzie materiałów z Opatowa, Polska południowo-wschodnia*
16:50-17:10	**Agnieszka Brzeska-Zastawna** *Zarys problematyki eneolitu zachodniej Małopolski z perspektywy badań nad wytwórczością krzemienną*
17:10-17:30	**Szymon Modzelewski** *Krzemionki i pradziejowa gospodarka*
17:30-17:50	**Piotr Chachlikowski** *Źródła surowców kamiennych na obszarach poglacjalnych międzyrzecza Odry i Wisły w pradziejach. O fenomenie eksploatacji głazu narzutowego z Mszczonowa na Mazowszu w epoce brązu*
17:50-18:10	**Dyskusja/ Discussion**

Środa/ Wednesday 15.03.2023

Godzina Hour	*Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej*
9:20-9:30	**Vadzim Beliavets, Mikalai Plavinski** *Powitanie uczestników sesji*
9:30-9:50	**Oleg Sakhonchyk, Ermalicka Ksenia, Karolina Rataj** *Złota, spiralna ozdoba z Mścibowa*
9:50-10:10	**Vadzim Beliavets** *Odlew z Čarnaučyc i inne zapinki typu 41 O. Almgrena z ziem Białorusi*
10:10-10:30	**Kyrylo Myzgin** *Przyczyny i kierunki napływu wczesnych rzymskich solidów we Wschodnim Barbaricum: stare hipotezy i nowe dane*
10:30-10:50	**Wital Sidarowicz** *Znaleziska monet rzymskich w białoruskiej części dorzecza Dźwiny*
10:50-11:10	**Dyskusja/ Discussion**
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Julia Salova, Stanko Trifunovich, Leonid Vyazov** *Kamon drink: first archaeobotanical data on beer production in the Late Roman Pannonian Barbaricum (Serbia)*
11:50-12:10	**Zoya Ilchyshyn, Oleh Osaulchuk** *Osada okresów rzymskiego i wczesnosłowiańskiego Sokilnyky st. 1 w okolicach Lwowa*
12:10-12:30	**Leonid Vyazov, Gulnaz Sagmanova, Olga Flegontova, Harald Ringbauer, David Reich, Pavel Flegontov** *Genetic identification of Slavs in Migration Period Europe using an IBD sharing graph*
12:30-12:50	**Natalia Khamaiko, Pavel Goldin, Mykhailo Kublii, YevheniiaYanish, Oleksandr Pashkovskyi** *In which God we trust: Zooarchaeological evidences on sacred oaks from the Desna riverbed*
12:50-13:10	**Dyskusja/ Discussion**
13:10-14:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**
14:30-14:50	**Mikalai Plavinski, Viktoryia Tarasevich** *Necropolis of the second half of the 1st millennium AD Naŭry II: the results of excavations in 2017–2020*
14:50-15:10	**Maryna Sergeeva** *Early Rus' accessories of bone and antler: technical and cultural aspects (according to materials from the Middle Dnipro Region)*
15:10-15:30	**Olena Zhurukhina** *Early Rus' glassware from archaeological excavations in Kyiv (preliminary review)*
15:30-15:50	**Tetiana Krupa** *Archaeological Textiles as a Marker of Trans-Eurasian Contacts*
15:50-16:10	**Dyskusja/ Discussion**
16:10-16:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**

Godzina Hour	*Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej*
16:30-16:50	**Olena Chernenko** *Wykorzystanie kamienia budowlanego w księstwie czernihowskim Rusi w XI–XIII wieku*
16:50-17:10	**Kateryna Mikheienko** *Concepts of Old Rus' architecture development of the late 19th – 30s of the 20th century and the arch-gabled church*
17:10-17:30	**Olena Veremeychyk** *Collection of the archaeological material from Lyubech*
17:30-17:50	**Rytis Jonaitis, Irma Kaplūnaitė** *The Medieval cemetery at Bokšto St.: state of the research and future prospectives*
17:50-18:10	**Dyskusja/ Discussion**

Czwartek/ Thursday 16.03.2023

Godzina Hour	*Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej*
9:30-9:50	**Viktoryia Makouskaya, Mikalai Plavinski** *Markers of Christianization in children's burials Old Rus' period Polack Land*
9:50-10:10	**Lesia Chmil** *Functional purpose and names of Ukrainian ceramic utensils of the 16th – 18th centuries*
10:10-10:30	**Raman Krytsuk** *Materiały archiwalne jako źródło do rekonstrukcji zaginionych skarbów (na przykładzie skarbu 1939 r. ze wsi Shpaki)*
10:30-10:50	**Valery Kabrynets** *"Pure" "Russian" hoards of the second half of the 17th century on the territory of Belarus: relative and absolute dating*
10:50-11:10	**Dyskusja/ Discussion**
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Ihar Dabralet** *Strój polski a zmiany w Rzeczypospolitej w okresie nowożytnym*
11:50-12:10	**Yurii Bashkatov** *Ivkivtsi: a new Late Zarubintsi culture type of sites at the Middle Dnieper*
12:10-12:30	**Volodymyr Sydorovych** *Burial No. 10 of the Przeworsk culture burial ground Velyka Dibrova-I in the Lviv region: an unusual find*
12:30-12:50	**Jaroslav Onyshchuk, Tetiana Slobodian** *Grób nr 8 kultury przeworskiej na cmentarzysku Kariv-I w Zachodnim Pobuży: badania archeologiczne i antropologiczne*
12:50-13:10	**Dyskusja/ Discussion**
13:10-14:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**
14:30-14:50	**Oleg Petrauskas, Serhij Didenko, Roman Reida, Dmytro Mostovyi, Kseniia Bondar** *Erste Forschungsergebnisse zur „Römischen Station" bei Buzovycja*
14:50-15:10	**Roman Kravchenko, Roman Lutsenko** *New researches of Romny cultural sites in the basin of the Desna river (Chernihivs'ka oblast, Ukraine)*
15:10-15:30	**Anastasia Korokhina, Volodymyr Belskyi, Roman Kravchenko** *Petrographic and elemental analysis of ceramics of the Romny culture from Sverdlovske-1 and Radychivske-3 hilforts (Chernihivs'ka oblast, Ukraine)*
15:30-15:50	**Dmytro Bibikov** *Wooden constructions from the mounds of the Raiky culture in the context of West Slavic analogies*
15:50-16:10	**Dyskusja/ Discussion**
16:10-16:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**

Referat online/ Online Lecture

Godzina Hour	*Archeologia i numizmatyka Europy Wschodniej*
16:30-16:50	**Stepan Stepanenko** *Death and memory on the outpost: barrows and tar production at the Shestovytsya cemetery*
16:50-17:10	**Vyacheslav Baranov, Vsevolod Ivakin, Dmytro Diachenko, Roman Shiroukhov, Jens Schneeweiß** *Research of Ostriv cemetery (Ukraine) in 2022. New challenges and perspectives*
17:10-17:30	**Dyskusja/ Discussion**

Referat online/ Online Lecture

Czwartek/ Thursday 16.03.2023

Godzina Hour	*Miasto i jego wiejskie zaplecze. Modelowanie procesów zachodzących w środowiskach antropogenicznych i przyrodniczych na przykładzie Mustis w Afryce Prokonsularnej*
9:30-9:50	**Tomasz Waliszewski, Jamel Hajji** *Mustis w Afryce Prokonsularnej. Wprowadzenie do problematyki stanowiska i jego mikroregionu*
9:50-10:10	**Piotr Makowski, Chokri Touihri** *Zagubione w seriacji. Definiowanie wczesnoislamskich faz osadniczych w Mustis (Tunezja)*
10:10-10:30	**Radosław Mieszkowski, Krzysztof Misiewicz** *„... I w ogóle i w szczególe i pod każdem innem względem..." – wyniki badań nieinwazyjnych metodą ERT w Mustis w 2022 roku*
10:30-10:50	**Adrian Ochtyra** *Zastosowanie zobrazowań satelitarnych WorldView-2 w prospekcji archeologicznej w Mustis*
10:50-11:10	**Dyskusja/ Discussion**
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Julia M. Chyla, Paweł Rongies, Faouzi Ghozzi** *Archeologiczna Prospekcja Regionu Mustis*
11:50-12:10	**Jakub Franczuk** *Wirtualny spacer jako forma wizualizacji architektury w Mustis*
12:10-12:30	**Jakub Mosiejczyk, Dawid Wieczorek, Magdalena Antos** *Badania archeologiczne w świątyniach Mustis*
12:30-12:50	**Karol Kłodziński** *Mustis w badaniach epigraficznych*
12:50-13:10	**Dyskusja/ Discussion**
13:10-14:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**
14:30-14:50	**Monika Badura, Wiktoria Zgórzak** *Dawne Mustis (Tunezja) oraz elementy lokalnej gospodarki roślinnej opisane poprzez znaleziska nasion i owoców*
14:50-15:10	**Magdalena Moskal-del Hoyo** *Zespoły węgli drzewnych ze stanowiska w Mustis (Tunezja) źródłem danych na temat środowiska i wykorzystania surowca drewnianego*
15:10-15:30	**Urszula Iwaszczuk** *Z tyłu sklepu, czyli zwierzęta w Mustis w czasie przemian*
15:30-15:50	**Jerzy Lechnio, Ewa Smolska, Piotr Szwarczewski, Barbara Woronko, Ouadii El Aroui** *Mustis i jego okolice w badaniach geomorfologicznych (Płn. Tunezja)*
15:50-16:10	**Dyskusja/ Discussion**

Godzina Hour	*Archeologia średniowiecza i czasów nowożytnych. Aktualne problemy i nowe badania*
9:30-9:50	**Mikalai Plavinski** *What to do with cremated relatives? Cremation burials of the second half of the 1st millennium in northwestern Belarus: archival materials in the light of the latest excavations*
9:50-10:10	**Iwona Lewoc, Sławomir Miłek, Tomasz Nowakiewicz, Dawid Rembecki** *Cmentarzyska nad Szczeberką – trzy pierwsze lata badań (2020–2022)*
10:10-10:30	**Dariusz Błaszczyk, Karolina Trusz** *Średniowieczne cmentarzyska z konstrukcjami kamiennymi na Mazowszu i Podlasiu – pochodzenie i mobilność populacji w świetle badań izotopowych*
10:30-10:50	**Sławormi Wadyl** *Cmentarzyska z kurhanami typu Orzeszkowo w świetle wyników badań kurhanu K8 w Nowym Chorowie, pow. słupski w 2022 roku*
10:50-11:10	**Dyskusja/ Discussion**
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Olena Chernenko** *„Dom kupca" z drugiej połowy XIII w. w Czernihowie*
11:50-12:10	**Tomasz Cymbalak** *W centrum i na obrzeżach miasta – misja i aktualne wyzwania działu archeologii Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Pradze*
12:10-12:30	**Maciej Miścicki** *Badania archeologiczne na terenie dawnej synagogi w Zakroczymiu w 2022 roku*
12:30-12:50	**Karolina Blusiewicz** *Kościół pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Pucku oraz cmentarz przykościelny – nowe odkrycia*
12:50-13:10	**Dyskusja/ Discussion**
13:10-14:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**
14:30-14:50	**Michał Starski** *Parcele mieszczańskie po północnej stronie ul. 1 Maja w Pucku. Podsumowanie sześciu sezonów badań archeologicznych*
14:50-15:10	**Kukowski Aleksander, Marek Truszkowski** *Wyroby ceramiczne jako źródło rekonstrukcji wyposażenia i funkcji wieży na II Przedzamczu w Człuchowie*
15:10-15:30	**Gabriela Karasiewicz** *Renesansowy piec kaflowy z Debrzna*
15:30-15:50	**Maciej Miścicki, Karolina Blusiewicz** *Konserwacja średniowiecznych i nowożytnych zabytków drewnianych i skórzanych na Wydziale Archeologii UW*
15:50-16:10	**Dyskusja/ Discussion**

Godzina Hour	*Ceramika i szkło w badaniach nadczarnomorskich*
9:20-9:30	**Marcin Matera, Marcin Wagner** *Powitanie uczestników sesji*
9:30-9:50	**Elena Klenina** *The Black Sea Type Amphorae of the 8th – 9th Centuries from Chersonesus Taurica: Typology and Analysis of the Regional Production*
9:50-10:10	**Inga Głuszek, Jacek Michniewicz** *Produkcja lokalna ceramiki stołowej w ośrodkach greckich północnozachodniego wybrzeża Morza Czarnego na przykładzie znalezisk z Histrii. Ocena potencjału badawczego źródeł archeologicznych*
10:10-10:30	**Aleksandra Deptuła** *Funkcja i rola ceramiki lepionej ręcznie z grodziska Konsułowskoje*
10:30-10:50	**Nadiya A. Gavrylyuk, Mykola P. Tymchenko** *Handmade pottery from the ancient greek's sites as an ethno-cultural indicator of the population*
10:50-11:10	**Dyskusja/ Discussion**
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Krzysztof Domżalski** *Naczynia African Red Slip ware w basenie czarnomorskim: import i wpływ na produkcję regionalną*
11:50-12:10	**Paweł Lech** *Reperacje hellenistycznych naczyń stołowych z Tanais oraz innych greckich miast północnych wybrzeży Morza Czarnego. Problem lokalny czy globalny?*
12:10-12:30	**Marcin Matera** *O dwóch znaleziskach z Tanais, czyli o imitacjach amfor rodyjskich*
12:30-12:50	**Natalia Lockley** *Ceramika lokalna z rzymskiego fortu Apsaros – świadectwo kontaktów z mieszkańcami wybrzeża Kolchidy z armią rzymską?*
12:50-13:10	**Dyskusja/ Discussion**
13:10-14:30	**Przerwa obiadowa/ Lunch Break**
14:30-14:50	**Radosław Karasiewicz-Szczypiorski** *Produkcja ceramiki budowlanej przez rzymski garnizon w Apsaros. Wyniki badań stempli oraz analiz archeometrycznych*
14:50-15:10	**Marcin Wagner** *O pewnym małym zagadkowym fragmencie pucharka z Gonio Apsaros w Gruzji*
15:10-15:30	**Eliso Baghaturia-Kner** *Late antique Glass vessels in life context of population eastern Black Sea littoral: performance, function and modesty*
15:30-15:50	**Dyskusja/ Discussion**

Referat online/ Online Lecture

Godzina Hour	*Back to the…PAST! Badania przeszłości w perspektywie młodych badaczy*
9:20-9:30	**Monika Rekowska** *Powitanie uczestników sesji*
9:30-9:50	**Weronika Solarek** *Przemiany praktyk rytualnych i zachowań społecznych grup neolitycznych i chalkolitycznych z Równiny Konijskiej (środkowa Anatolia)*
9:50-10:10	**Karolina Rataj** *Złote ozdoby z wczesnego i starszego okresu epoki brązu z ziem polskich*
10:10-10:30	**Adam Telążka** *Na pograniczu dwóch kultur – starożytne hutnictwo żelaza w dorzeczu Warty*
10:30-10:50	**Aleksandra Grzegorska** *Szukając kontekstu – jak i skąd pobierać próbki ziemi do badań paleoparazytologicznych*
10:50-11:10	**Dyskusja/ Discussion**
11:10-11:30	**Przerwa kawowa/ Coffee Break**
11:30-11:50	**Emanuela Rudnicka** *Motywy ornitomorficzne w sztuce prekolumbijskiej. Studium naczyń z tykwy kultury Wari z Castillo de Huarmey, Peru*
11:50-12:10	**Natalia Lockley** *Lokalne naczynia kuchenne jako źródło wiedzy o rzymskiej Kolchidzie?*
12:10-12:30	**Katarzyna Kasprzycka** *Kiedy teraźniejszość spotyka przeszłość – czyli słów kilka o badaniach J. B. Greene'a w Deir el-Bahari*
12:30-12:50	**Dominika Dziewczopolska** *Polscy podróżnicy w poszukiwaniu starożytności w XIX-wiecznym Konstantynopolu*
12:50-13:10	**Dyskusja/ Discussion**

Wykład otwarty/ Keynote Public Lecture

Konstantinos D. Politis

Hellenic Society for Near Eastern Studies

The Realities of Antiquities of the Dead Sea Littoral Today and their Future

Near the shores of the Dead Sea are some of the world's oldest human settlements dating back to over 13,000 years ago. They also attest to people inhabiting the region hundreds of thousand years ago. But perhaps it is best known for its biblical accounts. However, locals today do not always identify with these ancient cultures, resulting in their exploitation and often even destruction. The economics of contemporary tourism, on the other hand, may be a means to preserve this complex heritage. This lecture will examine the particular circumstances of archaeological remains on the Dead Sea littoral.

Biblical Jericho at Tell es-Sultan, Roman Kallirohe at 'Ain ez-Zara, Qumran and 'Ain Jedi and have been known for decades. Others though, such as, Neolithic and Bronze Age edh-Drah' and An Naq', Iron Age Tuleilat Qasr Mousa Hamid, Roman Khirbet Mazen, Mahoza at Haditha and Khirbet Qazone, and Byzantine Zoara at Ghor as-Safi have only come to light recently. Unfortunately some of these were discovered first by underprivileged people in search of sellable treasures who consequently looted and sold them on antiquities markets. Typical examples are the 'Dead Sea Scrolls' found at around Qumran in the 1940s and more recently inscribed funerary stelae from Zoara. Archaeologists have had some success in identifying the provenance of these antiquities and conducted scientific investigations in order to understand their histories. Furthermore, establishing local museums and conducting outreach programmes have help to enhance local identities in order to appreciate their inherited past.

Badania krypt kościołów i cmentarzysk jako podstawa źródłowa rozważań na temat społeczności i kultury epoki nowożytnej. Ujęcie interdyscyplinarne

Organizatorzy/ Organisers:
Tomasz Kozłowski[1], Małgorzata Grupa[1], Karolina Blusiewicz[2]
[1]Instytut Archeologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
[2]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Magdalena Bis[1], Wojciech Bis[1], Wiesław Więckowski[2]
[1]Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk
[2]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Przykościelny cmentarz św. Katarzyny na Służewie. Przyczynek do badań demograficznych mieszkańców podwarszawskiej wsi

W referacie zaprezentowane zostaną wyniki ratowniczych prac archeologicznych przeprowadzonych w roku 2022. Objęły one odcinek wzdłuż południowej ściany kościoła pod wezwaniem św. Katarzyny. Świątynię wzniesiono jako murowaną budowlę gotycką, którą w kolejnych stuleciach poddawano przebudowom. Obok niej od średniowiecza funkcjonował cmentarz przykościelny.

W trakcie najnowszych badań odsłonięto 101 pochówków w różnym stanie zachowania oraz wydobyto bardzo liczne kości ludzkie, zarówno z warstw, jak i zalegające w kilkunastu skupiskach. Pochodziły one z różnych etapów użytkowania nekropolii, aż po XIX wiek. Przedstawione zostaną wstępne spostrzeżenia dotyczące organizacji przestrzeni grzebalnej oraz aspektów społeczno-demograficznych pochowanych tu zmarłych.

Wyniki najnowszych prac zostaną zestawione z rezultatami badań realizowanych w latach 1996–2001. Zarejestrowano wówczas ponad 600 pochówków zlokalizowanych wewnątrz i wokół kościoła, w tym kilka w murowanych kryptach.

W trakcie obu kampanii wykopaliskowych pozyskano wiele zabytków ruchomych, głównie elementy wyposażenia grobowego, w tym dewocjonalia. Tylko część znalezisk została jak dotąd opublikowana.

Karolina Blusiewicz
Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Krypta rodu Wejherów w Pucku – wyniki i możliwości badań interdyscyplinarnych

Podczas remontu posadzki w kościele parafialnym pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Pucku otwarty został dostęp do grobowca rodziny Wejherów – przedstawicieli jednego z najznaczniejszych na Pomorzu Gdańskim rodów w końcu XVI i pierwszej połowie XVII wieku. W wyniku podjętych badań interwencyjnych zabezpieczono pozostałości pochówków, których zły stan zachowania wskazywał na wcześniejsze otwieranie krypty i różnorodne ingerencje. W celu uzyskania informacji o osobach złożonych w krypcie oraz czasie i sposobie ich pochówku wykorzystano możliwości badań interdyscyplinarnych: bioarcheologicznych, archeobotanicznych, dendrochronologicznych i kostiumologicznych. Przeprowadzone w trakcie prac analizy architektoniczne pozwoliły także na uzupełnienie danych dotyczących historii budowlanej kościoła.

Rafał Fetner[1], Elżbieta Jaskulska[1]
Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Osteobiografie osób pochowanych w Krypcie Wejherów w kościele pw. Św. Piotra i Pawła w Pucku

Podczas badań archeologicznych w krypcie rodziny Wejherów w kościele pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Pucku odnalezione zostały szczątki osób dorosłych i dzieci. Szczątki przemieszane były z pozostałościami trumien

i wyposażenia grobowego, co utrudniło ich zebranie z podziałem na osobników. Co więcej, część kości była rozprzestrzeniona na znacznej powierzchni krypty. Jest to prawdopodobnie wynikiem częstego otwierania krypty i kolejnych ingerencji. W części z trumien znajdowało się wapno, które negatywnie wpłynęło na stan zachowania kości ludzkich, ograniczając możliwość obserwacji.

Badania osteologiczne połączone z kwerendą historyczną pozwoliły na prawdopodobną identyfikację osób pochowanych w krypcie rodziny Wejherów, ale ujawniły również pochówki niewzmiankowane w źródłach pisanych, przede wszystkim dzieci.

Prezentacja przedstawia wyniki badań osteologicznych w formie osteobiografii zidentyfikowanych osób, w tym informacje o płci i wieku oraz zmianach patologicznych. Badania morfologiczne uzupełnione są wynikami badań izotopów trwałych węgla i azotu oraz izotopów strontu, celem określenia diety i pochodzenia pochowanych tutaj osób.

Mikołaj Dobek[1], Jan Jarosz[1]

Instytut Archeologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Analiza materiałów, konserwacja, rekonstrukcja, wystawa, publikacja – obowiązek czy zło konieczne w pracy archeologa

Specyfika nauki jaką jest archeologia sprawia, że właściwe wykorzystanie pełni potencjału badawczego, a także zaprezentowanie efektów prowadzonych badań, wymaga zastosowania różnych środków w zależności od typu badanego stanowiska. Archeolog od początku prowadzenia prac, czyli już na etapie planowania wykopalisk, powinien zakładać, że jego zadanie zakończy się dopiero w momencie opublikowania wyników badań i ich promocji. W realiach życia codziennego różnie z tym bywa, nieraz czynniki niezależne sprawiają, że nie ma możliwości zrealizowania wszystkich etapów.

Krypty jako wyjątkowy typ stanowisk wymaga od badaczy interdyscyplinarnego podejścia, a także przeprowadzenia szeroko zakrojonych prac przygotowawczych, które mogą stanowić podstawę przyszłych prac rekonstruktorskich. Mikroklimat panujący w kryptach pozwala na pozyskiwanie zabytków o wyjątkowo dobrym stanie zachowania. Otwiera to przed badaczami szerokie możliwości rekonstrukcji zabytków, a co za tym idzie realizacje wystaw i publikacji, których wartość merytoryczna będzie niepodważalna. Faktem jest jednak, że nie mamy do czynienia z drogą na skróty. Właściwe opracowanie materiału, przeprowadzenie zabiegów konserwatorskich, rekonstrukcja zabytków oraz przygotowanie ich do prezentacji sprawia, że prace w terenie uznać należy jedynie za początek, trwającego nieraz latami, procesu gabinetowego opracowania zabytków. Przyjrzenie się z bliska, prowadzonym przez archeologów i studentów z toruńskiego UMK, pracom powiązanym z badaniami krypt kościoła pw. Znalezienia Krzyża Świętego i św. Andrzeja Apostoła w Końskowoli umożliwiło zaprezentowanie wzorca pracy archeologa poza stanowiskiem, oraz pozwoliło zwrócić uwagę na znaczenie właściwego prezentowania wyników prowadzonych badań, zarówno w środowisku naukowców, jak i poza nim.

Mikołaj Dobek[1], Krzysztof Jasiak[1]

[1]Instytut Archeologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Czego nie powiedziały źródła, dopowiedzą przedmioty – badania archeologiczne kompleksu podominikańskiego w Płocku

Jednym z głównych zadań stojących przed archeologami jest wypełnianie „białych plam" w historii danych społeczności. W praktyce często oznacza to rozpoznanie historii przemian w miejscach, o których źródła pisane milczą. Tego typu miejsce stanowił do niedawna kościół pod wezwaniem św. Dominika w Płocku wraz z podominikańskim klasztorem. Zakon funkcjonował w tym miejscu przez ponad 500 lat, a w XIX i XX wieku kompleks był siedzibą gminy ewangelickiej, a później także parafii prawosławnej. Szczegóły wielowiekowej historii obiektu skrywały jednak wiele niewyjaśnionych kwestii.

Brak wiedzy na temat zmian zachodzących w bryle kościoła i klasztoru, stanowił przyczynę stworzenia przez studentów UMK w Toruniu projektu „At the intersection of faiths and cultures – research on history of St. Dominic's Church

in Płock". Podczas interdyscyplinarnych badań dokonano archeologicznego rozpoznania podziemi pod kompleksem. W trakcie prac zainwentaryzowano znaczne ilości materiału kostnego zdeponowanego w dwóch ossuariach. Odkryto również drugie wejście do krypty, zweryfikowano konstrukcję fundamentów świątyni. Wówczas też odnaleziono szereg interesujących zabytków ruchomych. Pomimo nieintencjonalnej depozycji w nawarstwieniach ossuarium oraz na powierzchni klepiska krypty przyniosły one szereg informacji wpływających na interpretacje i rekonstrukcje poszczególnych etapów historii kompleksu podominikańskiego. Przedstawienie efektów badań przez pryzmat odkrytych zabytków ruchomych ukazuje, jak bardzo analiza i konserwacja zabytków pozyskanych w trakcie prac archeologicznych może wpłynąć na poszerzenie wiedzy na temat dziejów danego obiektu architektonicznego.

Aleksandra Grzegorska

Międzydziedzinowa Szkoła Doktorska, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

O populacji Pucka – wstępne wyniki badań bioarcheologicznych

Badania bioarcheologiczne pozwalają uzupełnić informacje dotyczące życia w przeszłości o dane, które byłby trudne do pozyskania przy użyciu innych metod i źródeł. Uzyskane w ten sposób dane pozwalają odpowiedzieć nam między innymi na pytania dotyczące jakości życia w przeszłości i ustalić na co chorowały badane populacje.

Celem wystąpienia jest prezentacja wstępnych wyników badań bioarcheologicznych szczątków ludzkich pochodzących z cmentarza w Pucku. Omówione zostaną informacje dotyczące struktury wieku i płci populacji. Zaprezentowane zostaną przykłady zmian widoczne na kościach, które mogą być wynikiem przebytych chorób bądź agresji międzyosobniczej. Przedstawione podczas wystąpienia dane posłużą do próby podsumowania jak wyglądało życie dawnej populacji Pucka.

Marcin Majewski[1], Monika Ogiewa-Sejnota[2], Katarzyna Ślusarska[1]

[1]Katedra Archeologii, Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński

[2]Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie

Piraci z Koszewa. Wstępne wyniki prac w kryptach rodu von Oesterling

Latem i wczesną jesienią 2022 r. pracownicy i studenci Katedry Archeologii Instytutu Historycznego Uniwersytetu Szczecińskiego przy współpracy z Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Stargardzie przeprowadzili prace badawcze w zespole krypt kościoła filialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, położonego w miejscowości Koszewo, woj. zachodniopomorskie. Łącznie zinwentaryzowano 22 sarkofagi, które powstały w okresie pomiędzy 1697 a 1795 r. Jednak pierwotna liczba pochówków w związku ze znacznym zniszczeniem wnętrza grobowca nie jest znana. Interdyscyplinarne badania pozwoliły m.in. zidentyfikować część z pochowanych osób, wskazać ich koligacje, uporządkować szczątki kostne oraz odnaleźć elementy dawnego wyposażenia kościoła.

Jakub Michalik

Instytut Archeologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wióry z trumien jako element nowożytnego obrządku pogrzebowego na przykładzie pochówków trumiennych z krypt kościoła w Szczuczynie

Wióry stanowią często pomijany element pochówku trumiennego, który najczęściej sprowadza się do zadokumentowania ich na stanowisku archeologicznym. Jednak ich obecność podyktowana była wieloma przyczynami, zarówno praktycznymi, jak i duchowymi, które spisane zostały przez XX–wiecznych etnografów. Przekazy ludowe dotyczące wiórów ewoluowały na ziemiach polskich i poza granicami, co sprzyjało powstawaniu licznych, lokalnych wierzeń, takich jak chowanie wiórów w trumnie razem ze zmarłym, spalanie lub wysypanie przed domem bądź w ustronnym miejscu.

Dzięki badaniom ksylologicznym możliwa jest przynajmniej częściowa weryfikacja przykładów. Na szczególną uwagę zasługują te zwyczaje, które dotyczą składania wiórów w trumnach, a także stosowania ich jako wypełnienia

poduszek i materacy. Jednak takie analizy stanowią rzadkość, co często jest spowodowane złym stanem zachowania drewna. Podczas badań archeologicznych w kryptach kościoła pw. Imienia Najświętszej Marii Panny w Szczuczynie w 2020 roku zebrano drewniane wióry, które znajdowały się na dnach trumien lub stanowiły wypełnienie poduszki i materaca. Wyniki identyfikacji pozwolą na przynajmniej częściowe potwierdzenie przekazów ludowych, a także rzucą nowe światło na rekonstrukcje procesu wytwarzania drewnianych trumien.

Maciej Miścicki[1], Joanna Skiba[1]

[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Badania dziewiętnastowiecznego cmentarza przykościelnego w Sępólnie Krajeńskim w 2021 roku

Parafia pod wezwaniem św. Bartłomieja w Sępólnie Krajeńskim funkcjonowała od czasów lokacji miejskiej w połowie XIV wieku w niezmienionym do dziś miejscu. Niemal od samego początku jej istnienia notowany jest również cmentarz przykościelny. Przeprowadzone badania archeologiczne związane były z szeroko zakrojonymi pracami rewitalizacyjnymi placu wokół współczesnej świątyni i były prowadzone jednoczasowo z pracami budowalnymi. W ich trakcie natrafiono na pozostałości cmentarza datowanego na XIX wiek oraz ossuariów, prawdopodobnie związanych z porządkowaniem terenu i usuwaniem starszych pochówków. Inwentaryzacji, która miała na celu ocenę płci i wydzielenie osobników z urazami, poddano ponad 100 osobników z pochówków pojedynczych oraz ossuariów. Szczególną uwagę poświęcono osobnikom z urazami czaszek, których poddano specjalistycznym analizom osteologicznym oraz szczegółowej dokumentacji cyfrowej.

Katarzyna Ślusarska

Katedra Archeologii, Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński

Przerwane dzieciństwo. Analiza markerów stresu na stanowisku 10 w Gieczu

Cmentarzysko średniowieczne, Giecz, stan. 10 jest częścią wczesnopiastowskiego kompleksu osadniczego związanego z grodziskiem w Gieczu. Samo cmentarzysko było użytkowane w XI i XII w. Badania na stan. 10 prowadzone są od 2014 r. przez mgr M. Miciak (Rezerwat Archeologiczny – Gród Piastowski w Gieczu) we współpracy z Fundacją Slavia. Za analizy osteologiczne materiałów osteologicznych odpowiedzialny jest zespół badawczy pod kierunkiem dr Amandy Agnew (Ohio State University). Prezentowane studium jest częścią projektu Bioarchaeology of Medieval Giecz, Poland i obejmuje wyniki analiz osteologicznych materiałów pozyskanych w latach 2014–2021.

W trakcie 7 sezonów odkrytych zostało 156 grobów, w tym 75 szkieletów należało do osobników niedorosłych poniżej 11 roku życia. Oceny wieku osobników niedorosłych dokonywano wg Schaefer et al., 2009 (Schaefer i in., 2009)

Podstawowym celem badawczym prezentowanego studium próba korelacji wieku pochowanych i obserwowanych cech patologicznych uznawanych za morfologiczne wskaźniki stresu: przerostów porowatych, zmian endokranialnych i odczynów okostnowych z tworzeniem kości. W pracy przetestowano wielocechowy kwestionariusz oceny potencjalnych zmian szkorbutowych w oparciu o kryteria przyjęte w pracach Geber&Murphy, 2012, Stark, 2014, Moore&Koon 2017 (Geber & Murphy, 2012; Stark, 2014; Moore & Koon, 2017).

Bibliografia:

Geber, J., & Murphy, E. (2012). Scurvy in the Great Irish Famine: Evidence of vitamin C deficiency from a mid-19th century skeletal population. *American Journal of Physical Anthropology*, 148(4), 512–524. https://doi.org/10.1002/ajpa.22066

Moore, J., & Koon, H. E. C. (2017). Basilar portion porosity: A pathological lesion possibly associated with infantile scurvy. I*nternational Journal of Paleopathology*, 18, 92–97. https://doi.org/10.1016/j.ijpp.2017.05.010

Schaefer, M., Black, S., & Scheuer, L. (2009). *Juvenile Osteology: A Laboratory and Field Manual*. Elsevier.

Stark, R. J. (2014). A proposed framework for the study of paleopathological cases of subadult scurvy. *International Journal of Paleopathology*, 5, 18–26. https://doi.org/10.1016/j.ijpp.2014.01.005

Organizatorzy/ Organisers:
Rafał Fetner[1], Arkadiusz Sołtysiak[1]
[1]Faculty of Archaeology, Univiersity of Warsaw, Poland

Scales of Fragmentation: Bioarchaeological Evidence of Economic and Social Transformation from the Late Roman to Early Medieval Period in the Eastern Mediterranean

Rafał Fetner
Faculty of Archaeology, Univiersity of Warsaw, Poland

Scales of Fragmentation in Romania: shift in diet between the Late Antique and Early Middle Ages

At the turn of the Late Antiquity to the Early Middle Ages, Romania faced gradual changes in the ethnic, and economic makeover. The arrival of Slavs and Avars changed the dynamic and put some pressure on the Eastern Roman Empire. During the presentation, the results of carbon and nitrogen stable isotopes of four sites dated to the Late Antiquity and Early Middle Ages from Wallachia will be discussed. The results showed a temporal difference between sites of various periods. The change is visible in the carbon stable isotope ration, but not in the nitrogen stable isotope ratio. Since most of the individual express high carbon stable isotope values, but moderate ratio for nitrogen, it is argued that the shift was associated with the consumption of millet. Later population of this region relied much more on millet. The results will be discussed in a broader European context.

Sabina Fiołna[1], Adam Izdebski[2], Çetin Şenkul[3]
[1]Freie Universität Berlin, Germany
[2]Max Planck Institute for Geoanthropology, Jena, Germany & Institute of History, Jagiellonian University, Krakow, Poland
[3]Department of Geography, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Turkey

Integration and disintegration of the Roman globalised system as evidenced by historical, archaeological, numismatic and palynological record from the territory of ancient Tripolis, Western Asia Minor

The pollen core extracted from the Buldan Yayla Lake (Turkey), within the territory of the ancient city of Tripolis, provokes a discussion on the role of globalised anthropogenic pressure in changing Mediterranean microecologies. The city of Tripolis in Western Asia Minor was founded as a Hellenistic colony in the 2nd cent. BCE. As evidenced archaeologically, it thrived during the Early and Late Roman periods, but it was eventually abandoned in 7th century CE. The Social Network Analysis of Roman provincial coinage illustrates how Tripolis became incorporated into the increasingly interconnected network of Anatolian cities in the Early Roman Period. Simultaneously, changes in the ratios of pollen of olive (Olea Europea) and cereals (Cerealia) in the pollen record testify to the rapid growth of human pressure in the valley in the 1st cent CE, a following plateau, reorganisation and finally its disintegration in 7th cent CE coinciding with the city abandonment. It is evident that the landscape of Buldan Yayla was subjected to local economic and cultural trends. However, the crucial factor in shaping the long-term patterns of change was the existence of an integrated, highly interconnected Roman socio-ecological system.

Giedrė Motuzaitė Matuzevičiūtė[1], Rimvydas Laužikas[2]
[1]Lithuanian Institute of History, Vilnius University, Lithuania
[2]Vilnius University, Lithuania

The history of millet cultivation in the East Baltics

The earliest broomcorn millet in the eastern Baltic region was identified from macrobotanical remains that were directly dated to ca 1000 BCE. Between the 800-500 BCE the millet was one of the major staple foods for the territories of

Lithuania while its use continued to take an important role in the past agriculture until the ca 14th-15th centuries.

In this presentation we introduce the existing archaeobotanical evidence and written sources on broomcorn millet cultivation in Lithuania from its first arrival all the way to the 19th century. Several key issues on millet etymology in Lithuanian vocabulary is discussed along with reviews on millet cultivation strategies in the past as documented from archaeobotanical remains and historical records. In the light of fluctuating records of millet cultivation and use we review the past consumption of millet as human food and animal fodder. We argue that the significant decrease in use of broomcorn millet in Lithuania was tightly linked with the climate change (the Little Ice Age) and the agricultural reform of the 16th century.

Aldona Mueller-Bieniek

Faculty of Archaeology, Univiersity of Warsaw, Poland

Millets in archaeobotanical data from Poland

In the territory of Poland, traces of broomcorn millet (Panicum miliaceum) were identified from archaeological sites or features dated back to the Early Neolithic. Until now, some of its grains were radiocarbon dated and always appeared much younger than the Neolithic. The oldest broomcorn millets found, with age confirmed both by archaeological context and radiocarbon method, are noted in SE Poland and are dated to the MBA (14th-13th cent. BC). A brief review of accessible data, including methodological and taphonomic issues will be presented, spanning from Neolithic to Medieval times.

Hakob Simonyan[1], Hasmik Simonyan[2]

[1]Scientific Research Center of Historical and Cultural Heritage, Yerevan, Armania

[2]Department of Archeology and Ethnography, Yerevan State University, Yerevan, Armenia

A unique ritual pit with human remains from the memorial complex of Armenian kings in Aghtsk (Armenia)

The archaeological and architectural site of Antique and Early Medieval times in the homonym village on the slopes of Mount Aragats in Aragatsotn Region, Armenia, is depicted in the written sources of Armenian historians of the fifth century. The monument is being excavated since 1970-s by archaeologist H. Simonyan. In 2022, under the floor of the palace a burial pit with the human remains of 25 (males, females, infants) and plus individuals (only due to their cranial remains) have been excavated. The ritual pit was full of human remains without any anatomical connections insitu probably previously cleaned from flesh.

Arkadiusz Sołtysiak

Faculty of Archaeology, Univiersity of Warsaw, Poland

Preliminary assessment of the age-at-death pattern in the multiple burials at Marea, Egypt

During recent archaeological works at Marea (ancient Philoxenite) directed by Tomasz Derda from the University of Warsaw, two rock-cut multiple burials were found, dated to the 6th/7th century CE. One of them (burial 1) was strongly distorted and damaged by partial roof collapse, but the second (burial 2) was relatively well preserved with more than 30 cm-thick deposit of human remains. Some anatomical connections were still present, but most elements were completely disarticulated. The age-at-death pattern in both burials is very specific, with virtually no neonate remains, high prevalence of older children (5 to 12 years old) and mature/senile adults. Although this pattern deviates from the catastrophic profile, it may be the effect of a specific epidemic disease.

Tomasz Waliszewski[1], Urszula Wicenciak-Núñez[2], Mariusz Gwiazda[2], Monika Badura[4]

[1]Faculty of Archaeology, Univiersity of Warsaw, Poland

[2]Polish Centre of Mediterranean Archaeology, University of Warsaw

[3]Faculty of Biology, University of Gdańsk

Towards an atlas of Phoenician wines – merging data from multiple sources

If written accounts are to be believed, Phoenicia during the Roman and Late Antique periods was famous for wines known beyond its borders. Archaeological data confirm these accounts only to a minor extent. Environmental and epigraphic data are useful but not decisive in this respect. Only by correlating all the available information with our knowledge of wine containers (amphorae) produced locally mainly on the Phoenician coast does it become possible to build models indicating the existence of the wine centres mentioned by ancient authors.

Organizatorzy/ Organisers:
Aleksander Bursche[1], Piotr Jaworski[1], Kiryło Myzgin[1]
[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Monety antyczne z badań archeologicznych i przypadkowych znalezisk

Bartosz Awianowicz[1], Aleksander Bursche[2], Kiryło Myzgin[2]
[1]Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
[2]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Złoto Sponsianusa i jego czasy

Publikacja P.N. Pearsona et al. tekstu p.t. „Authenticating coins of the 'Roman emperor' Sponsian" w wysoko notowanym czasopiśmie PlosOne z 23 listopada ubiegłego roku i jego szeroka reklama medialna odbiły się szerokim echem w środowisku naukowym na całym świecie. A. Bursche i K. Myzgin opublikowali na stronach internetowych i w tygodniku CoinsWeekly oświadczenie, w którym prezentują argumenty na rzecz tezy, iż złote monety Sponsiana są nowożytnym produktem (por. https://accs-network.com/blog/).

W swoim wystąpieniu autorzy zaprezentują klimat epoki antykwaryzmu XV-XVII w., gdy monety antyczne były kolekcjonowane na równi z nowożytnymi medailles. Wskażą w jakich warunkach powstawały złote odlewy z wizerunkami Sponsiana, Gordiana czy Filipa Araba oraz ich rzekoma siedmiogrodzka proweniencja. Wreszcie podważą bezpodstawne twierdzenie autorów tekstu w PlosOne jakoby imię SPONSIANVS w czasach nowożytnych pojawiło się po raz pierwszy w 1713 r. na numizmatach. W istocie znane było z publikowanego wielokrotnie od XVI w. nagrobka lekarza Liwii z Via Appia w Rzymie a także z innych źródeł epigraficznych.

Jarosław Bodzek
Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Monety starożytne z badań Instytutu Archeologii UJ na agorze Nea Pafos

Badania na agorze starożytnej Nea Pafos prowadzone są przez archeologów z Instytutu Archeologii UJ od 2011 r. W trakcie prac ekspedycji kierowanej przez profesor E. Papuci-Władykę znaleziono ok. 500 monet i krążków menniczych. Na tę liczbę odkrytych monet składają się zarówno znaleziska pojedyncze, jak i gromadne (w tym interesujący skarb ukryty w czasach Hadriana). Wśród odkrytych monet można wydzielić trzy zasadnicze grupy: monety z okresu hellenistycznego, rzymskiego oraz bizantyńskie. Osobną kategorie stanowią krążki mennicze stanowiące półfabrykaty do produkcji monet. Najstarsze odkryte na agorze Nea Pafos monety wybito jeszcze w 2. połowie IV w. p.n.e., najmłodsze w VII w. n.e. Zdecydowaną większość wśród zarejestrowanych znalezisk stanowią monety brązowe. Odkryto tylko kilka monet srebrnych i bilonowych. Wśród monet hellenistycznych dominują egzemplarze produkowane w mennicach cypryjskich, przede wszystkim w Pafos i Salaminie, mniej liczne są egzemplarze bite na terenie Syrii i Palestyny oraz Azji Mniejszej i na wyspach greckich. Największa grupę pośród monet bitych w czasach cesarstwa rzymskiego stanowią tzw. monety prowincjonalne, w tym przede wszystkim produkowane na Cyprze lub dla Cypru. Mniejszą liczebnie grupę tworzą tzw. emisje „imperialne", w większości datowane na III i IV w. n.e. Monety bizantyńskie stanowią najmniej liczną grupę pośród znalezisk z agory.

Renata Ciołek

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Ślady Legionu VIII Augusta w Novae

Referat dotyczy znalezisk monet wczesnocesarskich pochodzących z wykopalisk prowadzonych przez Ośrodek Badań nad Antykiem Europy Południowo-Wschodniej UW, na tle porównawczym. Celem jest przedstawienie modelu obiegu monet w obozach legionowych nad Dolnym Dunajem, w okresie tworzenia prowincji Mezja, na podstawie dostępnego materiału.

Zaprezentowane zostaną monety, których obecność w Novae ma z pewnością związek z Legionem VIII Augustowym.

Adam Degler[1], Przemysław Dulęba[2]

[1]Zakład Narodowy im. Ossolińskich

[2]Instytut Archeologii, Uniwersytet Wrocławski

Nowe znaleziska monet rzymskich w świetle badań nad osadnictwem z epoki żelaza na obszarze Śląska i Małopolski

Badania archeologiczne prowadzone na obszarze Śląska i Małopolski w ostatnich latach przyniosły nowe znaleziska monet rzymskich i licznych innych przedmiotów metalowych. Jeśli chodzi o monety, były to w większości denary w średnim lub złym stanie zachowania, natomiast pozostałe zabytki to głównie ozdoby, części stroju, wyposażenia przydomowego oraz narzędzi, które pozwalają datować funkcjonowanie lokalnego osadnictwa. Badania metaloznawcze składu stopu denarów, przeprowadzone metodą XRF, pozwoliły na wskazanie egzemplarzy odbiegających od normy mennicy kapitolińskiej. Wyniki tych badań i struktura chronologiczna znalezisk zostaną zaprezentowane na tle badań Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego i współpracy z Zakładem Narodowym im. Ossolińskich oraz Akademią Sztuk Pięknych we Wrocławiu.

Arkadiusz Dymowski

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa, Poznań

Trochę statystyk na temat skarbów denarów rzymskich z okresu Cesarstwa odkrytych na terenie Barbaricum

Na obszarze Barbaricum (z wyłączeniem Wysp Brytyjskich) odnotowano jak dotąd niewiele ponad 500 skarbów denarów rzymskich z okresu Cesarstwa. W zdecydowanej większości z tych skarbów występują wyłącznie lub dominują denary wybite od panowania Nerona (54-68) to rządów Septymiusza Sewera (193-211). Analizując ten materiał pod względem statystycznym można dostrzec pewne prawidłowości odnośnie do nasycenia poszczególnych regionów znaleziskami, struktury chronologicznej skarbów oraz ich wielkości. Prawidłowości te, w połączeniu z innymi danymi pozostającymi w naszej dyspozycji, rzucają nieco światła na chronologię i kierunki napływu oraz redystrybucji denarów rzymskich w Barbaricum w okresie rzymskim i w okresie Wędrówek Ludów.

Piotr Jaworski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Obieg monetarny w Apsaros w okresie wojny partyjskiej Trajana

Referat poświęcony będzie rekonstrukcji obiegu monetarnego w Apsaros, rzymskim forcie położonym w Kolchidzie nad brzegiem Morza Czarnego, w okresie znaczącej koncentracji wojsk rzymskich w Południowym Kaukazie w czasach wojny z Partami rozpoczętej przez Trajana w 114 r. W Apsaros zachodzą wówczas znaczące zmiany, takie jak potwierdzona archeologicznie przebudowa fortu założonego za panowania Nerona, czy napływ dużej masy brązowych monet średnich nominałów wybitych w syryjskiej Antiochii i Judei. Monety te zapewniały lokalnej gospodarce

upieniężnienie i umożliwiły żołnierzom ich wykorzystywanie w codziennych transakcjach. W tym samym czasie mennica w położonym nieopodal Trapezuncie rozpoczęła produkcję masywnych brązowych monet, będących ekwiwalentem rzymskiego sesterca.

Piotr Jaworski[1], Szymon Jellonek[1], Barbara Zając[2]

[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

[2]Gabinet Numizmatyczny, Muzeum Narodowe w Krakowie

Obieg monetarny w bizantyńskiej i umajjadzkiej 'Marei' na zapleczu Aleksandrii. Raport z realizacji pierwszego etapu projektu numizmatycznego

'Marea' / Północna Hawwarija była bizantyńskim miastem położonym na brzegu jeziora Mareotis. Okres jego rozkwitu związany jest z rozwojem chrześcijańskiego centrum pielgrzymkowego w sąsiednim Abu Mena. Prawdopodobnie w VI w. powstał imponujący układ urbanistyczny miasta, ze starannie rozplanowanym systemem kanalizacji i zaopatrzenia w wodę, jak również zapleczem noclegowym i higienicznym przeznaczonym dla pielgrzymów, oraz wielka bazylika. Począwszy od roku 2000, Uniwersytet Warszawski prowadzi badania archeologiczne na tym stanowisku. W rezultacie pozyskano ponad 8.000 monet. Występują wśród nich zarówno znaleziska luźne, jak i zespoły monet – depozyty oraz pozostałości sakiewek. Wśród tych ostatnich szczególną rolę odgrywają minimi oraz ich odlewane naśladownictwa i krążki mennicze. Zdają się być one kluczem do zrozumienia obiegu monetarnego w 'Marei', a jednocześnie – w szerszej perspektywie – dobrze odzwierciedlają procesy ekonomiczne zachodzące w tym czasie w Egipcie i innych obszarach wschodniej części basenu Morza Śródziemnego u schyłku starożytności. Referat stanowi podsumowanie pierwszego etapu realizacji projektu badawczego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

Szymon Jellonek

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Monety sezonu 2022 Ekspedycji Archeologicznej Novae WA UW

W ramach sezonu wykopaliskowego 2022 Ekspedycji Archeologicznej Novae Wydziału Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego kierowanej przez dr hab. A. Tomas kontynuowano prace na terenie obozowej retentury. W trakcie eksploracji odkryto 168 monet rzymskich oraz bizantyńskich, a także monetę bułgarską o nominale 2 stotinek wybitą w 1901 roku.

Chronologiczne dominują monety późnorzymskie. Wśród zidentyfikowanych mennic późnorzymskich pojawiają się Konstantynopol, Siscia, Tesalonika oraz Heraklea. W przypadku monet prowincjonalnych pojawiają się sąsiednie miasta takiej jak Hadrianopolis, Marcjanopolis oraz Nikopolis ad Istrum.

Większość stanowią znaleziska luźne. Ponadto odkryto siedem znalezisk gromadnych, wśród których najbardziej liczne składało się z jedenastu monet wybitych w 3. ćwierci IV w. Drugie co do liczby monet znalezisko gromadne zawierało pięć rzymskich monet prowincjonalnych z pierwszej połowy III w.

Magdalena Natuniewicz-Sekuła[1], Marek Baczewski[2], Vital Sidarovich[2]

[1]Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk

[2]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Antoninian Treboniana Gallusa z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Weklicach, pow. elbląski

Nekropola w Weklicach, położona na południowo-zachodnim skraju Wysoczyzny Elbląskiej, należy do największych i najbogatszych cmentarzysk kultury wielbarskiej okresu wpływów rzymskich. Do tej pory odkryto 655 grobów i obiektów im towarzyszących. Podczas badań archeologicznych prowadzonych w lipcu 2022 r. w grobie szkieletowym nr 642, znaleziono rzymską monetę z otworem – antoninian Treboniana Gallusa emitowany w Rzymie w latach 251–253. Ze względu na znaczne zniszczenie pochówku pozostałe wyposażenie grobu stanowił jedynie przęślik gliniany.

Jest to czwarta moneta, ale pierwszy antoninian, zarejestrowana na cmentarzysku w Weklicach. Antoniniany są

rzadko spotykane w pochówkach, nie tylko w kulturze wielbarskiej, ale także w innych kulturach kręgu gockiego. Wśród znalezisk monetarnych na gockich cmentarzyskach najczęściej spotykane są denary i subaeraty, znacznie rzadziej aureusy i solidy oraz różne nominały brązowe.

Fernando López Sánchez

Universidad Complutense de Madrid, Hiszpania

Pseudo-imperial solidi in sub-Roman Gaul: under what permission?

Our presentation deals with the very reason for the existence of Pseudo-imperial solidi in Sub-Roman Gaul (AD c. 450-c. 675). Rather frequent between AD 450-530, solidi become very scarce after this date, contrary to tremisses. The purpose of striking Pseudo-imperial solidi in sub-Roman Gaul will constitute the core of our talk. We will also discuss the adscription of these coins to a given authority. Main hoards and stray finds will be taken into account.

Emilia Smagur

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

Pieniądz w starożytnych portach Morza Czerwonego: Berenike i Myos Hormos

Tematem wystąpienia jest użytkowanie monet przez mieszkańców Myos Hormos i Berenike w okresie rzymskim i post-rzymskim. W ramach referatu zostaną przedstawione wstępne wyniki badań prowadzonych w ramach projektu „Historia czytana z monet: użytkowanie i wartość monet w starożytnych portach zachodniej części Oceanu Indyjskiego" realizowanego w Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Zostanie omówiona struktura chronologiczna i nominałowa znalezisk, a także konteksty archeologiczne i ich możliwe funkcje. Znaleziska z portów zostaną zaprezentowane na tle innych znalezisk z Pustyni Wschodniej.

Barbara Zając

Gabinet Numizmatyczny, Muzeum Narodowe w Krakowie

Znaleziska monet rzymskich z terenu woj. podkarpackiego

W latach 2020-2023 prowadzono prace nad kolejnym tomem Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum zestawiającym poszczególne kategorie importów z terenów dzisiejszego województwa podkarpackiego. Na podstawie literatury oraz w wyniku kwerendy przeprowadzonej w muzeach i innych ośrodkach archeologicznych udało się zebrać informację o 219 znaleziskach monetarnych, w tym co najmniej 744 egzemplarzy monet rzymskich lub ich imitacji. Wśród nich są monety brązowe, srebrne i złote, datowane od czasów Republiki po V w. po Chr. Celem wystąpienia jest ogólne omówienie znalezisk monet rzymskich z terenu Podkarpacia.

Anna Zapolska

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Sposoby użytkowania i funkcje brązowych monet rzymskich na podstawie zespołów grobowych kultury Dollkeim-Kovrovo z dawnego Grebieten (Sambia)

Na cmentarzysku w dawnym Grebieten badanym pod koniec XIX i w początkach XX w. zarejestrowano 23 groby, w składzie których znajdowało się 26 rzymskich monet – sesterce. Trzy kolejne znalezione zostały na powierzchni cmentarzyska przez miejscową ludność i przekazane archeologom. Zwyczaj wyposażania zmarłych w rzymskie monety był wynikiem romanizacji, jakiej ulegały społeczności barbarzyńskie, zarówno germańskie, jak i bałtyjskie. Wyjątkowość tych ostatnich polegała jednak na tym, że preferowali oni „tanie" monety brązowe, przede wszystkim wykonane z mosiądzu sesterce. Monety te stanowiły ekwiwalent w handlu bursztynem, który kontrolowany był przez społeczności kultury Dollkeim-Kovrovo i zapewne również zachodniolitewskiej kultury grobów w obstawach kamiennych.

Społeczności kultury Dollkeim-Kovrovo deponowały w grobach brązowe monety rzymskie, zazwyczaj jedną, dwie bądź trzy sztuki, które trafiały zarówno do grobów męskich jak i żeńskich. Co istotne, monety były wraz ze zmarłym oraz pozostałym wyposażeniem palone na stosie pogrzebowym. Znacznie rzadziej wyposażano zmarłych w więcej egzemplarzy. Wszystkie zespoły z monetami rzymskimi datować można na młodszy odcinek Okresu Wpływów Rzymskich. Nie ma obecnie dowodów na użytkowanie brązów rzymskich dłużej przez społeczności bałtyjskie.

Ponadto znamy przypadki depozycji skarbów na terenie kilku cmentarzysk kultury Dollkeim-Kovrovo. W niniejszym wystąpieniu przedstawię pokrótce chronologię napływu i czas użytkowania brązów rzymskich przez społeczności bałtyjskie oraz przede wszystkim sposoby użytkowania a także rolę tych monet. Ponadto analizując obecność sesterców w grobach odniosę się również do zagadnienia powstawania lokalnych elit i znaczenia rzymskich monet brązowych w procesie ich kształtowania.

Organizatorzy/ Organisers:
Wiesław Więckowski[1], Robert Mahler[2], Łukasz Maurycy Stanaszek[3]
[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski
[2]Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski
[3]Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie

Sesja poświęcona pamięci Profesora Karola Piaseckiego

Miłosz Giersz
Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Karol i jego Peru (film krótkometrażowy)

Film krótkometrażowy składający się z kilku wywiadów peruwiańskich przyjaciół Karola.

Wiesław Kapla[1], Renata Maskowicz[1]
[1]Muzeum Okręgowe w Suwałkach

Czy to ksiądz Jan Wojsławski?

W roku 2005 przeprowadzone zostały ratownicze badania wykopaliskowe w prezbiterium katedry w Łomży. Pod posadzką prezbiterium odkryte zostały krypty grobowe, w których występowały bardzo różne ilości pochówków – od pojedynczych osobników do pochówków wieloosobniczych. Pomiędzy kryptami występowały pochówki inhumacyjne oraz kości luźne. Wyjątkowym wydarzeniem było odkrycie pojedynczej trumny z bogatym wyposażeniem w centralnej krypcie prezbiterium. Zachowała się czaszka wraz z żuchwą oraz prawie kompletny szkielet postkranialny. Wiek pochowanego tam mężczyzny to około 65 – 70 lat. Powstało więc przypuszczenie że mogą to być szczątki budowniczego katedry z XVI wieku ks. Jana Wojsławskiego (1480?-1549), kanonika warszawskiego i płockiego, proboszcza łomżyńskiego i wiskiego, który zmarł mając 69 lat. Rekonstrukcji wizerunku przestrzennego w oparciu o model czaszki osoby z tej krypty, została wykonana przy pomocy metody M. M. Gierasimowa. W filar zachodni nawy południowej katedry łomżyńskiej wmurowana jest późnogotycka płyta nagrobna ks. Jana Wojsławskiego z około połowy XVI wieku, która pierwotnie była w posadzce prezbiterium. Płyta wykonana jest z piaskowca z płaskorzeźbioną postacią zmarłego w stroju kanonika. Autorka widziała płytę nagrobną ks. Wojsławskiego przed wykonaniem rekonstrukcji jego twarzy ale ze względu na to że twarz na płycie jest przedstawiona dość schematycznie i jest dość mocno starta, to raczej nie mogła stanowić inspiracji do wyglądu jego wizerunku. Z braku możliwości organizacyjnych i finansowych nie zostały później wykonane żadne dalsze badania potwierdzające lub zaprzeczające faktowi, że odnalezione szczątki w krypcie nr III należały do ks. Wojsławskiego jak np.: porównawcze badania genetyczne. Natomiast miejsce i sposób pochówku oraz płeć i wiek badanej osoby wskazują, że mogą to być szczątki budowniczego katedry łomżyńskiej, sprzed pięciu wieków. Wykonana rekonstrukcja twarzy nie potwierdza tego z całkowitą pewnością ale i nie wyklucza…

Piotr Klafkowski
Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Szczeciński

„Wierzysz w różnorodność? Tak? To mów o tym!" Wspomnienie o Profesorze Karolu Piaseckim i Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Szczecińskiego

Wystąpienie będzie wspomnieniem Profesora Karola Piaseckiego i pracy pod jego kierunkiem. Piotr Klafkowski wraz z żoną Małgorzatą Gdok-Klafkowską byli w roku akademickim 2002/2003 pierwszymi pracownikami kierowanej przez Profesora Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Szczecińskiego, a Piotr Klafkowski pozostał w niej aż do końca jej działalności.

Roman Łopaciuk

Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych, Polska Akademia Nauk

Latawce, drony i sokoły

Profesora Karola Piaseckiego poznałem w styczniu 2005 roku na lotnisku Okęcie. To był początek długiej podroży , która zakończyła się nocna jazdą na ciężarówce wiozącej worki daktyli wzdłuż IV katarakty na Nilu w dół rzeki w kierunku tamy budowanej na wyspie Morwi. Działały tam dwie misje kierowane przez prof. Bogdana Zurawskiego. Polsko-brytyjska w twierdzy Dar el-Arab i Polsko-sudańska na Wyspie Saffi. Mieszkaliśmy we czterech ja Karol, Marcin Wiewióra, Inspektor Fawzi w jednej odzie bez okna. Do twierdzy dopływaliśmy łodzią ochrzczoną na cześć Krystyny Polaczek MS Krystyna. Ludność była już w większości ewakuowana wiec sprzęt, ekwipunek i żywność nosiliśmy jak tragarze Stanleya – na głowach.

Po zakończeniu prac ratunkowych w rejonie IV katarakty pojechaliśmy na cieplejszą część sezonu do Banganarti. Podobnie w sezonie 2006/2007 i 2008/2009. W 2009 pomyślałem , że resztę życia spędzę na pisaniu pamiętników z tego co przeżyłem i widziałem na IV katarakcie , jedynym prawdziwym końcu świata, gdzie nawet diabeł nie mówi dobranoc. Los jednak sprawił inaczej, Miedzy 2010 a 2023 rokiem nie opuściłem żadnej kampanii w Banganarti i Selib. Jako geodeta mierzyłem wszystko co archeolodzy odkopali. Na IV katarakcie Karol każdą wolną chwile spędzał z lotnetką wypatrując sokołów królewskich. Takich chwil było mało, bo jak tylko zrywał się wiatr kierownik zapędzał nas do aerofotografii przy użyciu latawców. Na szczęście terenowy Nissan , prezent od gazety Rzeczpospolita i firmy Heidelberg- Polska zwalniał nas z obowiązku dźwigania masywnego kołowrotu z nawiniętym kilometrem liny. W roku 2016 latawiec utonął w Nilu w czasie kolejnej akcji ratowniczej na III katarakcie. Fotografowanie przy użyciu dronów okazało się dużo bardziej przyjemne ale zupełnie pozbawione heroicznej dramaturgii jaka fundował nam północny wiatr.

Z Karolem rozmawiałem po raz ostatni z Banganarti 10 stycznia. 20 stycznia jak codzień fotografowałem Rafaelion, wokół którego zasypywaliśmy klasztor. Nisko nad ziemią krążyły sokoły. Tak przynajmniej nazywali je miejscowi. Karol jednak zawsze twierdził, że to kanie, ale 20 stycznia było mi to już zupełnie obojętne.

Robert Mahler

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

Analiza pochówków dziecięcych z cmentarza muzułmańskiego na Kom el-Dikka w egipskiej Aleksandrii (IX–XII wiek n.e.)

W samym sercu nowożytnej Aleksandrii odkryto starożytne ruiny. Nad zabudowaniami późnoantycznego kompleksu uniwersyteckiego, publicznych łaźni i cystern wznosiły się jednak, o wiele późniejsze, pozostałości rozległego cmentarza muzułmańskiego. Polskie badania archeologiczne w tym miejscu zostały podjęte już w latach 50-tych XX wieku. Do dziś wyeksplorowano tam niemal 2 tysiące grobów, analizom bioarcheologicznym poddając ponad 2,5 tysiąca pochówków zaliczanych do dwóch generalnych faz chronologicznych. Wyróżniono Nekropolę Dolną, datowaną na IX–X wiek, i Nekropolę Górną, z grobami powstałymi w XI–XII wieku.

Niemal trzecią część szkieletów poddanych analizie stanowiły pochówki dziecięce. Specyfika metod stosowanych przy ich badaniu wymaga specjalnego potraktowania przy interpretacji wyników. Z jednej strony brak jest możliwości wiarygodnej oceny płci osobników młodocianych na podstawie morfologicznych cech szkieletu, z drugiej, rozdzielczość oceny wieku w chwili śmierci jest relatywnie wysoka.

W badanym materiale zaobserwowano wyraźne różnice chronologiczne (pomiędzy fazami) w udziale pochówków dziecięcych wszystkich grup wiekowych liczone w stosunku do ogółu osobników z grobów danej fazy. Mogą być one ostrożnie wiązane z analogicznymi różnicami obserwowanymi w proporcjach płci. Wydaje się ponadto, że zmiany w dobrostanie osobników młodocianych miały ogólnie kierunek pozytywny, pozostając w zgodzie ze zmianami zaobserwowanymi w przypadku osobników dorosłych.

Michał Piasecki

Karol Piasecki – naturalnie zawsze o ptakach…

Poruszane zagadnienia:
– monitoring kolonii gawrona na Wilanowie, 1985 rok,
– Wisła, wtedy – lata 80-te i teraz 1995 rok do chwili obecnej,
– Warszawskie Kółko Ornitologiczne, Wilcza 71,
– SGGW, Lasy Sobiborskie,
– Argentyna 2007 rok, jedyny wspólny zagraniczny wyjazd,
– Puszcza Kozienicka, dzieciństwo-wspólne wycieczki po puszczy, rok 2020 i
kilkumiesięczny Monitoring Wybranych Gatunków Ptaków Ochrony Strefowej na obszarze Natura 2000, Puszcza Kozienicka,
– Antarktyda 2007 i Spitsbergen 2008 – moje najciekawsze wyprawy, wybrane
gatunki ptaków i ssaków i kilka ciekawostek.

Łukasz Maurycy Stanaszek
Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie

Etnogeneza Słowian w świetle badań genetycznych z terenów ziem Polski

Nieliczne źródła pisane i wciąż napływające znaleziska archeologiczne jednoznacznie wskazują, że początków Słowian należy szukać w tzw. kulturze kijowskiej nad górnym i środkowym Dnieprem. W ostatnich latach analizy genetyczne (DNA) stały się znakomitym narzędziem w badaniach etnogenetycznych, wzbogacając dotychczasowe ustalenia historyków, archeologów i antropologów. W przypadku pochodzenia Słowian – ze względu na obrządek ciałopalenia – możemy jedynie porównać ich mocno już zhybrydyzowaną, średniowieczną strukturę genetyczną (po X w.) do struktur wcześniejszych, sprzed czasu ich hipotetycznej ekspansji. Pomocne w ustaleniach przynależności kulturowej i ruchów migracyjnych są też badania niektórych grup ludności współczesnej, odznaczających się niekiedy dość sporą stabilnością osadniczą.

Wiesław Więckowski
Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Więc kimże w końcu byli? Analizy bioarcheologiczne na stanowisku Castillo de Huarmey, Peru

Stanowisko Castillo de Huarmey jest znane przede wszystkim z odkrycia pierwszego nienaruszonego grobu należącego do przedstawicieli elit przedinkaskiego Imperium Wari, ale badania bioarcheologiczne prowadzone na materiale tam pozyskanym trwają juz ponad dekadę. W prezentacji pokażę inne konteksty grobowe odkryte na tym samym stanowisku, proponując ich interpretację w odniesieniu przede wszystkim do statusu i funkcji społecznej ludzi w nich pochowanych.

Janusz Wołoszyn
Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Przedstawienia ornitomorficzne w sztuce naskalnej kompleksu Toro Muerto (dep. Arequipa, Peru)

Przedstawienia ptaków stanowią w sztuce naskalnej Toro Muerto znaczny odsetek wyobrażeń zoomorficznych. Co ciekawe, mimo pewnego ich zróżnicowania, znaczna ich część reprezentuje zaledwie dwa, zdecydowanie odmiennie zobrazowane, gatunki drapieżne. Analizując ich rozmieszczenie w ramach stanowiska, możemy zauważyć, że istnieją tam dobrze wyodrębnione sektory, w których – z wyraźnie odmienną częstotliwością – występują przedstawienia jednego bądź drugiego typu. Stanowić to może pewien klucz do rozpoznania zróżnicowanych funkcji poszczególnych fragmentów tego monumentalnego kompleksu, a także istotną wskazówkę do znalezienia odpowiedzi na pytanie o

chronologię jego użytkowania.

Krzysztof Zając

Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienickiej

Na szlaku Puszczy Kozienickiej

Wystąpienie będzie dotyczyło Puszczy Kozienickiej, z którą Karol od młodości był bardzo związany i o której przed 40 laty pisał: „Jest jeszcze w Polsce wiele regionów o niewątpliwych walorach turystycznych, które wciąż pozostają właściwie nieznane (…). Jednym z takich miejsc jest właśnie Puszcza Kozienicka.

Jest to o tyle niezrozumiałe, iż stanowi ona jeden z największych obszarów leśnych w centralnej Polsce i ma na swym terenie wiele atrakcji przyrodniczych oraz zabytków historycznych. Ponadto jest dogodnie położona (…), w jej bogatej historii nie brak żadnego z wielkich momentów dziejowych Polski (…). Jej dzień dzisiejszy i dość dobrze zachowana, bogata przyroda także zasługują na poznanie (…).

Znajdziecie tutaj nie tylko spokój i wytchnienie, ale także możliwość aktywnego relaksu – sportu, turystyki, wędkarstwa czy grzybobrania”.

Organizatorzy/ Organisers:
Marcin Białowarczuk[1], Katarzyna Pyżewicz[1], Artur Grabarek[1], Michał Przeździecki[1]
Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Epoka kamienia – odkrycia, metody, interpretacje

Agnieszka Brzeska-Zastawna
Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

Zarys problematyki eneolitu zachodniej Małopolski z perspektywy badań nad wytwórczością krzemienną

Na przełomie neolitu i eneolitu dochodzi do znaczących przemian społecznych i ekonomicznych. Małopolska zachodnia w tym okresie przejmuje impulsy z zakarpackich centrów epoki miedzi. Dochodzi wówczas do ewolucji w zakresie wytwórczości krzemiennej, postępuje specjalizacja, upowszechnia się produkcja dużych wiórów. U początków tego zjawiska leży popyt na ponadwymiarowe wyroby wiórowe wyrażające prestiż i elitarny status. Lokalna wytwórczość krzemienna przyjmuje typową dla eneolitu postać dwukierunkową. Z jednej strony produkcja prowadzona jest w obrębie osad (małe i średnie wióry), z drugiej – powstają odrębne, wyspecjalizowane pracownie w pobliżu miejsc wydobycia najlepszej jakości surowców (duże wióry). Poważne przemiany związane są z pojawieniem się kultury pucharów lejkowatych. Na czas jej istnienia przypada dalszy rozwój specjalistycznej produkcji makrowiórów oraz pojawienia się i produkcji siekier krzemiennych. Kolejny przełom związany jest z oddziaływaniami kompleksu badeńskiego na obszar Małopolski zachodniej w drugiej połowie IV tys. BC, kiedy to wytwórczość makrolityczna osiąga apogeum rozwoju i dystrybucji w oparciu o lokalne, wysokogatunkowe surowce. Schyłek tych zjawisk następuje wraz z pojawieniem się w początkach III tys. BC społeczności późno- i schyłkowoeneolitycznych.

Agnieszka Brzeska-Zastawna[1], Albert Zastawny[2]
[1]Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński
[2]Muzeum Archeologiczne w Krakowie

Książnice Wielkie Józefa Żurowskiego. Dawne i nowe badania

Książnice Wielkie, położone 45 km na wschód od Krakowa, należą do miejscowości, które mają ugruntowaną już pozycję w historii badań, a także konserwatorstwa archeologicznego. Józef Żurowski (1892-1936), krakowski archeolog i konserwator zabytków na okręg zachodniomałopolski, rozpoczął tu w 1922 r. kilkuletnie badania wykopaliskowe, związane z rozbudową cmentarza parafialnego. W ich wyniku przebadanych zostało ponad 120 obiektów, tworzących pozostałości osiedli kultury pucharów lejkowatych (z fazy klasycznej i pucharowo-badeńskiej) oraz cmentarzysk kultury ceramiki sznurowej i z wczesnego średniowiecza. Chociaż pozyskane stąd zabytki opracowali w latach 60. XX w. B. Burchard, A. Eker i J. Machnik, potencjał badawczy tych materiałów jest wciąż ogromny i nie do końca jeszcze wykorzystany. W ramach współpracy Muzeum Archeologicznego w Krakowie i Instytutu Archeologii UJ powrócono do źródeł archiwalnych, a także podjęto nowe badania terenowe w Książnicach Wielkich. Wyniki tych prac są tematem prezentowanego referatu.

Karolina Bugajska
Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Chronologia i rola pochówków ciałopalnych na cmentarzysku łowców epoki kamienia w Dudce (Mazury)

Na cmentarzysku w Dudce odkryto różnorodne formy pochówków: pierwotne, wtórne o różnym stopniu kompletności szkieletu oraz ciałopalne. Pochówki wtórne przeważają nad pierwotnymi, a ciałopalenie ma wyjątkowo wysoki udział

obejmując niemal połowę wszystkich wydzielonych osobników. Wyniki datowania pochówków ciałopalnych wskazują na wąski przedział czasowy, 5300-4700 BP conv, stosowania kremacji. Przypada to na okres wczesnego i klasycznego Zedmaru. Dla tego samego okresu notowana jest największa liczba luźnych kości ludzkich w Dudce i Szczepankach, które można uznać za pozostałość pochówków tymczasowych. Wskazuje to na wzrost znaczenia wieloetapowych praktyk pogrzebowych w tym czasie. Można przypuszczać, że ciałopalenie zaczęto stosować jako rozwiązanie alternatywne, gdzie zamiast czekać na naturalny rozkład, kości oczyszczały się z tkanki miękkiej poprzez spalenie na stosie, a następnie deponowano je na cmentarzyku docelowym. Badania finansowane w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki nr. 2020/39/B/HS3/02375.

Elżbieta Ciepielewska

Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie

Wariant Kamienna zespołów z tylczakami łukowymi (ABP)? Stanowisko Nowy Młyn, Cypel (Rydno) – materiały krzemienne i organizacja przestrzenna obozowisk

W 2011 roku Romuald Schild wyróżnił materiały krzemienne ze stanowiska Nowy Młyn Cypel (Rydno), w wariant Kamienna ABP, być może starszy komponent schyłkowopaleolitycznego technokompleksu z tylczakami łukowymi, potencjalnie będący świadectwem lokalnego procesu azylienizacji na ziemiach polskich. Szczegółowa analiza morfologiczna i technologiczna materiałów z dwóch krzemienic (Nowy Młyn Cypel II/89 i II/90) ze stanowiska na Kamienną miała na celu m.in. wykazanie cech charakterystycznych zespołów. Podjęta dalej próba rekonstrukcji organizacji przestrzennej krzemienic związanych z obiektami z wypełniskiem zabarwionym hematytem pozwoliła na określenie charakteru i rozplanowania obozowisk oraz rodzajów aktywności krzemieniarskiej i gospodarczej mieszkańców. Uzyskano obraz dwóch odmiennych obozowisk rezydencjonalnych. Wzięto pod uwagę możliwości i ograniczenia badań rozkładu artefaktów krzemiennych w piaszczystych, niestratyfikowanych układach geologicznych. W opracowaniu wykorzystano analizę planigraficzną zabytków, metodę składanek wytworów krzemiennych oraz metodę pierścieni i sektorów Dicka Staperta.

Piotr Chachlikowski

Wydział Archeologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Źródła surowców kamiennych na obszarach poglacjalnych międzyrzecza Odry i Wisły w pradziejach. O fenomenie eksploatacji głazu narzutowego z Mszczonowa na Mazowszu w epoce brązu

Społeczności zasiedlające w pradziejach tereny będące w zasięgu ostatnich zlodowaceń plejstoceńskich (Wisły, Odry) pozyskiwały surowiec kamienny przede wszystkim drogą eksploatacji lokalnych zasobów skał narzutowych. Powszechnie praktykowanym, a bez wątpienia efektywnym sposobem ich eksploatacji było przypowierzchniowe kopalnictwo zasobnych i urozmaiconych litologicznie polodowcowych złóż kamienionośnych. Odmienny pogląd odnośnie metod uzyskiwania surowca na potrzeby kamieniarstwa przez społeczności wczesnoagrarne na terenach poglacjalnych reprezentuje M. Szydłowski, wg którego dominującym sposobem „[…] gromadzenia kamienia[…] było „[…] napowierzchniowe zbieractwo.”. Co więcej, badacz ów przedstawił wielce intrygującą, co równie kontrowersyjną sugestię na temat pozyskiwania tzw. piaskowca mszczonowskiego przez ludność trzcinieckiego kręgu kulturowego zamieszkującą osadę na stan. 1 w Polesiu (woj. łódzkie) drogą eksploatacji jednego z największych w Polsce głazu narzutowego znajdującego się w okolicy Mszczonowa (woj. łódzkie). Hipoteza eksploatacji głazu mszczonowskiego przez tę ludność jest interesująca poznawczo, jednak pozbawiona zadowalającego uzasadnienia. Nawet, jeśli owa hipoteza jest słuszna, to mało prawdopodobne, aby tutejsze społeczności trzcinieckie pozyskiwały piaskowiec mszczonowski celem zaspokajania in extenso popytu na materiał do produkcji kamieniarskiej, a głaz z Mszczonowa traktować jedynie jako „[…] punkt pozyskiwania surowca.”, pomijając inny aspekt zainteresowania głazem wśród ówczesnych mieszkańców tego obszaru, generowany jego pozautylitarną funkcją w podwójnym znaczeniu – symbolicznym i ceremonialnym.

Agata Gaszka

Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

Osadnictwo neolityczne w Jaskini Ciemnej (badania w latach 2007–2012)

Jaskinia Ciemna położona w dolinie Prądnika w Ojcowie znana głównie z przemysłów środkowopaleolitycznych dostarczyła również licznych oraz zróżnicowanych materiałów neolitycznych. Wyniki analizy dużej ich części zostały opublikowane w 1980 roku w artykule Ewy Rook pt. „Osadnictwo neolityczne w jaskiniach Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej". Podjęte w 2007 roku wykopaliska w komorze głównej Jaskini Ciemnej umożliwiły klasyfikację oraz porównanie artefaktów neolitycznych odkrytych w różnych częściach systemu jaskiniowego. Wynikiem czego było wyróżnienie materiałów związanych z większością kultur neolitycznych występujących w Małopolsce oraz uchwyceniem różnorodności jej użytkowania. Pozostałości osadnictwa neolitycznego odkryte w Jaskini Ciemnej są jednymi z najliczniejszych oraz najbardziej zróżnicowanych materiałów pochodzących z jaskiń Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

Witold Gumiński

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Siekiera, motyka, pik, ciosaki… Różnorodność kamiennych narzędzi obuchowych ze stanowisk łowieckich epoki kamienia w Dudce i Szczepankach na Mazurach

Kamienne narzędzia obuchowe ze stanowisk łowców-zbieraczy epoki kamienia są rzadkimi znaleziskami i zwykle pobieżnie publikowane. Z Dudki i Szczepanek pochodzi wyjątkowo liczny zbiór czterdziestu kamiennych narzędzi obuchowych, ale bardzo zróżnicowanych. Wydzielono wśród nich sześć rodzajów – siekiery, ciosaki, młoty, pik, motyka i topór, ale siekiery i ciosaki dzielą się jeszcze na kilka typów. Uwzględniając podstawowy kształt i proporcje wydzielono ostatecznie aż 13 rodzajów-typów (taksonów) narzędzi obuchowych, a poszczególne egzemplarze różnią się jeszcze wieloma innymi cechami stylistycznymi, wielkością i masą, rodzajem surowca skalnego, czy techniką obróbki. Mimo bardzo szerokiego przedziału czasowego (od wczesnego mezolitu po późny neolit) tylko niektóre cechy stylistyczne wykazują pewne trendy chronologiczne.

Dariusz Król[1], Jakub Niebieszczański[2], Iwona Hildebrandt-Radke[3], Aleksandra Sznajdrowska-Pondel[4]

[1]Instytut Archeologii, Uniwersytet Rzeszowski

[2]Wydział Archeologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

[3]Instytut Geoekologii i Geoinformacji, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

[4]Pracownia Archeologiczna Aleksandra Sznajdrowska-Pondel

Cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych na obszarze lessów podkarpackich. Nowe dane, nowe interpretacje

Badania archeologiczne realizowane w ostatnim piętnastoleciu na terenie lessów podkarpackich ujawniły duży potencjał w studiach nad lokalną siecią osadniczą społeczności kultury pucharów lejkowatych w IV tys. BC. Składała się ona z różnych rozmiarów osad, monumentalnych cmentarzysk i licznych stanowisk o trudnej do określenia funkcji. Szczególnie interesujące są zagadnienia dotyczące rozprzestrzenienia i organizacji wewnętrznej monumentalnych nekropoli. Badania nowo odkrytych „pucharowych" grobowców w Pawłosiowie oraz ponowna analiza danych pochodzących z innych stanowisk pozwalają zaproponować kilka nowych interpretacji na temat funkcjonowania tego rodzaju cmentarzysk na terenie lessów podkarpackich.

Dariusz Manasterski[1], Joanna Kałużna-Czaplińska[2], Katarzyna Januszek[1], Aleksandra Cetwińska[3], Angelina Rosiak[4], Adam Wawrusiewicz[5]

[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

[2]Instytut Chemii Ogólnej i Ekologicznej, Wydział Chemiczny, Politechnika Łódzka

[3]Centrum Badań nad Antykiem Europy Południowo-Wschodniej, Uniwersytet Warszawski, Polska Akademia Nauk, Muzeum Ziemi w Warszawie

[4]Instytut Chemii Ogólnej i Ekologicznej, Wydział Chemiczny, Politechnika Łódzka

[5]Muzeum Podlaskie w Białymstoku

Konsumpcja żywności i napojów wśród społeczności późnego neolitu i wczesnej epoki brązu w strefie pogranicza nizin Wschodu i Zachodu Europy. Przypadek miejsc obrzędowych

Wystąpienie dotyczy projektu, którego celem jest wykrycie i oznaczenie związków organicznych (poprzez analizę frakcji lipidowej), zachowanych w naczyniach ceramicznych społeczności zamieszkujących szeroko rozumianą strefę pogranicza nizin Wschodu i Zachodu Europy w okresie między 2500 BC a 1500 BC. Wyniki przedstawionych badań w połączeniu ze znaleziskami pokonsumpcyjnych szczątków organicznych mogą mieć kluczowe znaczenie w pozyskiwaniu danych o gospodarce żywnościowej różnych ugrupowań kulturowych zamieszkujących ten obszar u schyłku neolitu i na początku epoki brązu. W ramach wystąpienia zostaną zaprezentowane uzyskane wyniki i ich interpretacje, odnoszące się do zawartości naczyń z obiektów o charakterze obrzędowym z wyłączeniem pochówków.

Szymon Modzelewski

Dział Archeologii Muzeum Historyczno Archeologicznego w Ostrowcu Świętokrzyskim (Muzeum Archeologiczne i Rezerwat Krzemionki)

Krzemionki i pradziejowa gospodarka

Obchodzona w ubiegłym roku setna rocznica odkrycia neolitycznych i wczesnobrązowych kopalń krzemienia pasiastego w Krzemionkach (woj. świętokrzyskie, pow. ostrowiecki, gm. Bodzechów) skłania do refleksji nad stanem badań tego niezwykłego obiektu i nad jego znaczeniem w pradziejach. Krzemionki były przede wszystkim miejscem wydobycia i przetwarzania surowca, jakim był krzemień. Kwestie związane z metodami pracy górników i krzemieniarzy, transportem, dystrybucją i wymianą siekier krzemiennych wymagają dalszych badań i refleksji teoretycznej. Wymienione problemy są związane z kwestiami dotyczącymi kształtu gospodarki społeczności neolitu i wczesnej epoki brązu, zamieszkujących obszary Europy Środkowej. Dzięki wiedzy zgromadzonej w czasie minionych lat badań można podjąć próbę analizy zagadnienia gospodarczego znaczenia krzemionkowskich kopalń. Podstawowe pytanie brzmi: jakie było znaczenie miejsc masowego pozyskiwania surowców, takich jak Krzemionki w systemie gospodarczym neolitu i wczesnej epoki brązu?

Dominik Kacper Płaza

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi

Paleolit schyłkowy w Polsce Środkowej

Historia badań nad społecznościami ze schyłkowego paleolitu w Polsce środkowej ma już prawie 100 lat. Jednym z pierwszych badaczy był Konrad Jażdżewski, który pod koniec lat 20-tych jako student archeologii na Uniwersytecie Poznańskim penetrował m.in. okolice Zakola Załęczańskiego. Od 1945 roku dalszy postęp w badaniach nad schyłkowym paleolitem związany jest głownie z aktywnością pierwszych uczniów Konrada Jażdżewskiego czyli Marią i Waldemarem Chmielewskimi z Muzeum. Zarówno ich badania powierzchniowe jak i wieloletnie prace w Cichmianie, Katarzynowie czy Witowie dostarczyły zróżnicowanych materiałów z końca paleolitu. Po przeprowadzce Waldemara a później Marii Chmielewskich z Łodzi do Warszawy, samodzielne prace nad epoką kamienia prowadziła Ewa Niesiołowska. W tym samym czasie w południowej części woj. łódzkiego niezależne badani prowadził Bolesław Ginter. Od 1973 roku dużą aktywność w badaniach społeczności schyłkowo paleolitycznych wykazywał Krzysztof Cyrek prowadząc do 1998 roku prace w Zakolu Załęczańskim oraz nad Pilicą w Łęgu Ręczyńskim. Osobne prace w latach 80-tych i 90-tych prowadzone były przez pracowników PMA w Warszawie nad Pilicą częściowo zahaczające o Polskę środkową. Ostatnie 25 lat to

znaczny przyrost bazy źródłowej związany z wielkimi inwestycjami. Można m.in. wymienić prace związane z kopalnią w Bełchatowie czy liniowe inwestycje przy budowie autostrad oraz dróg ekspresowych. Poza nielicznymi przypadkami nie dostarczyły one bogatych, wielotysięcznych zespołów, ale na większości stanowisk udało się odkryć pojedyncze zabytki związane z aktywnością człowieka w końcu plejstocenu. Niezwykle ważnym aspektem, który pozwala z nadzieją spojrzeć na przyrost wiedzy o życiu ludzi w paleolicie schyłkowym są intensywne prace geomorfologów oraz palinologów na torfowiskach w Polsce środkowej. Można wymienić badania w Aleksandrowie Łódzkim, Bęczkowicach, Kożminie czy Żabieńcu. Połączenie danych archeologicznych i środowiskowych może przynieść ciekawe rezultaty i pokazać, że obszar położony pomiędzy Wartą, Bzurą i Pilicą jest istotnym element paleolitycznej giga układanki w Europie.

Katarzyna Pyżewicz[1], Witold Grużdź[2]

[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

[2]Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie

Reinterpretacja zespołów oryniackich z Góry Puławskiej

W prezentowanym referacie chcemy skupić się na wynikach reanalizy materiałów krzemiennych z Góry Puławskiej – najbardziej wysuniętego na północ Polski stanowiska ze śladami pobytu społeczności oryniackich. Studia przeprowadziliśmy przy zastosowaniu badań morfologicznych i mikroskopowych. Szczegółowym analizom poddaliśmy formy rdzeni oraz półsurowiec (w tym składanki) – wióry i wiórki, formy techniczne, jak odnawiaki, zatępce, odłupki z zaprawy, a także narzędzia formalne. Wszystkie uzyskane dane poddaliśmy weryfikacji w trakcie badań eksperymentalnych.

W efekcie podjętych studiów możliwym było szczegółowe zaprezentowanie dwóch metod wytwarzania półsurowca wiórowego stosowanych na terenie Góry Puławskiej, odzwierciedlających wytwórczość krzemieniarską we wczesnym górnym paleolicie. Przeprowadzone analizy mikroskopowe umożliwiły uszczegółowienie typów tłuków i retuszerów stosowanych podczas obróbki surowca krzemiennego. Równocześnie przeprowadzone analizy mikroskopowe miały na celu identyfikację funkcji narzędzi. Dzięki temu możliwym było nawiązanie do dyskusji na temat traktowania form karenoidalnych, zarówno drapaczy, jak i rylców przez społeczności oryniackie – czy należy taktować je jako rdzenie do pozyskiwania drobnego półsurowca wiórowego czy jako wytwory, których używano w codziennych czynnościach.

Adam Wawrusiewicz[1], Michał Przeździecki[2], Marcin Frączek[3], Iga Szwed[2], Katarzyna Pyżewicz[2]

[1]Muzeum Podlaskie w Białymstoku

[2]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

[3]Instytut Geografii i Nauk o Środowisku, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Ostatni łowcy-zbieracze znad środkowej Narwi. Relikty zachowań funeralno-obrzędowych na stanowisku wydmowym w Grądach-Woniecko

Obszary Podlasia z pewnością należą do regionów kluczowych dla poznania zarówno genezy, jak i specyfiki zachodniej rubieży subneolitu wschodnioeuropejskiego, który wymiarze klasyfikacji kulturowej możemy łączyć z kultura niemeńską. Identyfikacja tych ugrupowań, ugruntowana na bazie źródłowej i opracowaniach powstałych niemal pół wieku temu, przez kolejne dziesięciolecia pozostawiała wiele do życzenia. Do niedawna dokumentowano tu wyłącznie relikty stanowisk osadowych, które identyfikowano poprzez obecność specyficznej ceramiki. Brakowało jakichkolwiek przesłanek pozwalających na zdefiniowanie podstawowych elementów zachowań gospodarczych, społecznych czy obrzędowych. Dotyczy to m.in. obrządku pogrzebowego, który przez dziesięciolecia pozostawał nieuchwytny metodami archeologicznymi. Pierwsze symptomy zmian tego stanu rzeczy zaobserwowano w trakcie analizy niezwykle bogatych źródeł pozyskanych w latach 70. XX w. na stanowisku w Grądach-Woniecko, woj. podlaskie. Jednak dopiero w pod koniec 2021 roku, wzmożona deflacja pola wydmowego doprowadziła do ujawnienia śladów rozległego cmentarzyska, którego elementem są również różnorodne świadectwa złożonych zachowań symbolicznych. Terenowe i gabinetowe prace badawcze wsparte licznymi analizami specjalistycznymi (m.in. datowaniami 14C, analizami izotopowymi, obserwacjami makro i mikroskopowymi) dostarczają obecnie szeregu nowych danych, które wymagają szerszej dyskusji i refleksji.

Adam Wawrusiewicz[1], Michał Przeździecki[2], Marcin Frączek[3]

[1]Muzeum Podlaskie w Białymstoku

[2]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

[3]Instytut Geografii i Nauk o Środowisku, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

„Wyspa" na bagnach. Wstępne wyniki interdyscyplinarnych badań nad osadnictwem subneolitycznym w Lipsku nad górna Biebrzą

Stanowisko 81 w Lipsku, pow. augustowski zlokalizowane jest w obrębie rozległego kompleksu torfowisk górnego basenu Biebrzy. Badania wykopaliskowe prowadzone tu w różnym zakresie od 2019 roku dostarczyły nowych danych związanych głównie z aktywnością ugrupowań subneolitycznych obejmujących również ich wczesne, jeśli nie inicjalne etapy rozwoju. Bogaty inwentarz krzemienny współwystępuje tu ze znaleziskami ceramicznymi w zamkniętych sekwencjach stratygraficznych i obiektach nieruchomych. Znaleziska materiałów osteologicznych, w tym szczątków ryb umożliwiają przynajmniej częściowe określenie preferencji gospodarczych.

Znaczenie stanowiska w systemie funkcjonowania ugrupowań subneolitycznych, jak i wcześniejszych oraz późniejszych etapach osadniczych wynika z jego lokalizacji topograficznej i uwarunkowań paleogeograficznych. Kluczowym elementem ich rozpoznania są analizy profilu pobranego z centralnej części pobliskiego paleojeziora/rynny glacjalnej/starorzecza i późniejszego, holoceńskiego torfowiska.

Dagmara H. Werra[1], Marcin Szeliga[2], Katarzyna Pyżewicz[3]

[1]Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk

[2]Instytut Archeologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin

[3]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Pochodzenie i wykorzystanie obsydianu w neolicie ziem polskich – na przykładzie materiałów z Opatowa, Polska południowo-wschodnia

Obsydian ze względu na swoje szczególne właściwości fizyczne, a także walory estetyczne, był szeroko wykorzystywany przez społeczności prehistoryczne Europy. Najstarsze ślady używania tego surowca przez społeczności pradziejowe na terenie Polski datowane są na paleolit i mezolit. Znaczący wzrost jego wykorzystania miał miejsce jednak dopiero w okresie rozwoju społeczeństw rolniczych we wczesnym i środkowym neolicie. W późnym neolicie obserwuje się wyraźny zanik jego użytkowania.

Zagadnienie pochodzenia i wykorzystania obsydianu w neolicie ziem polskich zostanie zaprezentowane na przykładzie materiałów z Opatowa, eponimicznego stanowiska grupy samborzecko-opatowskiej kultury lendzielskiej. W prezentacji skupimy się na technologiczno-morfologicznej, geochemicznej i traseologicznej charakterystyce obsydianów z tego stanowiska, stanowiących jedną z największych kolekcji wytworów z tego surowca po północnej stronie Karpat.

Badania finansowane przez Narodowe Centrum Nauki (OPUS 15 2018/29/B/HS3/01540).

Jarosław Wilczyński[1], Lengyel György[2], Martin Novák[3], Marc Händel[4], Damian Stefański[5]

[1]Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polska Akademia Nauk, Kraków

[2]Hungarian National Museum, Budapeszt, Węgry

[3]Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno, Czechy

[4]Austrian Archaeological Institute, Austrian Academy of Sciences, Wiedeń, Austria

[5]Muzeum Archeologiczne w Krakowie, Kraków

Co w lessie piszczy. Badania górnopaleolitycznych stanowisk centralnej Europy – stare stanowiska, nowe informacje

W niniejszej prezentacji chcielibyśmy się skupić nad wynikami badań terenowych prowadzonych przez nas w ostatnich latach miedzy innymi na takich stanowiskach jak Dolní Věstonice I (Czechy), Jaskinia Istállóskő (Węgry), Piekary IIa

i Jaskinia Mamutowa (Polska). Podczas naszego wystąpienia pragnęlibyśmy zaprezentować wstępne wyniki naszych prac oraz perspektyw przyszłych badań terenowych i laboratoryjnych. W szczególności chcielibyśmy podzielić się informacjami dotyczącymi nowych ustaleń na temat chronologii osadnictwa górnopaleolitycznego i typologii inwentarzy kamiennych.

Tadeusz Wiśniewski

badacz niezależny, Lublin

Paleolit schyłkowy na Lubelszczyźnie. Badania i odkrycia w 2022 roku

W 2022 r. badania wykopaliskowe przeprowadzono na stanowisku 2 w Lublinie-Zemborzycach III (wcześniej w literaturze jako Lublin-Zemborzyce, ul. Rosy – Wiśniewski, Niezabitowska-Wiśniewska 2021). Były one kontynuacją prac prowadzonych w 2017 roku, podczas których odkryto pozostałości obozowiska technokompleksu z tylczakami oraz ślady osadnictwa neolitycznego. W 2022 roku zbadano 16 m2 uzyskując w sumie 148 zabytków, potwierdzających wcześniej rozpoznany wielokulturowy charakter stanowiska.

W miejscowości Lechówka, pow. chełmski, w bezpośredniej okolicy czynnej kopalni piasku, zebrano z powierzchni kilkadziesiąt zabytków krzemiennych. Część z nich znaleziona została w obrywach profili powstałych w trakcie eksploatacji piasku. Pozyskane artefakty krzemienne pochodzą z okresu paleolitu schyłkowego i najprawdopodobniej łączyć należy je z kulturą świderską. W związku z powyższym na terenie kopalni prowadzony jest nadzór archeologiczny oraz badania ratownicze. Stanowisko położone jest w odległości 1 km od innej kopalni piasku, w której odkryto znaną już w literaturze przedmiotu wychodnię tzw. krzemienia rejowieckiego (np. Dobrowolski et al. 2022).

Organizatorzy/ Organisers:
Vadzim Beliavets[1], Mikalai Plavinski[1]
[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Vyacheslav Baranov[1], Vsevolod Ivakin[1], Dmytro Diachenko[1], Roman Shiroukhov[2], Jens Schneeweiß[2]
[1]Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
[2]Centre for Baltic and Scandinavian Archaeology (ZBSA), Schleswig, Deutschland

Research of Ostriv cemetery (Ukraine) in 2022. New challenges and perspectives

The year 2022 marks the 5th year of collaboration between the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Centre for Baltic and Scandinavian Archaeology to jointly investigate the early medieval cemetery of Baltic migrants Ostriv in Ukraine. The Russian military invasion of Ukraine at the end of the month cast doubt on the very possibility of continuing research on Ostriv. Despite a difficult year, the project team managed to secure DFG funding for further interdisciplinary research on the site.

During the 2022 field season, archaeological excavations at Ostriv were carried. 9 new burials were excavated on an area of 500 m2, including burial 102 with a massive neck-ring typical of the Western Balts. Thus, the number of graves investigated in 2017–2022 at Ostriv is 107. Oleksandra Kozak continues the anthropological analysis of the Ostriv skeletal remains. The results of more than 100 individuals analysis are currently being prepared for publication. A GIS-study of Ostriv is carried out by Olga Manigda in cooperation with GIS department of the ZBSA. Laboratory research on Ostriv and related Baltic archaeological cultures has been intensified as part of the DFG project. Comparative research on 14C, stable isotopes, aDNA and metal analysis (TEM, FIB) continues in the laboratories of CAU Kiel and Cardiff Universities

Despite the war, the international project team is optimistic about the future and continues researching the Ostriv cemetery, which is unique for both Ukraine and the whole of Central and North-Eastern Europe.

Yurii Bashkatov
Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Ivkivtsi: a new Late Zarubintsi culture type of sites at the Middle Dnieper

The report deals with is the meaning of the newly discovered complex of settlement and cemetery of the 1st–2nd centuries AD near the village of Ivkivtsi (at the place named “Troyanka” by locals), Chigirin district, Cherkasy region. A comparison is made with the materials of the Classical Zarubintsi culture and Late Zarubyntsi in the Middle Dnieper region. Particular attention is paid to the comparison of ceramics. It was concluded that the materials from the settlement and burial ground of Ivkovtsi have features of both the classical culture and the late Zarubyntsi period. The report describes excavated complexes from both the settlement and cemetery.

Imported finds are of special importance. There were quite close contacts of local tribes with neighboring Sarmatians according to the finds of fragments of Sarmatian mirrors and earthenware. The possible trade relations with the Roman provinces are traced by the finds of a decent number of fragments of amphorae of various types, terra sigillata and Roman type fibulae.

Vadzim Beliavets

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Odlew z Čarnaŭčyc i inne zapinki typu 41 O. Almgrena z ziem Białorusi

W 2019 r. do zbiorów szkoleniowego laboratorium muzealnictwa Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu (Mińsk) przekazano odlew zapinki A.41, odmiany X2 według J. Schustera. Zabytek znaleziono luźno na badanej sondażowo w 2007 r. osadzie kultury wielbarskiej przy w. Čarnaŭčycy (odw. brzeski). Półfabrykat ze stopu miedzi wykonano techniką na wosk tracony i odrzucono z powodu wad odlewniczych. Fragment podobnego, nieudanego odlewu zapinki A.41 odkryto także w trakcie badań 2016 r. na st. 2 w pobliskiej Radości. W dorzeczu Bugu są znane jeszcze 13 fibul tegoż typu, które pochodzą z sześciu stanowisk. Jedna z nich, z Brzest-Tryšynia, należy do odmiany X1, reszta reprezentuje odmianę X2. Odlew z Čarnaŭčyc ma być spostrzegany jako dowód produkowania fibul A.41 na wschodniej peryferii równiny Nadbużańskiej – ziemiach, objętych w fazie B_2/C_1–C_{1a} przez napływową ludność wielbarską.

Na Polesiu są znane cztery fibule A.41, odmiany X2, które zostały odkryte na czterech stanowiskach w okolicach Pińska. Stanowią kolejny ślad ekspansji w ten region ludności wielbarskiej na rubieży II i III w. W odróżnieniu od tych odkrytych w dorzeczu Bugu, wszystkie znane tu zapinki A.41 nie posiadają kapturków. Z nich tylko jedna (z Liemiaševič) reprezentuje „klasyczny" wariant „Osie". W trzech kolejnych sprężynę mocowano za pomocą otworków w kabłąkach. Ten zabieg można traktować jako ślad naprawiania, ale także – celowej korekty konstrukcji fibul w stadium produkowania.

Jedna zapinka A.41, odmiany Z, jest znana z białoruskiej części dorzecza Niemna. Fibula ze Starajelni stanowi ślad pośrednich kontaktów miejscowej ludności z częścią osadnictwa wielbarskiej kultury, która w fazie B_2/C_1–C_{1a} zamieszkiwała ziemie w dolnym biegu Wisły.

Dmytro Bibikov

Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Wooden constructions from the mounds of the Raiky culture in the context of West Slavic analogies

Wooden constructions of various types are found in the mound cremation burials of the Raiky culture of the 8th – 10th centuries, the carriers of which were the Slavic tribes of the Right Bank of the Dnieper, Volynia, and Dniester River region. The most widespread were burnt rectangular buildings made of horizontal logs (Mezhyrichky, Velyka Horbasha and Radastst in Polesie). Burial chambers from the Don River basin (Borshevo culture) or Transylvania are usually cited as analogies. However, in terms of typology, wooden buildings spread over the territory of Poland, the Czech Republic, Slovakia and East Germany are much closer. They are considered as models of residential buildings, less often – as symbolic fences that separated the World of the Living from the World of the Dead.

Most of the mounds from the Chornivka (Bukovina) and Dobrostany (Roztocze) cemeteries contained pillar pits away from the center. This element, which has always been overlooked by researchers, is also widely known in West Slavic lands: modern Czech archaeologists even consider burials of this type to be dominant in the territory of Bohemia. It is believed that burial urns were placed on the pillars, because around them on the surface of the mounds, accumulations of burnt bones and fragments of ceramics are often recorded. Thus, the words of the ancient Rus chronicler, who described the burial of pagan Slavs "on a pillar by the roads", should be understood quite literally. Fixation of such burials during archaeological excavations causes understandable difficulties.

A rare example of a circular fence made of burnt pillars (mainly in Volynia) finds parallels among the burials of Wolin, Poland.

In general, in the area of the Raiky culture, there can be counted at least one and a half dozen mound burials with the remains of wooden structures, which have direct and numerous analogies in the West Slavic lands. The homogeneity of the buildings testifies to common worldviews that were widespread in the 8th – 10th centuries among the Slavs from the Elba to the Dnieper.

Olena Chernenko

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Wykorzystanie kamienia budowlanego w księstwie czernihowskim Rusi w XI–XIII wieku

Wykorzystanie kamienia jako materiału budowlanego na terenie księstwa czernihowskiego rozpoczęło się w XI w., kiedy rozpoczęło się monumentalne budownictwo. Wcześniej kamień w budownictwie był używany tylko jako materiał pomocniczy w konstrukcjach ciepłowniczych (piece, paleniska) i budynkach drewnianych (do wzmacniania podstaw filarów i ścian).

Na terenie księstwa czernihowskiego znanych jest 17 monumentalnych budowli z XI–XIII w. (14 w centrum księstwa, w Czernihowie). Wszystkie są zbudowane z cegły tradycji bizantyjskiej – plinfy. Ale kamień różnych rodzajów (piaskowiec, pirofilit, wapień, marmur) również bardzo często był stosowany w tych budowlach. Na plac budowy z odległych terenów przywożono surowe bloki i obrabiano je na miejscu.

Do budowy fundamentów i ścian używano grubo ociosanych bloków i surowych głazów piaskowca. Jak wykazały badania petrograficzne, piaskowiec dostarczano na place budowy jedynie z Nowogrodu Siewierskiego (170 km na północny wschód od Czernihowa).

Pirofilit od połowy XI do początku XIII w. był sprowadzany z Wołynia. Wykorzystywano go do wyrobu różnorodnych płyt (na posadzki, ogrodzenie chórów, stropy nad schodami wewnątrz murów świątyń itd.).

W XII w. do ozdoby świątyń Czernihowa wykorzystywano rzeźbione bloki z wapienia (kapitele, kamienie węgielne portalów i itd.). Najbliższe złoże takiego kamienia znajduje się w dorzeczu rzeki Oka (w odległości ponad 400 km od Czernihowa).

W XI – na początku XII w. wykorzystywano także marmurowe detale (kolumny, konsole – spolia, ponowne wykorzystane elementy architektoniczne), pozyskane z antycznych świątyń (znad Morza Czarnego?). Najwyraźniej w Czernihowie elementy te zostały dodatkowo przetworzone. Kawałki marmuru były używane też do inkrustowania płyt pirofilitowych omphalionu w świątyniach.

Lesia Chmil

Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, Philipps-University of Marburg, Germany

Functional purpose and names of Ukrainian ceramic utensils of the 16th – 18th centuries

Archeology is traditionally focused on solving issues related to the typology, chronology, and technology of ceramic production. The question of the names and use of this category of material finds remains in the second place, although they are also important, as they make it possible to solve such topics as the specifics of the household economy and the culture of food of the population, its beliefs and household magic, etc.

The work uses archaeological, written, ethnographic, and linguistic sources. Such functional varieties of tableware as pots, makitras, markets, tires, plates, bowls, mugs, jugs, baklags, and jugs with a spout are considered.

Some tableware names can be traced back to the period of Kyivan Rus', others appear together with the corresponding realities as borrowings from Western European countries. The utilitarian functions of dishes are related to the preparation and consumption of food, storage of supplies, transfer of liquids, and use in the household.

In addition, open, ornamented types of dishes were used for interior decoration. With the dishes, various magical actions of a protective nature could also be performed or used in household magic.

Ihar Dabralet

Instytut Archeologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska

Strój polski a zmiany w Rzeczypospolitej w okresie nowożytnym

Studia nad męskim strojem polskim w okresie nowożytnym są prowadzone mniej więcej od 100 lat. Jednak w początkowym okresie opierały się na analizie źródeł ikonograficznych i pisanych oraz zachowanych zabytkach muzealnych. Druga wojna światowa przerwała te badania, a straty poniesione w czasie jej trwania są nie do odtworzenia.

Wydawałoby się, że zasoby te nie będą powiększone. Jednak tekstylia pozyskiwane w czasie badań archeologicznych, prowadzonych od 40. lat, zwiększają liczbę tych źródeł. Dały one impuls do ponownego pochylenia się naukowców nad genezą stroju polskiego i zmianom, które w nim zachodziły w ciągu około trzystu lat.

Konserwacja i rekonstrukcja ubiorów grobowych pozwoliła na nowe spojrzenie na to zagadnienie. Przede wszystkim w jakich regionach Rzeczypospolitej ubiór ten w „najczystszej" postaci i najdłużej funkcjonował? Jakie zmiany i wpływy gospodarczo-polityczne inicjowały te przeobrażenia? W jakich punktach geopolitycznych spotykał się Wschód z Zachodem? To tylko nieliczne z zagadnień, które są rozpatrywane w czasie prac archeologiczno-konserwatorskich nad kulturą funeralną Rzeczypospolitej w nowożytności. I właśnie strój polski jest osią tych badań.

Zoya Ilchyshyn[1], Oleh Osaulchuk[1]

[1]Centrum Naukowo-Badawcze "Ratownicza Służba Archeologiczna", Instytut Archeologii, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Lwów, Ukraina

Osada okresów rzymskiego i wczesnosłowiańskiego Sokilnyky st. 1 w okolicach Lwowa

W 2022 r. przez Ratowniczą Służbę Archeologiczną IA NANU zostały przeprowadzone badania wykopaliskowe na otwartej osadzie Sokilnyky st. 1. Na przestrzeni 2069 m2 odkryto 45 obiektów archeologicznych, których analiza wykazała obecność na stanowisku trzech kulturowo-chronologicznych horyzontów: okresu rzymskiego (III – pierwszej połowy IV w.), oraz dwóch etapów okresu wczesnosłowiańskiego – praskiej (V–VII w.) i Łuka-Rajkowieckiej (VIII–X w.) kultur.

Najstarsze znaleziska pochodzą z grupy gospodarczych obiektów młodszego okresu rzymskiego, położonych w południowej części osady: fragmenty ręcznie lepionych i toczonych naczyń, wyroby z kamienia, żelaza, stopów miedzi i poroża. Zestaw ceramiczny, oraz zabytki wydzielone, takie jak żelazna fibula i trójwarstwowy grzebień, datowane na III–IV w., należą do czerniachowskiej kultury.

Ważnym odkryciem wykopalisk 2022 r. był kompleks wczesnosłowiańskich budowli praskiej kultury z V–VII w., który może stanowić łącznik pomiędzy starszym horyzontem stanowiska a młodszym – rajkowieckim. Do kultury praskiej należy najpełniej zachowany mieszkalny obiekt nr 05: prostokątna w planie półziemianka ze słabo zagłębioną podłogą i słupowymi jamami w narożnikach. W północnym narożniku odsłonięto pozostałości pieca w postaci nagromadzenia kamieni i fragmentów glinianej polepy. W pobliżu niego odkryto półkosek, a także ułamki praskich naczyń. Większość znalezisk z wczesnosłowiańskiego okresu ujawniono w grupie obiektów rajkowieckiej kultury z VIII–IX w., które mieściły się w północnej części osady: fragmenty charakterystycznych ręcznie lepionych i obtaczanych naczyń, często zdobione ornamentem falistym.

Dalsze badania osady w Sokilnykach pozwolą uzyskać więcej informacji, niezbędnych do osadzenia tego stanowiska w kulturowym i historycznym kontekście rozwoju ziem północno-zachodniej Ukrainy w I tys. po Chr.

Rytis Jonaitis[1], Irma Kaplūnaitė[1]

[1]Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

The Medieval cemetery at Bokšto St.: state of the research and future prospectives

In 2006–2014 archaeological research was carried out in Vilnius, at Bokšto Street. An exceptional object was discovered here – an inhumation burial ground dating back to the 13th–15th centuries. This is the earliest cemetery currently known in Vilnius, which remained a pagan city until 1387, nevertheless, communities of local pagans, as well as newcomer Christians coexisted here from the very beginning. The cemetery at Bokšto St. is associated with Orthodox community of Vilnius. 533 graves were found here. The funeral features during the transition period from paganism to Christianity are extremely problematic. Cemetery at Bokšto St. provides clarity to some issues, but its research is not yet complete. Applications of exact science methods remain particularly promising. So far, only 26 samples have been tested for both ^{14}C and stable isotopes $\delta^{13}C$ and $\delta^{15}N$. These studies are going to be extended.

A larger number of ^{14}C samples would make it possible to specify the earliest date of the graves, which would help in determining whether the city of Vilnius began to emerge as early as mid-13th century. Strontium isotope studies could reveal the place of origin of the Orthodox arrivals. Detailed studies of δ13C and δ15N isotopes would refine the original dietary data. DNA studies would reveal the family ties of the people buried at the cemetery.

Valery Kabrynets

Independent researcher, Warsaw, Poland

"Pure" "Russian" hoards of the second half of the 17th century on the territory of Belarus: relative and absolute dating

In the second half of the 17th century there is an increase in the volume of receipts of Russian coins on the territory of Belarus. The occupation of the eastern part of the Polish-Lithuanian Commonwealth during the war of 1654–1667 by the troops of the Tsardom of Russia played a key role in this process. The hiding of 37 out of 44 known hoards with Russian coins dates back to these years. Among the finds, a group of "pure" "Russian" hoards stands out (12 deposits are known), which include exclusively Russian "wire" coins.

The alien nature of the composition of „pure" "Russian" hoards in local money circulation plays a key role in establishing their dating. The study of the hoards preserved in the museums of Belarus allows us to arrange them in chronological order relative to each other. The oldest of them is a small hoard from Orša, the youngest coins from which date back to 1652–1654. Next come hoards from Čerykaŭ, Mahilioŭ and a large hoard from Orša. It is interesting in that its youngest coin is the Alexei Mikhailovich Novgorod kopeck of 1656/1657.

The proposed scheme for the relative dating of the hoards is specified by the course of military actions in 1660–1661. In particular, the finds of hoards in Orša and the vicinity of Orša may be associated with the Battle of the Basia River (1660). The Mahilioŭ uprising of 1661 was reflected in the concealment of two hoards from this city.

Natalia Khamaiko[1], Pavel Goldin[2], Mykhailo Kublii[3], YevheniiaYanish[2], Oleksandr Pashkovskyi[4]

[1]Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa (GWZO), Leipzig, Germany

[2]I.I. Schmalhausen Institute of Zoology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

[3]Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

[4]Museum of Kyiv history, Kyiv, Ukraine

In which God we trust: Zooarchaeological evidences on sacred oaks from the Desna riverbed

Ancient societies worshipped oaks all over the Oikumene. Old large oaks were impressive in their size and venerable age and were often considered sacred. The Greeks considered them to be the tree of Zeus, the Romans – of Jupiter, the Germans – of Donar/Thor, the Balts – of Perkunas, and the Slavs – of Perun. In the 20th century, three oak trees were discovered in the Desna riverbed, at its mouth, and in the Dnipro near the confluence of the Desna River. Trees had pig jaws implanted in their trunks. This became an argument in favour of the assumption that these oaks were sacred. Initially, these jaws were attributed to boars, animals associated in mythology with Perun, the god of thunder and lightning. However, a zoological examination (with morphometry and analysis of tooth eruption) of these jaws revealed that they belonged to domestic pigs, and they were quite young. Moreover, those individuals whose sex was determined turned out to be females. Comparison of these individuals with a regular sample from Old Rus' settlements gives a quite comparable picture. Another question is who left these historical relics. In pre-Christian times, both the Slavs who lived on the banks of the Desna and the Scandinavians who came to explore them at the beginning of Rus' worshipped animals. Radiocarbon dating of the two oaks showed slightly different results: 7th–10th century and 8th–11th century, respectively. These analyses were conducted almost half a century ago and today there are much more accurate methods, including not only ^{14}C but also dendro dating.

Anastasia Korokhina[1], Volodymyr Belskyi[2], Roman Kravchenko[3]

[1]Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa (GWZO), Leipzig, Germany

[2]Department of Regional and Genetic Mineralogy M.P. Semenenko Institute of Geochemistry, Mineralogy and Ore Formation, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

[3]Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Petrographic and elemental analysis of ceramics of the Romny culture from Sverdlovske-1 and Radychivske-3 hilforts (Chernihivs'ka oblast, Ukraine)

The period of existence of the Romny culture falls on the last centuries of the I – the beginning of the II millennium AD. Its area covers the territory of the Dnipro Left Bank (basins of the Desna, Seim, Vorskla, Sula, Psel, Siverskyi Donets rivers). Traditionally, it is considered to be the archeological equivalent of the chronicle Slavic tribe Sivera.

Fragments of ceramic vessels are the most massive and one of the most promising categories of finds in the Romny culture. This report represents new results of the petrographic and elemental analysis of ceramic products from sites of the Romny culture located in the Chernihivska oblast, Ukraine (Sverdlovskoe-1 and Radichivske-3 hillforts). Petrographic analysis provides data on the raw material composition and technological features of three technological groups: (1) hand-built pottery of local origin, (2) pottery conventionally defined as "primitively made on a potter's wheel" (hand-built pottery additionally processed on a slow potter's wheel or rotary board), (3) and Kyivan Rus' wheel-formed pottery. The chemical composition of raw materials was studied by the method of energy dispersive X-ray spectroscopy, and the correspondence of geochemical data with the results of technological and petrographic classification was established.

Roman Kravchenko[1], Roman Lutsenko[2]

[1]Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

[2]Museum of Desiatynna Church History, Kyiv, Ukraine

New researches of Romny cultural sites in the basin of the Desna river (Chernihivs'ka oblast, Ukraine)

The time of existence of Romny culture is dated to the 9th – beginning of the 11th century. Its range covers the territory of the Dnipro Left Bank. It is traditionally considered the archeological counterpart of the annalistic tribe of the Sivera.

In the last decade (2014–2021), one of the regions where Romny cultural sites are actively researched is basin of the Desna river (Chernihivs'ka oblast, Ukraine). Work was carried out on six hillforts. The research of three of them (Horodishche, Burimka, Radichivske-3) was limited to the collection of artifacts and clarification of topographical plans.

Not significant excavations were carried out in the Vedmedki Hillfort near the village Shabaliniv, where it was discovered the remains of a residential building.

The main research was carried out at the hillforts Zamkova Gora in Novgorod-Siverskyi and Svedlovske-1 near the village of Desnyanske. On the first of them, it was excavated the remains of two buildings of Romny culture dating from the second half of the 10th to the beginning of the 11th century. At the Svedlovske-1 hillfort were discovered remains of fortifications, five residential buildings and several household objects of Romny culture.

As a result of the work carried out was obtained numerical and representative material dated to the late 9th – early 11th century. The finds expand our knowledge about the life and history of the inhabitants of the Desna basin in the period before the formation of Kyivan Rus'.

Tetiana Krupa

A.Kh. Margulan Pavlodar Pedagogical University, Kazakhstan

Archaeological Textiles as a Marker of Trans-Eurasian Contacts

An important source for understanding the history of Eurasia is archaeological textiles. It can provide information not only about the life of ancient societies or the history of costume, but also testify to the peculiarities of transboundary communications, the mutual influence of cultures of a particular era. Over the years of our research on the archaeological textiles of Ukraine and Eurasia, we can note that today it is time to consider in detail the migration of silk fabrics along the Steppe branch of the Great Silk Roads.

If we consider the Central Eurasian position of the territory of modern-day Ukraine, we can note that the movement of silk along the Steppe Way occurs actively and massively in the Saltov period. The surviving silk of this period, studied by us at the Saltov archaeological sites, undoubtedly belongs to the silks of the Chinese technological group.

This is connected, in our opinion, with the wide trade contacts of the population of the Saltov area (Khazaria) with other Eurasian state associations of Eurasia; for example, with the Country of Kimakia – that is well-known from written

sources, which actually directly bordered on Khazaria.

The developments get simplified even further when a new state of a trans-Eurasian nature appears in the expanses of Eurasia – the Golden Horde. It was at this time that the territory of modern-day Ukraine becomes an important transit zone, which connects part of the Steppe Trans-Eurasian roads with the already well-known highways to Western Europe through the cities of Kievan Rus'.

Raman Krytsuk

Museum Narodowe w Warszawie, Polska

Materiały archiwalne jako źródło do rekonstrukcji zaginionych skarbów (na przykładzie skarbu 1939 r. ze wsi Shpaki)

W 1939 r. we wsi Szpaki, gmina Jazno, pow. Disna znaleziono skarb składający się z 692 srebrnych monet z XVI–XVII w. i naczynia ceramicznego. Informacje o tym depozycie były wcześniej znane jedynie z publikacji prasowych, opisujących to znalezisko. Niedawno jednak w archiwum Gabinetu Monet i Medali Muzeum Narodowego w Warszawie odnaleziono inwentarz tego skarbu, sporządzony na kilka miesięcy przed wybuchem II wojny światowej przez pracowników Gabinetu Numizmatycznego Państwowych Zbiorów Sztuki. Dzięki tym dokumentom możliwe staje się odtworzenie składu skarbu i ustalenie, do kogo może należeć. Ponadto skład skarbu nie jest typowy dla depozytów z terenu województwa połockiego Wielkiego Księstwa Litewskiego – monety koronne reprezentują 157 egzemplarzy, monety rosyjskie – 325 egzemplarzy, a resztę stanowią emisje środkowoeuropejskie, a mianowicie: Śląsk, Pomorze, Prusy, Brandenburgia, Saksonia, Bawaria, Szwajcaria oraz liczne niemieckie księstwa, wolne miasta i klasztory. Skarb został ukryty w latach dwudziestych XVII w. i prawdopodobnie należał do osoby związanej z handlem lub związanej ze sprawami wojskowymi (najemnik). Być może osoba ta mieszkała w pobliżu wybrzeża Morza Bałtyckiego i zajmowała się handlem z Carstwem Rosyjskim, o czym świadczy duża liczba rosyjskich kopiejek.

Viktoryia Makouskaya[1], Mikalai Plavinski[2]

[1]Independent researcher, Minsk, Belarus

[2]Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

Markers of Christianization in children's burials Old Rus' period Polack Land

The work is devoted to identifying the criteria for Christianization in the funeral rite and grave goods of children's burials of the 11th–13th centuries Polack Land. 86 children inhumations (under the age of 14) from 37 necropolises were analyzed.

The percentage of children's burials in different necropolises varies greatly, which is often due to the poor degree of research of some of them. In some cases, the small number of children's burials can be explained by the poor preservation of the bones due to the characteristics of the soil. At the same time, in some cases, for example, in retinue cemeteries, the low representation of children's burials may be explained by the social nature and features of the age and gender structure of the groups that left these necropolises.

Cross-pendants are traditionally considered as markers of the Christianity. Many researchers also consider symbols of the Christian religion lunulae, spoon-pendants, some types of zoomorphic pendants and Easter eggs. However, on the territory of the Polack Land, pendants with Christian symbols are not among the common elements of grave goods. These artifacts are found in barrow cemeteries located near towns, as well as to a large extent on the western borderlands of the Polack Land, where the processes of Christianization left a more noticeable mark on the grave goods. Children's burials make up a fairly significant part of the burials with Christian symbols, and, in most cases, these are the burials of children from the youngest age to seven years.

Kateryna Mikheienko

Cologne University, Germany

Concepts of Old Rus' architecture development of the late 19th – 30s of the 20th century and the arch-gabled church

In 1894 the first history of Old Rus' architecture by A. Pavlinov was published. At the beginning of the 20th century a number of books of Old Rus' art history appeared (A. Novytskyi, I. Grabar, D. Ainalov). Later appeared the studies devoted to Ukrainian art, including architecture (F. Shmidt, M. Holubets, V. Zalozetskyi, V. Sichynskyi). Among the studies of the 1930s a special place is occupied by the works of A. Nekrasov and N. Brunov.

The concepts of Old Rus' architecture development in these works can be divided into the following groups:

Old Rus' architecture is considered as a pre-history of Russian architecture. The initial period is a provincial variety of Byzantine architecture, the arch-gabled church came from Byzantium. The arch-gabled churches acquired the most developed forms in the ones of Vladimir-Suzdal region, the prototypes for Moscow cathedrals;

Old Rus' architecture is considered as a pre-history of Russian architecture. The key monument, in which local original features appear, is considered to be St. Sophia cathedral in Kyiv. Attention is focused on the churches, where the pillar-shaped pyramidal composition was formed on the basis of rethinking and transformation of the arch-gabled completion (they are considered to originate from Byzantium). The composition became a kind of foundation of „Russian national" architecture, the flowering of which is represented by tent churches of the 16th–17th centuries;

Old Rus' architecture is a synthesis of Byzantine East with Romanesque West and is a part of Ukrainian architecture development.

Kyrylo Myzgin

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Przyczyny i kierunki napływu wczesnych rzymskich solidów we Wschodnim Barbaricum: stare hipotezy i nowe dane

W porównaniu z aureusami, zwłaszcza z połowy III w., znaleziska wczesnych rzymskich solidów na terenie wschodniego Barbaricum stanowią znacznie skromniejszy odsetek. Wśród nich przeważają solidy z czasów Konstantyna Wielkiego i jego następców. Tradycyjnie uważa się, że ich główny napływ związany był ze służbą barbarzyńców w armii rzymskiej w jakości federatów, a także z darami dyplomatycznymi i ewentualnie handlem. W referacie rozważone zostanie między innymi inne możliwe źródło napływu wczesnych rzymskich solidów, a mianowicie udział poszczególnych germańskich jednostek jako niezależnych najemników, tym bardziej, że taka praktyka była aktywnie stosowana przez nich w drugiej połowie III w. Na taką możliwość w szczególności mogą wskazywać cztery nowe znaleziska złotych monet uzurpatora Magnencjusza, nie tak dawno znalezione na terenie Ukrainy. Choć w referacie zostaną rozważone i inne hipotezy dotyczące napływu we wschodnim Barbaricum monet tego władcy (np. w wyniku wymiany międzyplemiennej).

Jaroslav Onyshchuk[1], Tetiana Slobodian[2]

[1]Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Lwów, Ukraina

[2]Instytutu Archeologii, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Kijów, Ukraina

Grób nr 8 kultury przeworskiej na cmentarzysku Kariv-I w Zachodnim Pobuży: badania archeologiczne i antropologiczne

W trakcie badań w 2018 r. na cmentarzysku Kariv-I w Zachodnim Pobużu odkryto 4 groby ciałopalne (nr 6–9 wg ogólnej numeracji), z których jeden (nr 8) okazał się podwójnym i dobrze zachowanym. Kostne szczątki spalonego mężczyzny umieszczono w ceramicznej popielnicy wraz z towarzyszącym wyposażeniem w postaci dwóch ręcznie lepionych naczyń i żelaznego grotu włóczni. Drugi, kobiecy kremacyjny grób, miał charakter jamowy i mieścił się w pobliżu. Badania antropologiczne wykazały, że do popielnicy zostały złożone szczątki mężczyzny w wieku 20–30 lat, podczas gdy kalcynowane kości w jamie mogły należeć do dorosłej kobiety. Układ stratygraficzny szczątków w popielnicy daje podstawy ku stwierdzeniu o anatomicznym układzie ich zdeponowania: kości były ułożone w porządku „rosnącym", gdzie pozostałości stóp i kończyn dolnych znajdowały się wyłącznie na dnie naczynia, natomiast kości czaszki, żeber i kończyn górnych ułożono na poziomie szyjki. Na podstawie stopnia przepalenia materiału osteologicznego ustalono, że temperatura pogrzebowego stosu wynosiła około 500–900°C. Charakter obrzędowości i charakterystyczny inwentarz przemawiają za przynależnością tego obiektu do kultury przeworskiej. Odrębne elementy tradycji grzebalnych tej ludności odnotowano również w grobach nr 7 i 9. Stanowią wyraźne świadectwo obecności tego etniczno-kulturowego

komponentu na polikulturowym cmentarzysku Kariv-I.

Oleg Petrauskas[1], Serhij Didenko[2], Roman Reida[1], Dmytro Mostovyi[3], Kseniia Bondar[4]

[1]Institut für Archäologie der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Ukraine, Kiew, Ukraine

[2]Nationalmuseum für Geschichte der Ukraine, Kiew, Ukraine

[3]„Archäologischer Rettungsdienst" des Instituts für Archäologie der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Ukraine, Kiew, Ukraine

[4]Institut für Geologie, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Erste Forschungsergebnisse zur „Römischen Station" bei Buzovycja

In den Jahren 2020–2022 wurde bei Buzovycja (Ukraine, Černivci Gebiet) ein Fundplatz klar römischen Ursprungs entdeckt. Erste Feldforschungen im Jahr 2020 ließen bereits die Existenz von Gebäuden vermuten, die nach römischer Bautradition errichtet wurden. Auf der Geländeoberfläche zeichneten sich an mehreren Stellen spezifische architektonische Überreste ab. Solche Anhäufungen enthielten neben den üblichen Funden der Černjachiv-Kultur auch Ziegelstein-, Mörtel- und Steinfragmente. Nach den Ergebnissen einer 2021 durchgeführten geomagnetischen Messung wurde für Probegrabungen eine vielversprechende Anomalie im zentralen Teil der Siedlungsstelle ausgewählt. Die Ausgrabung brachte einen Gebäudebereich zu Tage, der aus Ziegeln, Steinen und Kalkmörtel errichtet wurde. Die Breite des Gebäudes betrug ca. 9,3 m, die mögliche Länge kann auf ca. 20 m geschätzt werden. Der freigelegte Gebäudeboden befand sich 1,4 m tief unter dem heutigen Oberflächenniveau und bestand aus mit Kalkstein angereichertem wasserdichtem Estrichmörtel.

Im Mittelteil des Gebäudes konnten auf dem Betonboden runde Ziegelsteine entdeckt werden, von denen drei an Ort und Stelle fixiert wurde. Stellenweise fanden sich komplette Ziegelblöcke, die bis zu vier Lagen zählten und mittels Kalkmörtel verbunden waren. Im Gebäude konnten eine Reihe von Funden geborgen werden. Dazu zählte Černjachiv-Keramik, Forlimpopoli-Amphoren, Amphorenständer, Glasperlen, eine Eisenkette und weitere Objekte mehr. Die Analyse der Funde und der Gebäudereste erbrachte, dass das Gebäude in spätrömische Zeit datiertstammt (3.– Mitte 5. Jahrhundert n. Chr.). Die geborgenen Reste der Baukeramik und der Mörtel weisen darauf hin, dass es in römischer Architekturtradition errichtet wurde. Das Vorhandensein rechteckiger und runder Ziegelblöcke deuten darauf hin, dass das Gebäude ein Hypocaustum hatte. Gedeutet wird der Gesamtbefund nach gegenwärtigem Untersuchungsstand als einheimische Siedlung mit in diesem errichteten Gebäude in römischer Bautradition.

Mikalai Plavinski[1], Viktoryia Tarasevich[2]

[1]Faculty of Archaeology, University of Warsaw, Poland

[2]Independent researcher, Minsk, Belarus

Necropolis of the second half of the 1st millennium AD Naŭry II: the results of excavations in 2017–2020

Necropolis of Naŭry II is part of the complex of archaeological sites Naŭry, Miadzel district, Minsk region, Republic of Belarus. During 2017–2020 on the territory of the necropolis, an area of 733 square meters was explored here. In the functioning of the necropolis two cultural and chronological horizons can be distinguished. The first of them includes barrows 12 and 13, which contained cremation burials. Based on the results of radiocarbon dating barrow 12 was erected in the 7th century. The dating of barrow 13 is determined on the basis of grave goods within the third quarter of the 1st millennium AD.

The second horizon includes flat cremation burials. During the excavations, 19 objects were found, most of which are interpreted as cremation burials. The studied burials are divided into two types: cremations in the mainland pits (type I), cremations on the surface (type II). The analyses of the grave goods make it possible to attribute flat burials to the culture of the Smolensk-Polack Long Barrows Culture and to date them within framework of the 8th – early or first half of the 11th century.

The study of bones from both types of cremations conducted by E. Kleshchenko testified that they are individual burials of people of different sex and age groups. In some burials, fragments of animal bones were found, but the proportion of these fragments is extremely small. This indicates that the population that left flat cemetery did not generally use parts or carcasses of animals in burial practice.

Maryna Sergeeva

Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Early Rus' accessories of bone and antler: technical and cultural aspects (according to materials from the Middle Dnipro Region)

Osseous materials are widely distributed and available due to the almost ubiquitous presence of large fauna, which provide artisans with a sufficient amount of raw materials. Their processing is relatively easy, so it was used not only by professionals, but also in home crafts. Osseous materials are suitable for many types of products. On the other hand, bone is not indispensable material. In many cases, it can be replaced with wood or metal.

Therefore, the level of development of the bone carving craft, with the exception of cultures that lack replacement materials, was largely determined not only by natural factors, but also by cultural and historical specifics that have developed in one or another spatial and temporal framework. This level is conditioned both by the presence/absence of local tradition, and cultural and historical contacts with neighboring territories. These factors affect both the level of development of the bone-carving craft and the range of its products.

Early Rus' bone accessories (buttons, fasteners, adornments etc.) are considered considering these positions. The period from the early 10th to the end of 13th century is being studied. This is the time of the appearance and distribution of products of this category, which is associated with the development of bone-carving craft in general. In the pre-Rus' period, they were absent in the territory in question; in post-Mongolian times, their range was reduced.

Oleg Sakhonchyk[1], Ksenia Ermalicka[1], Karolina Rataj[2]

[1]Badacz niezależny, Mińsk, Białoruś

[2]Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Złota, spiralna ozdoba z Mścibowa

Tematem referatu jest złota ozdoba, o jednym końcu zwiniętym w spiralną tarczkę, wykonana ze spłaszczonego drutu, która została znaleziona niedaleko wsi Mścibów (rejon wołkowyski w obwodzie grodzieńskim) i przekazana do zbiorów naukowego laboratorium muzealnictwa Wydziału Historycznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego. Znalezisko ma charakter przypadkowy, co w dużym stopniu utrudnia określenie jego kulturowo-chronologicznej przynależności. Podczas referatu zostaną zaprezentowane analogie, wyszukane za pomocą klasycznej dla archeologii metody porównawczo-typologicznej, a także wyniki analiz składu pierwiastkowego, wykonane przy użyciu spektrometru laserowego LSS-1 wspólnej białorusko-japońskiej produkcji zakładu „LOTIS-TII". Dodatkowo zastosowano technikę spektrometrii mas z indukcyjnie wzbudzaną plazmą, co pozwala wykryć najdrobniejsze domieszki w metalu i umożliwia ustalenie proweniencji surowca, z którego ozdoba została wykonana. Na wstępnym etapie badań można uznać, że przedmiot należy do wczesnej epoki żelaza.

Julia Salova[1], Stanko Trifunovich[2], Leonid Vyazov[3]

[1]University of South Bohemia, Ceske Budejovice, Czech Republic

[2]Museum of Voivodina, Novi Sad, Serbia

[3]Faculty of Science, University of Ostrava, Ostrava, Czech Republic

Kamon drink: first archaeobotanical data on beer production in the Late Roman Pannonian Barbaricum (Serbia)

Kamon drink is mentioned in written sources as one of the sorts of beer in the Roman world made by Peoni of Pannonia in the 3rd century CE. Later, the term appeared in Priscus report on the embassy to Attila in 448, it referred to the „barley drink" of the locals of the Danube-Tizsa region, used along with medos. Both terms were discussed by historical linguists as probable markers of early Slavic presence in the area. Archaeologically, the population of the Late Antique Pannonia is attributed to the so-called culture of *limiganti*, which spread from the Middle Danube in the southwest to the Carpathians in the northeast and dated from the collapse of Roman Dacia in 271 to the disintegration of the Hun confederation in the mid-5th century. Excavations revealed a sedentary population engaged in agriculture and livestock, living in sunken-floor

dwellings on vast settlements, occasionally fortified. Several styles of pottery were recorded; the hand-made ceramics and dwelling construction show close similarity to the Early Slavs-associated Kyiv culture. In order to refine data on the economy of the *limiganti*, we processed 30 archaeobotanical macroremains from the Boron-Ciglana site. The richest data came from a dwelling pit, where significant assemblages of charred barley and wheat grains, along with a small amount of charred straw and Chenopodiaceae were found. The cereal grains are fragile, germinated, eroded, and fragmented. This condition is considered as a marker of the brewing process, which matches well with the written sources data.

Wital Sidarowicz

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski, Polska

Znaleziska monet rzymskich w białoruskiej części dorzecza Dźwiny

Na północy Białorusi, w dorzeczu Dźwiny, znaleziska monet rzymskich są stosunkowo rzadkie. Do tej pory zarejestrowano 55 egzemplarzy. Są to pojedyncze znaleziska, i jak dotychczas brak wiarygodnych informacji o skarbach z tego regionu. Wśród znalezisk zdecydowanie dominują duże nominały miedziane z II – pierwszej połowy III w., w tym monety właściwe rzymskie (27 monet) i prowincjonalne (7 monet). Dominujące w Barbaricum denary występują w białoruskiej części dorzecza Dźwiny znacznie rzadziej (11 monet). Bardzo rzadkie są znaleziska monet złotych, antoninianów, drobnych monet z końca III i pierwszej połowy IV w., a także denarów barbarzyńskich (odlewanych i bitych). Największą koncentrację znalezisk notuje się w zachodniej części obwodu witebskiego, przede wszystkim w rejonie Hlybockim.

We wczesnym okresie wpływów rzymskich białoruskie dorzecze Dźwiny zajmowali Bałtowie Wschodni – nosiciele kultury dnieprzańsko-dwińskiej i kultury ceramiki kreskowanej. W młodszym okresie rzymskim, w połowie III – początku IV w., na te tereny z południowego wschodu, z dorzecza Dniepru, przybyły grupy ludności kultury kijowskiej, którzy utworzyli tu grupę stanowisk typu Zaozerie-Uzmen. Właśnie z tym napływowym osadnictwem należy wiązać liczne znaleziska monet, zwłaszcza prowincjonalnych. Mniej więcej w tym okresie monety rzymskie (głównie duże nominały miedziane) masowo pojawiały się na styku Dźwiny i Niemna, co można wiązać z penetracją grup ludności zachodniobałtyckiej na prawobrzeżny obszar dorzecza Niemna i początkiem kształtowania się kultury kurhanów wschodniolitewskich. Prawdopodobnie, w końcu III – połowie IV w. monety rzymskie mogły napływać do omawianego regionu również znad dolnej Dźwiny (Daugawy), połączonej szlakami morskimi z południowym i zachodnim wybrzeżem Bałtyku, a także z południowym wybrzeżem Morza Północnego.

Stepan Stepanenko

Centre National de la Recherche Scientifique UMR 8167 (Monde byzantin), Paris, France

Death and memory on the outpost: barrows and tar production at the Shestovytsya cemetery

Located in north-eastern Ukraine, in close proximity to Chernihiv, one of the main Rus seats of power, the Shestovytsya settlement and cemetery are among the most researched Southern Rus sites and subject of multiple theories on their operation, although a comprehensive presentation of the site has long been hindered by an incomplete publication of excavation material.

Close examination of the cemetery, as a section of a wider area study, including the examination of primary field records have opened the possibility to re-evaluate the sites chronological continuity, and demographic composition based of the presence of production areas in close proximity to burial areas. Specifically, the an area of pitch productions is found to have been located in or near burial areas, questioning the possibility of their coexistence and suggesting a staggered development of the cemetery, as well as a possible break in the existence of the site or a radical change in population.

Volodymyr Sydorovych

Lviv Region Local History Museum, Lviv, Ukraine

Burial No. 10 of the Przeworsk culture burial ground Velyka Dibrova-I in the Lviv region: an unusual find

The Przeworsk culture burial ground in the village of Velyka Dibrova, the Lviv Region, was discovered in 2021. To date, ten cremation burials with various grave goods have been investigated at this site.

The results of research in 2022 were the discovery of two burials and an object in the form of the remains of a bonfire. Burial No. 10, discovered last year, is located in the southwestern part of the cemetery. Its grave goods were very poor and consisted of two broken ceramic vessels of small sizes. However, in its upper part there was an unusual find – a cylindrical spindle wool. One of its sides, on which the object lay outside, is ornamented with four rounded depressions around the opening, which form a rectangle. On the other side there are symbols that visually resemble runes. However, the question of whether to classify them as written symbols remains debatable. It is worth noting that finds of such objects with pseudo-ideographic symbols are very rare.

Olena Veremeychyk

Taras Shevchenko National University "Chernihiv Colehium", Chernihiv, Ukraine, Philipps-University of Marburg, Germany

Collection of the archaeological material from Lyubech

As a result of archaeological research on the territory of the city Lyubech during 2009–2020, numerous objects and ceramics materials were discovered which characterize all periods of existence of the city and settlements of the previous time on its territory.

Chronologically recovered artefacts are mostly pottery fragments and represented by materials from the Bronze Age, early Iron Age, Zarubyntsi culture, and materials from the 9th–10th centuries and continue up to the 18th century. The majority of the discovered archaeological material dates back to the 10th–13th and 17th–18th centuries. The principle of sorting artefacts is proposed by the material from which they are made. This allows a balanced evaluation of the quantitative and qualitative composition of the collection of artefacts from archaeological complexes and especially from the cultural layer.

According to the calculations of the field description of the archaeological material, the number of processed artefacts is 167714. The collection contains14203 artefacts, including 13023 mass materials and 1180 individual finds. Objects made of iron are represented by weapons, equipment of the rider and horse, handicrafts, agricultural and industrial equipment, universal tools, and household items. Objects made of non-ferrous metal are represented by jewellery, costume details, tableware, book clasps and pens, entities of personal piety and Christian worship, numismatic objects and etc. Glass products consist of fragments of bracelets, rings, necklaces, dishes and shatters. Stone objects are represented by grinding stones, millstones, casting molds, spinning wheels, icons and necklaces. Bone objects include combs, knife handles, chess pieces and more.

Leonid Vyazov[1], Gulnaz Sagmanova[1], Olga Flegontova[1], Harald Ringbauer[2], David Reich[3], Pavel Flegontov[1]

[1]Faculty of Science, University of Ostrava, Ostrava, Czech Republic

[2]Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Leipzig, Germany, Department of Human Evolutionary Biology, Harvard University, Cambridge, United States

[3]Department of Human Evolutionary Biology, Harvard University, Cambridge, United States

Genetic identification of Slavs in Migration Period Europe using an IBD sharing graph

Popular methods of genetic analysis relying on allele frequencies such as PCA, ADMIXTURE and qpAdm are not suitable for distinguishing many populations that were important historical actors in the Migration Period Europe. For instance, differentiating Slavic, Germanic, and Celtic people is very difficult relying on these methods, but very helpful for archaeologists given a large proportion of graves with no inventory and frequent adoption of a different culture. To overcome these problems, we applied a method based on autosomal haplotypes. Imputation of missing genotypes and

phasing was performed according to a protocol by Rubinacci et al. (2021), and IBD inference was done for ancient Eurasian individuals with data available at >600,000 1240K sites. IBD links for a subset of these individuals were represented as a graph, visualized with a force-directed layout algorithm, and clusters in this graph are inferred with the Leiden algorithm. One of the clusters in the IBD graph emerged that includes nearly all individuals in the dataset annotated archaeologically as “Slavic”. According to PCA a hypothesis for the origin of this population can be proposed: it was formed by admixture of a Baltic-related group with East Germanic people and Sarmatians or Scythians. The individuals belonging to the “Slavic” IBD sharing cluster form a chronological gradient on the PCA plot, with the earliest samples close to the Baltic LBA/EIA group. Later “Slavic” individuals are shifted to the right, closer to Central and Southern Europeans and probably reflecting further admixture of Slavs with local populations during the Migration Period.

Olena Zhurukhina

Museum of Desiatynna Church History, Kyiv, Ukraine

Early Rus’ glassware from archaeological excavations in Kyiv (preliminary review)

Excavations in Kyiv discovered many cultural objects, such as burials, cultural layers, structures and craftsmanship complexes of glassmaking. They contend different informative categories of archeological items. Variety of glass products are an important source for research and reconstructing of technology and organization of glass production, or finding the directions of trade routes.

Medieval archaeological glass from Kyiv can be divided into several categories: vessels (there are conical and cylindrical vessels with flat or hollow base, bowls); jewelry (most of collection consist of bracelets with circular, semi-oval, rosette and figural cross-section; also there are rounded or ribbed glass beads, ‘eye’ beads and the beads with inlay decoration; finger-rings with the hoop of semi-circular cross-section; inserts for rings and church utensils, mostly with the flat-convex shape); and finds, which related with interior decoration, such as lamps, windowpanes, smalt, tessera. They are made of different colour (yellow, green, blue, deep blue, violet, red, brown, bluish green, yellowish green, reddish brown), transparent, translucent or opaque glass.

Imported glass products deserve special attention. These items could be good quality finished products that came as gifts or purchases, or they could be ready-made glass mass as imported ingots for local glassmaking workshops.

Organizatorzy/ Organisers:
Tomasz Waliszewski[1], Jamel Hajji[2]
[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski
[2]Institut National du Patrimoine, Tunis, Tunezja

Sesja jest organizowana w ramach grantu NCN OPUS19 (2020/37/B/HS3/00348).

Monika Badura[1], Wiktoria Zgórzak[2]
[1]Wydział Biologii, Uniwersytet Gdański
[2]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Dawne Mustis (Tunezja) oraz elementy lokalnej gospodarki roślinnej opisane poprzez znaleziska nasion i owoców

Prace archeologiczne prowadzone na stanowisku w Mustis w ramach projektu NCN 2020/37/B/HS3/00348 umożliwiły zaplanowanie systematycznych badań środowiskowych, w tym związanych z archeobotanicznymi analizami nasion i owoców. W ten sposób uzyskano pierwsze dla tego obszaru informacje dotyczące gospodarki dawnego miasta, jak również jego wiejskiego zaplecza. Są to dane dotyczące głównie roli roślin uprawnych w życiu miasta (zboża, owoce), jak również warunków rozwoju roślinności na jego terenie oraz w okolicy. Interesującym elementem badań jest dyskusja związana z zagadnieniem funkcji roślin odkrywanych w późnoantycznych pochówkach zachowanych na terenach miast. Wyniki uzyskane w oparciu o analizę kopalnych nasion i owoców zostaną przedyskutowane nie tylko na tle opracowań antropologicznych czy archeozoologicznych (kości zwierząt, muszle ślimaków), ale również epigraficznych. Dysponujemy bowiem niezwykle cennym zbiorem danych, które ze względu na swój charakter podlegają szeregowi ograniczeń, co w rezultacie dostarcza niepełny przekaz. Jednak konfrontacja informacji uchwyconych na przedstawieniach w kamieniu z danymi środowiskowymi (szczątki roślin i zwierząt) pozwala na przedstawienie historii Mustis i regionu w nowym świetle. Warto podkreślić, że tak wieloaspektowa perspektywa badawcza jest bardzo rzadko podejmowana ze względu na brak współpracy między specjalistami od badań epigraficznych i środowiskowych. Jak do tej pory nie ma tego typu opracowań w studiach nad omawianą częścią Afryki rzymskiej.

Julia M. Chyla[1], Paweł Rongies[1], Faouzi Ghozzi[2]
[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski
[2]Institut National du Patrimoine, Tunis, Tunezja

Archeologiczna Prospekcja Regionu Mustis

Region miasta Mustis był wstępnie rozpoznany w latach 20. XX w., przez francuskich i tunezyjskich kartografów. Jednak eksploratorzy skupili się na tylko zarejestrowaniu widocznych na powierzchni starożytnych reliktów, głównie rzymskich i późnoantycznych stanowisk archeologicznych.

W 2021 roku rozpoczęliśmy prospekcje archeologiczną tego regionu, aby zbadać potencjał badawczy, ocenić stan zagrożenia zniszczeniem dla poszczególnych stanowisk archeologicznych, a także rozpoznać relacje pomiędzy samym miastem Mustis a jego wiejskim zapleczem.

Podczas referatu przedstawione zostaną nie tylko wstępne wyniki rekonesansu, ale także omówiona zostanie zastosowana metodologia działań, z użyciem analizy zobrazowań satelitarnych, map archiwalnych, zdjęć lotniczych, mobilnym GIS oraz aplikacjami do skanowania przy użyciu LIDAR. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na stanowisko Sidi Arraba, gdzie zastosowano masowy pobór danych, aby przeanalizować całość materiału archeologicznego widocznego na powierzchni stanowiska.

Jakub Franczuk

Wydział Architektury, Politechnika Warszawska

Wirtualny spacer jako forma wizualizacji architektury w Mustis

Wirtualne spacery stają się coraz bardziej popularnym sposobem wizualizacji przestrzeni w obecnej praktyce architektonicznej. Tworzenie interaktywnych, immersyjnych doświadczeń pozwala odbiorcom poznać projekt pod każdym kątem i zobaczyć, jak będzie wyglądał i funkcjonował w rzeczywistym świecie.

Wykorzystanie tej techniki do prezentowania wyników wirtualnej rekonstrukcji, pozwala na symulację jak budynek lub miejsce mogło wyglądać i funkcjonować w swojej pierwotnej formie. Dotyczy to takich kwestii jak przeznaczenie obiektu, jego integracja z otaczającym krajobrazem oraz rola w szerszym kontekście historycznym. Pozwala również na głębsze zrozumienie struktury i jej cech, takich jak układ, proporcje i szczegóły, które mogą nie być widoczne w dwuwymiarowych reprezentacjach. Interaktywna wizualizacja jest nie tylko cennym narzędziem badawczym, ale ma także liczne zastosowania w celach edukacyjnych i informacyjnych Dostępność za pośrednictwem komputera, laptopa, tabletu lub smartfona, daje odbiorcom możliwość poznania projektu z dowolnego miejsca, w dowolnym czasie. Poprzez udostępnienie cyfrowych rekonstrukcji szerszej publiczności, wirtualne spacery mogą odgrywać ważną rolę w podnoszeniu świadomości i zrozumienia dziedzictwa kulturowego.

W ramach moich prac w starożytnym mieście Mustis wykonałem trójwymiarowy skan stanowiska archeologicznego oraz poszczególnych detali architektonicznych przy użyciu skanera LIDAR wbudowanego w tablet. Zebrane dane pomiarowe uzupełnione o dane historyczne, posłużą do wymodelowania zintegrowanego środowiska, będącego cyfrowym odpowiednikiem stanowiska archeologicznego. Wykonałem również zdjęcia, które posłużyły do stworzenia panoram sferycznych w wysokiej rozdzielczości. Następnie panoramy w połączeniu z powyższym modelem zostaną wykorzystane do stworzenia wirtualnego spaceru po Mustis, który będzie pozwalał na obejrzenie miejsca w stanie obecnym oraz symulacji jak to miejsce mogło wyglądać i funkcjonować w swojej pierwotnej formie. Zaprezentuję częściowe wyniki pracy, planowane efekty oraz możliwości rozwoju.

Urszula Iwaszczuk

Instytutu Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych, Polska Akademia Nauk

Z tyłu sklepu, czyli zwierzęta w Mustis w czasie przemian

W ramach prac nad kośćmi zwierzęcymi z Mustis analizowane były jak dotąd jedynie szczątki zwierzęce z zaplecza sklepu – łącznie około tysiąca kości pochodzących z warstw o chronologii VII-X w. Materiał został podzielony roboczo na trzy fazy. Zaobserwowano nierówno rozłożoną liczebność szczątków w obrębie warstw: około 40% kości znalezionych zostało w stosunkowo cienkiej warstwie 109. W materiale dominowały szczątki pochodzące od ssaków udomowionych. Zaobserwowano bardzo wysoki udział kości owiec i kóz oraz dość wysoki udział kości bydła, a także niższy udział szczątków świni i nieliczne kości zwierząt transportowych (dromadera i konia) oraz psa. Kości świni i zwierząt transportowych wystąpiły wyłącznie w starszych warstwach. Zwierzęta dzikie były reprezentowane przez zająca płowego i (najprawdopodobniej) arui grzywiastą – naturalnych przedstawicieli fauny północnoafrykańskiej, a także szczura. W analizowanych warstwach kości ptaków były nieliczne, w tym udział kości kury, czyli jedynego udomowionego ptaka reprezentowanego w materiale, był nieduży. Dodatkowo, materiał z najmłodszej fazy nie zawierał w ogóle kości tego gatunku. Część dzikich ptaków, których kości oznaczono w materiale, to gatunki łowne (gęsi i góropatwa), oznaczono też kość drapieżnika (puszczyk zwyczajny). Badania materiału zwierzęcego z Mustis stanowią przyczynek do poznania diety mięsnej mieszkańców miasta, a także warunków środowiskowych panujących w najbliższej okolicy. Wykazały zmianę profilu hodowli, a także wskazały na możliwość wymiany handlowej w starszych fazach funkcjonowania Mustis.

Karol Kłodziński

Wydział Historyczny, Uniwersytet Gdański

Mustis w badaniach epigraficznych

Szczególnie ważnym źródłem wiedzy o rzymskim mieście Mustis są inskrypcje łacińskie. Dostarczają one wiedzy o niemal wszystkich ważnych aspektach życia jego mieszkańców, zwłaszcza w okresie rządów cesarzy z dynastii Antoninów i Sewerów. Od 2019 r. wspólnie z prof. M. Abidem z Uniwersytetu Manouba zgromadziliśmy bardzo cenny materiał epigraficzny, a nasz roboczy inwentarz obejmuje prawie 340 inskrypcji. W swoim referacie chciałbym omówić specyfikę zgromadzonego materiału źródłowego, wyniki dotychczasowych badań oraz plany i wyzwania na przyszłość.

Jerzy Lechnio[1], Ewa Smolska[1], Piotr Szwarczewski[1], Barbara Woronko[1], Ouadii El Aroui[2]

[1]Wydział Geografii, Uniwersytet Warszawski

[2]CGMED Laboratory, FSHS Tunis, University of Tunis, Tunezja

Mustis i jego okolice w badaniach geomorfologicznych (płn. Tunezja)

Efektem zmian użytkowania ziemi i postępującego rozwoju gospodarczego (np. rolnictwa, rzemiosła) jest przekształcenie krajobrazu, co może powodować zmiany cech sedymentologicznych i fizyko-chemicznych osadów np. stokowych i wypełniających dna dolin i obniżeń. Badania terenowe prowadzone w 2022 roku pozwoliły rozpoznać litologię osadów w otoczeniu stanowiska archeologicznego Mustis.

Cechy osadów na badanym obszarze są zróżnicowane, jednak zaznacza się sekwencja charakterystyczna dla wszystkich tam występujacych stref akumulacyjnych: stokowej, podstokowej i dolinnej. Kolejno od spągu można wyróżnić nastepujące główne warstwy: ciemną madę (marglista), żwirową, madę ilastą z większą domieszką materii organicznej i madę ilasto-pylastą z mniejszą domieszką materii organicznej. Lokalnie niektóre z tych warstw są dwudzielne. Zmienność facjalna osadów wyrażona m.in. zróżnicowaniem zawartości materii organicznej, węglanów, uziarnienia oraz podatności magnetycznej pozwala na wyróżnienie kilku wyraźnych i drugorzędnych faz aktywności gospodarczej człowieka na tym obszarze, rozdzielonych fazami stabilizacji (? częściowej sukcesji roślinnej, zmniejszonej dynamiki procesów geomorfologicznych). Zróżnicowanie litologiczno-geochemiczne sekwencji osadowych pozwala uznać je za poziomy litostratygraficzne, dla których w dalszym etapie badań niezbędne jest przypisanie wieku bezwzględnego i powiazanie ich z fazami osadniczymi na tym terenie.

Piotr Makowski

Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

Zagubione w seriacji. Definiowanie wczesnoislamskich faz osadniczych w Mustis (Tunezja)

Okres między połową VII a początkiem IX wieku n.e. był czasem wyraźnych przemian w strukturze głównych ośrodków urbanistycznych północnej Afryki. Jednym z głównych aspektów tej transformacji były przekształcenia w formie i funkcji przestrzeni sklepowych, przeważnie flankujących główne arterie komunikacyjne miast. Proces ten pozostaje jednak stosunkowo słabo poznany, z racji tego, że do nie dawna warstwy wczesnoislamskie były powszechnie marginalizowane w badaniach archeologicznych.

Dzięki zachowaniu niezaburzonej stratygrafii, ewidencja archeologiczna z wykopalisk prowadzonych w sektorze L2 B3 w Mustis bez wątpienia dostarcza istotnych danych w tym zakresie. Obrazuje ona nieprzerwaną sekwencję chronologiczną od okresu rzymskiego do XII, a być może nawet XIII wieku. Za szczególnie cenne należy uznać wyodrębnienie warstw datowanych na, wyjątkowo słabo rozpoznany w archeologii Tunezji, okres między końcem VII a połową IX wieku. Wydaje się również ewidentne, że obszar sklepu późnoantycznego funkcjonował wówczas jako śmietnisko związane z działalnością agro-pastoralną na stanowisku. Pokazuje to niewątpliwie, że ówcześni mieszkańcy Mustis nie respektowali już wcześniejszych podziałów funkcjonalnych w obrębie miasta kierując się głównie czynnikami pragmatycznymi.

Radosław Mieszkowski[1], Krzysztof Misiewicz[2]

[1]Wydział Geologii, Uniwersytet Warszawski

[2]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

„… I w ogóle i w szczególe i pod każdem innem względem…" – wyniki badań nieinwazyjnych metodą ERT w Mustis w 2022 roku

W wystąpieniu omówimy nie tylko rezultaty badań przeprowadzonych z zastosowaniem metody ERT (Tomografii Elektrooporowej) w Mustis w 2022 roku, ale także przedstawimy możliwości użycia ERT dla kartowania podłoża geologicznego (np. ustalenia poziomu zalegania skał macierzystych) i określenia miąższości warstw kulturowych. Zaprezentujemy także możliwości badań w mikroskali dla odtworzenia np. miąższości warstw antropogenicznych w obrębie pojedynczych obiektów (w tym odtworzenia planów poszczególnych budynków w kolejnych fazach zabudowy).

Jakub Mosiejczyk[1], Dawid Wieczorek[1], Magdalena Antos[1]

[1]Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

Badania archeologiczne w świątyniach Mustis

Jednym z istotnych zadań badawczych podejmowanych w ramach projektu (Czytając) Afrykański Palimpsest. Dynamika miejskich i wiejskich społeczności numidyjskiego i rzymskiego Mustis stanowi rozpoznanie obiektów sprawowania kultu. Pośród nich znajdują się dwie świątynie funkcjonujące w okresie rzymskim. Przybytki te, w sposób umowny określa się jako dedykowane Apollonowi i Ceres, choć kwestia boskiego patronatu, jak i historia budowlana obiektów nie zostały jeszcze ostatecznie wyjaśnione.

Aby wypełnić tę dotkliwą lukę, w sezonach 2019 i 2022 przeprowadzono wykopaliska archeologiczne w sektorach oznaczonych jako XLIV i XLV. Celem badań było rozpoznanie zaplecza [B7] tzw. świątyni „Apolla" [B6] – gdzie założono wykop badawczy po wschodniej stronie muru świątynnego. Kolejno eksplorowano obszar głównego sanktuarium tzw. świątyni „Ceres" [B5] – tamże założono wykopy w obrębie westybulu i wielkiej kolumnady. Wykopy posłużyły zbadaniu sposobu fundamentowania obu kompleksów (w tym konstrukcji sztucznej platformy), rozpoznanie najwcześniejszych nawarstwień miejskich (sprzed budowy ośrodków kultu) oraz określenie relacji pomiędzy poszczególnymi obiektami architektonicznymi i wydzielonymi w ich bezpośrednim sąsiedztwie jednostkami stratygraficznymi.

W wyniku podjętych działań określono stratygrafię obiektów sięgającą pierwszych wieków n.e. – sprzed czasu powstania świątyń, których datę powstania umiejscawia się na przestrzeni III wieku. Wydzielone nawarstwienia składają się na ustalenie procesów związanych z przygotowaniem terenu pod budowę, jak i późniejsze użytkowanie świętych przybytków. Elementem wspólnym analizowanych układów stratygraficznych jest obecność śladów spalenizny sugestywnie oddzielających nastanie nowego ładu urbanistycznego. Określenie konstrukcji fundamentowania świątyni „Apolla" a także zarejestrowanie sekwencji elementów konstrukcyjnych westybulu i kolumnady świątyni „Ceres" wnoszą nową wiedzę w zakresie funkcjonowania i budownictwa prowincjonalno-rzymskiej architektury monumentalnej. Ukazane w stratygrafii horyzonty chronologiczne ukazują dynamikę procesów zachodzących w Mustis od momentu organizacji miasta w okresie formowania rzymskiej administracji.

Magdalena Moskal-del Hoyo

Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk

Zespoły węgli drzewnych ze stanowiska w Mustis (Tunezja) źródłem danych na temat środowiska i wykorzystania surowca drewnianego

Badania antrakologiczne (gr. *anthrakas* – węgiel) pozwalają na otrzymanie informacji na temat użytkowania przez człowieka surowca drewnianego oraz umożliwiają rekonstrukcję środowiska i scharakteryzowanie dawnej roślinności leśnej. Możliwości interpretacyjne zależą jednak w dużym stopniu od kontekstu znalezisk węgli drzewnych oraz od uzyskania reprezentatywnych prób, czyli materiałów bogatych pod względem liczebności i dokumentujących

różnorodność taksonomiczną. Głównym celem referatu jest przedstawienie wyników badań antrakologicznych pochodzących ze stanowiska archeologicznego w Mustis w Tunezji. W badanych próbach dominowały szczątki sosny, najprawdopodobniej sosny alepskiej *Pinus sp.* cf. *P. halepensis*. Duży udział uzyskały fragmenty pistacji *Pistacia sp.* Ponadto udokumentowano dziewięć taksonów, wśród których przeważały szczątki drzew owocowych, takich jak oliwka europejska *Olea europaea* oraz przedstawiciele rodziny różowatych: *Amygdalus sp.*, *Prunus sp.* i *Maloideae*. Pojawiły się także pozostałości dębu *Quercus sp.*, jesionu *Fraxinus sp.* oraz taksonu oznaczonego jako *Phillyrea sp.*/*Rhamnus sp.* W zespołach węgli drzewnych sporadycznie wystąpił także czystek cf. *Cistus sp.* oraz tamaryszek cf. *Tamarix sp.* Uzyskane rezultaty wskazują, że na ich podstawie możliwe jest otrzymanie zarówno danych paleoetnograficznych, jak i paleośrodowiskowych.

Adrian Ochtyra

Wydział Geografii, Uniwersytet Warszawski

Zastosowanie zobrazowań satelitarnych WorldView-2 w prospekcji archeologicznej w Mustis

Zobrazowania satelitarne umożliwiają pozyskiwanie informacji o rozległych obszarach w sposób obiektywny i powtarzalny. W zależności od ich specyfikacji technicznej mogą być wykorzystywane w różnych celach. Zobrazowania o wysokiej rozdzielczości przestrzennej jak np. te pozyskiwane za pomocą satelity WorldView-2 znajdują zastosowanie m.in. w badaniach archeologicznych umożliwiając przeprowadzenie kameralnej prospekcji w celu wytypowania stanowisk, które będą weryfikowane w trakcie prac terenowych. Satelita WorldView-2 rejestruje promieniowanie elektromagnetyczne z zakresu światła widzialnego oraz bliskiej podczerwieni w ośmiu kanałach spektralnych, dzięki czemu możliwe jest obliczenie na tej podstawie teledetekcyjnych wskaźników roślinności. Ich głównym obszarem zastosowania jest badanie stanu roślin, ale znajdują również zastosowanie w badaniach archeologicznych. Na podstawie ich analizy w obszarach pokrytych roślinnością możliwe jest wytypowanie miejsc charakteryzujących się lokalnymi anomaliami wartości wskaźników, co może mieć związek z występowaniem np. śladów zabudowy pod powierzchnią gruntu.

W ramach prezentowanego badania wykorzystano obliczone na podstawie danych WorldView-2 teledetekcyjne wskaźniki roślinności: Normalized Vegetation Difference Index oraz Simple Ratio. Obrazy wskaźników zostały poddane filtracji w celu podkreślenia występujących różnic między sąsiadującymi pikselami. Następnie oryginalne zobrazowania WorldView-2, obrazy teledetekcyjnych wskaźników roślinności oraz przefiltrowane obrazy poddane zostały interpretacji wizualnej w celu wskazania potencjalnych miejsc do przeprowadzenia weryfikacji terenowej. W trakcie wystąpienia zaprezentowane zostaną przykłady wytypowanych miejsc wraz z wynikami częściowej weryfikacji terenowej.

Tomasz Waliszewski[1], Jamel Hajji[2]

[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

[2]Institut National du Patrimoine, Tunis, Tunezja

Mustis w Afryce Prokonsularnej. Wprowadzenie do problematyki stanowiska i jego mikroregionu

Miasto Mustis, położone 90 mil rzymskich na południowy-zachód od Kartaginy, jest obiektem intensywnych badań tunezyjsko-polskiego zespołu badawczego od roku 2021. Doskonale zachowane pozostałości miasta, osady wiejskie i pojedyncze punkty osadnicze rozsiane po jego bezpośrednim zapleczu, jak też nienaruszony krajobraz, stwarzają znakomite warunki do pracy nad modelowaniem procesów, które zachodziły w środowisku antropogenicznym, jak i przyrodniczym tego mikroregionu w okresie od II w. p.n.e. do przynajmniej IX w. n.e. 22 autorów reprezentujących 12 instytucji naukowych przedstawi w 12 krótkich wystąpieniach swoje wstępne obserwacje dotyczące interdyscyplinarnych badań prowadzonych na tym stanowisku, oraz podejmie w toku dyskusji przypisanej do sesji próbę wypracowania pierwszych modeli dotyczące fauny i flory mikroregionu, ewolucji miasta oraz jego społeczności, jak też użytkowania jego terenów rolniczych.

Organizatorzy/ Organisers:
Karolina Blusiewicz[1], Dariusz Błaszczyk[1], Tomasz Nowakiewicz[1], Michał Starski[1], Sławomir Wadyl[1]
[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Archeologia średniowiecza i czasów nowożytnych. Aktualne problemy i nowe badania

Karolina Blusiewicz
Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Kościół pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Pucku i cmentarz przykościelny – nowe odkrycia

Badania archeologiczne na terenie lokacyjnego Pucka i wsi puckiej prowadzone są od ponad 30 lat, stale dostarczając nowych źródeł do badań nad rozwojem i funkcjonowaniem średniowiecznego zespołu osadniczego. Prowadzone w ostatnich latach badania archeologiczno-architektoniczne objęły swoim zasięgiem także wnętrze i otoczenie kościoła parafialnego, którego dzieje stanowią wciąż jeszcze w niewielkim stopniu rozpoznany problem badawczy. W wystąpieniu zreferowane zostaną wyniki dwóch najnowszych sezonów badań na terenie cmentarza przykościelnego, funkcjonującego od początku istnienia parafii puckiej do połowy XIX wieku. Prace wykopaliskowe prowadzone w wybranych punktach bezpośrednio przy murach świątyni pozwoliły nie tylko na dokumentację kolejnych faz użytkowania cmentarza, lecz także na uzyskanie nowych danych dotyczących historii budowlanej świątyni.

Dariusz Błaszczyk[1], Karolina Trusz[1]
[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Średniowieczne cmentarzyska z konstrukcjami kamiennymi na Mazowszu i Podlasiu – pochodzenie i mobilność populacji w świetle badań izotopowych

Jednym z charakterystycznych elementów krajobrazu Mazowsza i Podlasia są lokowane na niewielkich wzniesieniach cmentarzyska z konstrukcjami kamiennymi, użytkowane w średniowieczu od X do XIII w., a niekiedy nawet dłużej. Od dawna przyciągały one uwagę badaczy i miejscowych mieszkańców. Od dawna również dyskutowana jest kwestia pochodzenia pochowanych na nich osób. Powstało w tym zakresie kilka koncepcji. Część badaczy widziała w nich przedstawicieli miejscowych słowiańskich populacji, spora grupa badaczy uznała, że stanowiły one miejsca pochówku Skandynawów, przybyłych bezpośrednio z północy, lub ze wschodu, jako Waregowie. Pojawiły się nawet opinie, że cmentarzyska tego typu mogą być dziełem zeslawizowanych w późniejszym okresie Bałtów.

W ramach realizacji projektu Populus Masoviae Medii Aevi i zagadka stulecia: kogo chowano w grobach z obstawami kamiennymi na Mazowszu średniowiecznym, podjęliśmy próbę odpowiedzi na to pytanie, w oparciu o analizy archeologiczne i różne badania specjalistyczne. W naszym wystąpieniu przedstawimy wyniki badań trwałych izotopów strontu i tlenu (180 próbek), na której to podstawie postaramy się odpowiedzieć na pytanie – kto był chowany na tego typu cmentarzyskach, jak mobilne były użytkujące je populacje oraz czy istniały w tym zakresie różnice między Mazowszem a Podlasiem (Projekt Populus Masoviae jest realizowany w IAE PAN w Warszawie pod kierunkiem prof. Andrzeja Buko w ramach projektu OPUS 17 finansowanego przez NCN).

Olena Chernenko
Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

„Dom kupca" z drugiej połowy XIII w. w Czernihowie

Podczas badań archeologicznych prowadzonych w 2018 r. w północno-wschodniej części Czernihowa (Ukraina), zwanej „Okolnym gradem", rozpoznano średniowieczny zespół dworski. W jego skład wchodził drewniany budynek mieszkalny

z glinianym piecem oraz zabudowania gospodarcze. Pozyskano stąd liczne znaleziska fragmentów naczyń kuchennych i stołowych, amfor handlowych do transportu płynów, a także inne przedmioty związane z funkcjonowaniem gospodarstwa domowego (noże, siekierę, zamki i klucze do nich, ceramiczne lampki). Ciekawym znaleziskiem jest 21 fragmentów krzemienia – krzesaków, z charakterystycznymi śladami wykonania i użytkowania. W jamie wewnątrz budynku znaleziono także dwa rdzenie i liczne odłamki krzemienia, co wskazuje na miejsce ich produkcji. Do szczególnych znalezisk należy biżuteria i akcesoria odzieży (m.in. pierścionki z brązu i szkła, szklane paciorki, bizantyjska przypinka z brązu z wizerunkiem ptaka) oraz 135 fragmentów szklanych bransoletek różnych typów, kolorów i rozmiarów. Najmniejszy z nich, o średnicy 3,5 cm, mógł być przeznaczony dla dzieci lub służyć jako kabłączki skroniowe. Przedmioty kultu reprezentują dwa krzyże z pirofilitu, krzyż piersiowy z brązu oraz mała ikona przedstawiająca świętego wojownika, przypuszczalnie patrona książąt czernihowskich – świętego Igora.

Większość znalezisk datowane jest szeroko na drugą połowę XII–XIII wiek. Datowanie to można uściślić na podstawie znalezisk kilku fragmentów misek z półfajansu z czarno-niebieskim malowaniem pod przezroczystą glazurą. Misy te pochodzą z terytorium Iranu i są uważane za wyznacznik ceramiki czasu panowania Ilchanidów z połowy XIII–XIV w. Znaleziska te, podobnie jak inne przedmioty pochodzenia wschodniego z tego okresu, mogą świadczyć o włączeniu Czernihowa w system transkontynentalnego handlu Złotej Ordy, który funkcjonował w drugiej połowie XIII i na początku XIV w.

Tomasz Cymbalak

National Heritage Institute, Regional Office in Prague, Czech Republic

W centrum i na obrzeżach miasta – misja i aktualne wyzwania działu archeologii Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Pradze

Głównym celem działalności archeologów Narodowego Instytutu Dziedzictwa Republiki Czeskiej ze specjalnego oddziału terenowego w Pradze jest dogłębne rozpoznanie i ochrona historycznego centrum miasta (Hradczan, Małej Strony, Starego i Nowego Miasta). Punkt ciężkości naszej pracy już tradycyjnie stanowią ratunkowe badania wykopaliskowe, które prowadzimy podczas remontów obiektów zabytkowych, realizacji nowych projektów budowlanych lub modernizacji infrastruktury miejskiej. Do integralnych zadań naszego działu należy też ochrona i monitoring stanowisk archeologicznych poza centrum aglomeracji. Nasi pracownicy zajmują się opracowywaniem wyników starszych wykopalisk, popularyzacją dziedzictwa archeologicznego, działalnością naukową i pedagogiczną. Poprzez archiwację dokumentacji terenowej, opiekę nad pozyskanym zbiorem znalezisk (analizy, konserwacja) zapewniamy i udostępniamy źródła archeologiczne dotyczące przeszłości Pragi. Większość specjalistów działu tradycyjnie uczestniczy w krajowych projektach grantowych, które w ostatnich latach dopełniła współpraca międzynarodowa. Ważnym elementem naszej działalności są również rozmaite formy prezentacji wyników badań; pod tym względem lata 2021 i 2022 były szczególnie bogate.

W wystąpieniu zostaną krótko zademonstrowane wyniki najciekawszych badań wykopaliskowych z minionego roku; przedstawione zostaną najnowsze publikacje, planowane i aktualnie realizowane projekty oraz problematyka deponowania znalezisk masowych.

Gabriela Karasiewicz

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Renesansowy piec kaflowy z Debrzna

Celem referatu jest zaprezentowanie zespołu kafli pozyskanych podczas badań wykopaliskowych w Debrznie. W toku prowadzonych tam w 2018 roku prac badawczych, na posesji przy południowej pierzei dawnego rynku wydobyto kilkaset fragmentów wczesnorenesansowych kafli płytowych, z których zrekonstruowano ponad 50 całych wyrobów. W toku wystąpienia scharakteryzowane zostaną poszczególne rodzaje kafli oraz ich cechy morfologiczne i stylistyczne. Podział kafli na typy pod względem ich usytuowania w bryle pieca stanowić będzie podstawę rekonstrukcji renesansowego pieca kaflowego. Ważnym aspektem będzie także zaprezentowanie bogatego programu ikonograficznego omawianego urządzenia grzewczego.

Aleksander Kukowski[1], Marka Truszkowski[1]

[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Wyroby ceramiczne jako źródło rekonstrukcji wyposażenia i funkcji wieży na II Przedzamczu w Człuchowie

Prowadzone w ostatnich latach badania archeologiczne zamku w Człuchowie skoncentrowane były na odsłonięciu wschodniej części drugiego przedzamcza. Poza ustaleniem konstrukcji i sposobu budowy muru kurtynowego i fosy od strony trzeciego przedzamcza, w 2017 roku dokonano najciekawszego odkrycia w postaci reliktów wieży.

Stan zachowania jej konstrukcji, relikty murów oraz odkryte nawarstwienia umożliwiały zaobserwowanie wielofazowości tej budowli o czym świadczyły m.in. przemurowane partie murów oraz kolejne poziomy użytkowe. Eksploracja zasypiska wnętrza wieży pozwoliła również wyróżnić kilka faz chronologicznych użytkowania terenu, co daje unikatowe spojrzenie na rozwój tej części zamku na przestrzeni wieków.

Celem referatu jest zaprezentowanie źródeł do rekonstrukcji wyposażenia i funkcji wieży. Istotne informacje w tym zakresie wnoszą dostępne źródła pisane, ale nową perspektywę stanowi bardzo liczny zbiór wyrobów ceramicznych pozyskanych w zasypisku wieży. Pozwala on wskazać chronologię użytkowania poszczególnych poziomów użytkowych budowli. Poruszone zostaną także zagadnienia jej funkcji oraz sposobu ogrzewania.

Iwona Lewoc[1], Sławomir Miłek[2], Tomasz Nowakiewicz[3], Dawid Rembecki[4]

[1]Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce, Uniwersytet Warszawski, Fundacja Terra Desolata

[2]Fundacja Ab Terra

[3]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

[4]Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Cmentarzyska nad Szczeberką – trzy pierwsze lata badań (2020–2022)

Trzy sezony badań (w tym dwa pierwsze: badań sondażowo-rozpoznawczych) przeprowadzonych na cmentarzyskach jaćwieskich nad rzeką Szczeberką w Puszczy Augustowskiej (pow. augustowski, woj. podlaskie) skłaniają do przestawienia nie tylko dotychczasowych wyników tych prac, ale także związanych z nimi trudności i wyzwań.

Badane miejsce to cała strefa funeralna złożona z przynajmniej czterech cmentarzysk, rejestrowanych dzięki pozostałościom rozsypywanych na powierzchni ziemi szczątków postkremacyjnych wraz z elementami osobistego wyposażenia zmarłych. Szereg jej cech charakterystycznych (forma obrządku pogrzebowego, materiałowe bogactwo wyposażenia grobowego, jego stylistyczno-typologiczne nawiązania, lokalizacja cmentarzysk w relacji do rozpoznanych form osadnictwa jaćwieskiego) czyni z augustowskich nekropoli niezwykłe i pozbawione precedensów w archeologii wczesnego średniowiecza w Polsce wyzwanie badawcze. Wystąpienie będzie okazją do przedstawiania aktualnego stanu wiedzy na ten temat, z uwzględnieniem dotychczasowych ustaleń, zakreślonych planów i rysujących się problemów badawczych.

Maciej Miścicki

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Ratownicze badania archeologiczne dawnej synagogi w Zakroczymiu w 2022 roku

Tematem wystąpienia będzie prezentacja wstępnych wyników badań archeologicznych przeprowadzonych we wrześniu 2022 r. w Zakroczymiu, pow. nowodworski. Wyprzedzające prace wykopaliskowe prowadzone były na działce miejskiej zlokalizowanej na styku średniowiecznego miasta lokacyjnego oraz nowego miasta wytyczonego w okresie nowożytnym. W 2. połowie XIX w. na tym terenie wzniesiono synagogę, która została zniszczona w trakcie II wojny światowej i rozebrana tuż po niej. Przeprowadzone badania pozwoliły odsłonić relikty świątyni, określić jej zasięg oraz rozpoznać głębokość posadowienia fundamentów. Drugim celem badawczym było prześledzenie sposobu zagospodarowania tego obszaru od czasów lokacji miasta do momentu wzniesienia synagogi. Zarejestrowany układ nawarstwień wskazywał na niezbyt intensywne użytkowanie tego rejonu Zakroczymia, który prawdopodobnie pełnił funkcję miejskich ogrodów uprawnych.

Maciej Miścicki[1], Karolina Blusiewicz[1]

[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Konserwacja średniowiecznych i nowożytnych zabytków drewnianych i skórzanych na Wydziale Archeologii UW

Na przestrzeni ostatnich kilku lat w Pracowni Konserwacji Wydziału Archeologii UW prowadzone i rozwijane były metody konserwacji zabytków organicznych pochodzących z wilgotnych i beztlenowych środowisk. W ich toku prowadzone są prace dokumentacyjne, oczyszczanie, usuwanie szkodliwych mikroorganizmów i stabilizowanie za pomocą różnych metod impregnacji oraz suszenia liofilizacyjnego (freeze-drying). Tematem wystąpienia jest zaprezentowanie dotychczasowych efektów prac, a także przedstawienie głównych problemów pojawiających się przy konserwacji zabytków drewnianych i skórzanych, wynikających często z nieodpowiedniego przechowywania znalezisk w czasie pomiędzy ich wydobyciem z ziemi, a oddaniem do konserwacji.

Mikalai Plavinski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

What to do with cremated relatives? Cremation burials of the second half of the 1st millennium in northwestern Belarus: archival materials in the light of the latest excavations

Until recently, the main and practically the only form of the funeral rite practiced by the population of northwestern Belarus (in the western part of the Belarusian Dzvina Region and in the upper reaches of the Vilija) in the second half of the 1st millennium was considered barrows with cremation burials. Exceptions to this rule known in the literature were extremely rare. In fact, only two sites were among such exceptions: the open settlement Raviačka and the hillfort Svila-1, on the territory of which flat cremations were found.

The question of the diversity of forms of the cremation funeral rite of the population of northwestern Belarus became relevant again after the excavations of the necropolis of Naŭry II, carried out in 2017–2020, when at least 19 flat cremations of the Smolensk-Polack Long Barrows Culture (SPLBC) were discovered. The study of museum collections, archival documentation, as well as the verification of archival data through new excavations of previously explored necropolises suggests that in the region, flat cremations are known in a number of sites:

– open settlement Raviačka, Miadziel district (Bancaraŭščyna culture),
– necropolis Kamena-1, Vileika district (second half of the 1st millennium),
– necropolis Naŭry II, Miadziel region (SPLBC),
– necropolis Hury, Vileika district (SPLBC),
– hillfort Svila-1, Hlybokaje district (SPLBC).

It's obvious that the population of the region could quite widely practice the flat type of placement of the dead cremated remains, and new field studies at the present-day methodological level will make it possible to identify new sites of this type.

Michał Starski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Zagospodarowanie parceli mieszczańskich po północnej stronie ul. 1 Maja w Pucku. Podsumowanie rezultatów szerokopłaszczyznowych badań archeologicznych

W ostatnich latach prowadzono szerokopłaszczyznowe badania parceli mieszczańskich położonych po północnej stronie ul. 1 Maja w Pucku. Ich efektem jest rozpoznanie ponad dziewięć arów przestrzeni dawnego zespołu miejskiego, które przyniosło informacje o zagospodarowaniu siedlisk wytyczonych i funkcjonujących tam na przestrzeni ostatnich siedmiu stuleci. Doprowadziły one do odkrycia reliktów zabudowy mieszkalnej i gospodarczej oraz infrastruktury posesji związanej z aktywnością rzemieślniczą, a także funkcjonowaniem zaplecza gospodarczego działki. W rezultacie prac badawczych pozyskano również niezwykle bogaty zbiór źródeł ruchomych, umożliwiający rekonstrukcję wyposażenia

gospodarstw domowych od połowy XIV do początku XX wieku. W toku prac natrafiono także na relikty zasiedlenie terenu w okresie przedlokacyjnym.

Sławomir Wadyl

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Cmentarzyska z kurhanami typu Orzeszkowo w świetle wyników badań kurhanu K8 w Nowym Chorowie, pow. słupski w 2022 roku

Jednym z najbardziej frapujących problemów archeologii wczesnośredniowiecznej na Pomorzu są kurhany typu Orzeszkowo. Termin pochodzi od cmentarzyska w Orzeszkowie w powiecie łobeskim, badanego w latach 1921–24. W klasycznej formie występują tylko na Pomorzu. Kurhany typu Orzeszkowo są to zasadniczo czworoboczne, zwykle kwadratowe nasypy „zamknięte" obstawą kamienną. Wewnątrz kurhanu spotykane są różnorakie konstrukcje kamienne w postaci komór grobowych czy bruków kamiennych. Są one miejscem pochówku zwykle kilku osób. Ich cechą charakterystyczną jest birytualizm – obok przeważającej inhumacji stosowano również kremację. „Wyposażenie" zmarłych jest zazwyczaj bardzo skromne.

Przed II wojną światową przebadano kilkanaście kurhanów tego typu, a ostatnie badania obiektów prowadzono w latach 1966–68. W 2022 r. zainicjowano badania nekropoli w Nowym Chorowie w powiecie słupskim. Wykopaliskami objęto kurhan K8, we wnętrzu którego odkryto osiem pochówków zarówno inhumacyjnych, jak i kremacyjnych. Wyniki badań opisywanego kurhanu wnoszą nowe dane na temat nekropoli z kurhanami typu Orzeszkowo.

Organizatorzy/ Organisers:
Marcin Matera[1], Marcin Wagner[1]
[1]Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Ceramika i szkło w badaniach nadczarnomorskich

Eliso Baghaturia-Kner
Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie und Provinzialrömische Archäologie, Ludwig-Maximilians-Universität München, Germany

Late antique Glass vessels in life context of population eastern Black Sea littoral: performance, function and modesty (wykład online/ online lecture)

When we look at the broader picture of glass vessels found in Colchis/Lazica and its surrounding during the 380–550 AD, we can actually contribute additional complimentary evidence which does not finds any of the historical documents. In Colchis/Lazica they come from notably important grave groups of 22 different sites that give an interesting insight to what is going on with these vessels. We have the whole spectrum of workshop-serving highly specialists product, representing the transparent glass of nine distinctive categories, various types and subtypes in deferent color and property. They are observed over the Black Sea littoral and Eastern Mediterranean. That is reasonable to assume certain workshops of Syria-Palestine, Egypt and Black Sea littoral. Some of their chronology is still open question that scholars are heavily discussing. From spectrum it is interesting what each individual case-type tells about its biography.

My particular interest is to understand how commodities were travelled; were the people were buying them; what was going economically; who are producers and consumers; what they tell about related global connections, areas and persons they finally landed on. Because transportation from distant areas is pretty a complex construction, and it is interesting that romans are getting into the picture in various ways. We have sort of trade in a way, but when the transporting directions are changes, we can see something serious is going there. In this context personal image of glass owners are essential to look in their social settings, to reconstruct the life of society and nuances that exactly fitting what I am looking for.

Aleksandra Deptuła
Badaczka niezależna, Warszawa

Funkcja i rola ceramiki lepionej ręcznie z grodziska Konsułowskoje

Położone na prawym brzegu Dniepru stanowisko Konsułowskoje, należące do grupy 14 zlokalizowanych w tym regionie grodzisk późnoscytyjskich było badane w latach 2016–2021 przez polsko-ukraińską ekspedycję. Największą część pozyskanego w trakcie tych badań materiału stanowiła ceramika lepiona ręcznie. Ta kategoria materiału ceramicznego obecna na terenie wszystkich antycznych stanowisk północnych wybrzeży Morza Czarnego, niesie wiele cennych informacji na temat życia codziennego ówczesnego społeczeństwa. Tematem mojego wystąpienia będzie funkcja i rola jaką naczynia lepione ręcznie pełniły na stanowisku Konsułowskoje. W swoim wystąpieniu spróbuję też przybliżyć rolę ceramiki lepionej ręcznie w próbie odpowiedzi na pytanie o atrybucję etniczną tego grodziska.

Krzysztof Domżalski
Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk

Naczynia African Red Slip ware w basenie czarnomorskim: import i wpływ na produkcję regionalną

Kwestia importu *terra sigillata* z Afryki Północnej na wybrzeża Morza Czarnego była przez wiele dziesięcioleci XX w. przedmiotem spekulacji i mylnych identyfikacji, prowadzących do powstania błędnego obrazu produkcji, handlu

i wykorzystania tamże ceramiki stołowej najwyższej jakości w okresie późnoantycznym i wczesnobizantyjskim (IV–VII w. n.e.). Badania autora prowadzone w ostatnich latach na kilku stanowiskach archeologicznych, m.in. w Tanais, Tyritake, Olbii, Tropaeum Traiani, Pompeiopolis i Sebastopolis, pozwoliły ustalić zasięg obecności omawianej ceramiki i udział ilościowy tych naczyń wśród wyrobów pochodzących z innych wytwórni.

Chociaż rozprzestrzenienie ceramiki północnoafrykańskiej, pochodzącej z najbardziej zaawansowanych wówczas technologicznie ośrodków produkujących luksusowe naczynia stołowe, posiadających dostęp do efektywnej sieci dystrybucji drogą morską, było w regionie czarnomorskim znaczące, jej udział w rynku był, z racji oddalenia od wytwórców, bardzo ograniczony. Doskonała jakość omawianych naczyń powodowała jednak, że stawały się one inspiracją dla produkcji podobnych wyrobów w innych ośrodkach. Zjawisko to było dawno rozpoznane w basenie śródziemnomorskim, a najnowsze badania pokazują, że podobne procesy miały miejsce także nad Morzem Czarnym. Dotyczyły one zarówno naczyń *Pontic Red Slip Ware*, najbardziej popularnych w regionie czarnomorskim, przez cały okres ich wytwarzania, jak też innych, mniej poznanych wytwórni, lokalizowanych hipotetycznie także w północnej części Azji Mniejszej.

Nadiya A. Gavrylyuk[1], Mykola P. Tymchenko[2]

[1]Instytut Archeologii, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Kijów, Ukraina

[2]Instytut Termofizyki Inżynieryjnej, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Kijów, Ukraina

Handmade pottery from the ancient greek sites as an ethno-cultural indicator of the population

The article presents the results of a study of hand-made pottery from Borysthenes (collection of V.V. Lapin), monuments of the chorae and a few finds of hand-made vessels from Scythian burials of the second half of the 7th – first half of the 5th centuries BCE. The collection of the handmade ceramics of the archaic era (the total number of studied 3669 fragments, classified – 1124 fragments) is distributed by periods in accordance with the new updated, dating of each of the studied by V.V. Lapin semi-dugouts and pits. In addition to the generally accepted comparative typological method (comparison with materials from other excavations from the territory of Borysthenes; with materials from archaic settlements of the Berezansky estuary (Beikush, Bolshaya Chernomorka 2, Viktorovka 1, etc.), as well as with finds from archaic ancient necropolises and a few Scythian burials), the apparatus of statistical studies of average samples, methods of ethnographic research, petrographic methods, and other methods were used. As a result of this work a number of conclusions can be drawn:

– Changes in the set of the handmade pottery during three periods of the archaic are traced.

– A set of the handmade pottery, typical for each of the periods, has been identified

– The distribution of the handmade vessels by function is carried out and the qualitative and quantitative features of the handmade pottery complex of the steppe zone of the Northern Black Sea region are shown.

– Groups of the vessels of different origin are presented. The compositions of molded crockery of these groups are determined.

– Identified chronological and ethnic indicators in the group of archaic hand-made ceramics.

– The features of the ethnic and cultural-historical development of the composition of the population of the region as a whole and for each period are revealed.

– It is proposed, by analogy with the Eneolithic-Bronze Age, to consider the social formation, which is marked by the distribution areas of hand-made ceramics, as a “Cultural-historical unity of the North-Western and Northern Black Sea region, the Sea of Azov and Crimea” and to synchronize it with the ancient period of the Northern Black Sea region.

Inga Głuszek[1], Jacek Michniewicz[2]

[1]Instytut Archeologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

[2]Zakład Geologii Dynamicznej i Petrografii Stosowanej, Collegium Geologicum, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Produkcja lokalna ceramiki stołowej w ośrodkach greckich północnozachodniego wybrzeża Morza Czarnego na przykładzie znalezisk z Histrii. Ocena potencjału badawczego źródeł archeologicznych

Dyskusja na temat produkcji ceramiki w greckich *poleis* nad Morzem Czarnym, zwłaszcza zachodniego i północnego

wybrzeża, jest dobrze ugruntowana w literaturze naukowej. Wątek produkcji lokalnej naczyń glinianych sygnalizowany jest zarówno w opracowaniach o charakterze szczegółowym dotyczących znaleziska z wybranego stanowiska archeologicznego jak i w bardziej syntetycznych opracowaniach odnoszących się do charakterystyki naczyń ceramicznych z określonego regionu. Szczególnie ciekawymi zagadnieniami dotyczącymi rozwoju lokalnego garncarstwa są zagadnienia związane z produkcją zdobionej ceramiki stołowej. W tym kontekście źródła z badań archeologicznych prowadzonych na terenie Histrii, takie jak piece garncarskie i znaleziska ceramiki stołowej, zostaną przeanalizowane jako argumenty przemawiające za produkcją ceramiki w tejże polis. Analiza ta dotyczy między innymi wybranych form naczyń o określonych cechach technologicznych, których występowanie i dystrybucja może wskazywać na produkcję w Histrii. Dane te zostaną skonfrontowane z hipotezami dotyczącymi produkcji ceramiki w innych miastach północnozachodniego wybrzeża Morza Czarnego, m.in. z Olbii Pontyjskiej.

Radosław Karasiewicz-Szczypiorski[1], Małgorzata Daszkiewicz[2]

[1]Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

[2]ARCHEA Warszawa

Produkcja ceramiki budowlanej przez rzymski garnizon w Apsaros. Wyniki badań stempli oraz analiz archeometrycznych

W ramach wystąpienia zostaną omówione wyniki badań ekspedycji polsko-gruzińskiej, kierowanej przez współautora prezentacji. Połączenie różnych warsztatów naukowych i metod badawczych pozwoliło znacząco poszerzyć naszą wiedzę na temat rzymskiej obecności wojskowej w Apsaros oraz aktywności budowlanej garnizonu. Dziś wiemy, że większość ceramiki budowlanej wytwarzano na miejscu. Możemy także wskazać oddziały odpowiedzialne za produkcję w miejscowych cegielniach.

Elena Klenina

Wydział Archeologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

The Black Sea Type Amphorae of the 8th–9th Centuries from Chersonesus Taurica: Typology and Analysis of the Regional Production

The Black Sea type amphora is a conditional term introduced in scholarly research by A. L. Jacobson and covers virtually all known types of amphorae dated the 8th–9th centuries.

Three potteries manufacturing amphorae of this group have been found in the Chersonesus Taurica region: at the Pisochna Bay, on the western shore of the Quarantine Bay and on the northern shore of the Sevastopol Bay.

The pottery at the western walls of Chersonesus, near the pier of the Pisochna Bay, was specialized in the production of small amphorae with a grooved body and a round bottom. The second of the abovementioned Chersonesus workshops was manufacturing the so-called amphorae with zones of corrugation. These amphorae are made of well-mixed clay with inclusions of lime particles. The color of the clay varies from reddish-brown to greenish-gray. In the third pottery operating on the northern shore of the Sevastopol Bay, there were made several types of amphora, table ware, and kitchen vessels.

The amphorae are mainly vessels with a cylindrical grooved body and a round bottom, which are referred to the type I.1 according to the classification of Ryžov & Sedikova 1999. This pottery was manufacturing amphorae with small zones of corrugation, similar to those produced in the workshop No. 2. Despite the fact that no intact amphorae with zones of corrugation have been found so far, one can assume based on the materials from layers of the Chersonesus settlement that there were two types that differed in size. One of them had a height of 60–65 cm and a body diameter of 38–40 cm, while another was 43 cm high and had a body diameter of 30 cm.

The pottery No. 4, on the southern shore of the Crimean Peninsula, near the present-day village of Vasilyevka, was making round-bottom amphorae with zones of corrugation. Their height was 44 cm, the rim diameter was 7.6 cm, and the body diameter was 28 cm. The amphorae were made of brick-red dense clay with inclusions of chamotte and lime impregnations.

The third type is represented by amphorae having a short wide neck. These amphorae had up to 7 cm high neck and a neck finish diameter reaching 11 cm or more. One vessel of this group, in addition to the zones of corrugation, was

decorated with a rough wavy line. These amphorae were made of brick-red loose clay with inclusions of chamotte and mica and small lime impregnations. The amphorae of this type are rare in Taurica. They have been found only in the settlement of the Saltovo-Mayaki culture in the Tau-Kipchak area, in closed complexes of the mid-7th – the first half of the 8th century.

Thus, the south shore pottery was operating within a relatively short period, in the 1st half of the 8th century. The materials from the archeological complexes give us reason to assume that the potteries of Chersonesus Taurica began to operate in the mid-8th century, with the peak of their activity dating back to the 9th century.

Paweł Lech

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

Reperacje hellenistycznych naczyń stołowych z Tanais oraz innych greckich miast północnych wybrzeży Morza Czarnego. Problem lokalny czy globalny?

W ostatnim dwudziestoleciu problematyka napraw antycznych naczyń ceramicznych stała się obiektem zainteresowania wielu badaczy. Studia nad tym zagadnieniem skupiają się najczęściej nad aspektami związanymi z technikami reperacji oraz nad kulturowym, historycznym i ekonomicznym aspektem występowania takiego zjawiska. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku badań świadectw napraw ceramiki pochodzącej ze stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na północnych wybrzeżach Morza Czarnego. Region ten, znajdujący się w znacznym oddaleniu od głównych ośrodków wytwórczych luksusowej, hellenistycznej ceramiki stołowej, jest wyjątkowo interesującym obszarem dla prowadzenia badań nad całym procesem napraw, a także łączącymi się z nim zjawiskami wtórnego wykorzystania naczyń oraz ich wydłużonego użytkowania. W poniższym referacie zostaną przedstawione przykłady napraw naczyń pochodzących z Tanais oraz z omawianego regionu. Zaprezentowane zostaną również dane statystyczne ukazujące zjawisko na tle znalezisk ceramiki stołowej, zwłaszcza hellenistycznej ceramiki reliefowej, pochodzącej z analogicznych stanowisk. Całość zostanie zestawiona z analizą historyczną i ekonomiczną, które to wspólnie powinny doprowadzić nas do odpowiedzi na pytanie, czy zjawisko napraw naczyń stołowych w hellenistycznych miastach północnych wybrzeży Morza Czarnego było problemem lokalnym czy też globalnym?

Natalia Lockley

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

Ceramika lokalna z rzymskiego fortu Apsaros – świadectwo kontaktów z mieszkańcami wybrzeża Kolchidy z armią rzymską?

Systematyczne badania archeologiczne trwające na stanowisku Apsaros od 1995 r. dostarczyły dużą ilość zabytków ruchomych, z których najliczniej reprezentowane są fragmenty naczyń ceramicznych. Znaczna część tego zbioru związana jest z okresem funkcjonowania fortu w I–III w. n.e. Oprócz importowanego materiału ceramicznego (amfory, *terra sigillata*) większość stanowią fragmenty naczyń produkowanych lokalnie (amfory tzw. kolchidzkie, naczynia stołowe i naczynia kuchenne). Niestety do chwili obecnej nie podjęto próby syntetycznego i całościowego opracowania materiału ceramicznego lokalnego.

Prezentowane wyniki badań mają na celu omówienie wstępnych obserwacji i ustaleń na temat ceramiki lokalnej odkrytej podczas badań w forcie Apsaros, przede wszystkim z terenu tzw. *pretorium*. Istotnym elementem planowanego referatu będzie próba wyjaśnienia wzajemnych relacji pomiędzy załogą fortu i okolicznymi mieszkańcami. Otwartym bowiem pozostaje pytanie, kto zajmował się produkcją ceramiki -ludność z osady przyfortowej, czy rzemieślnicy z pobliskich osad?

Marcin Matera

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

O dwóch znaleziskach z Tanais, czyli o imitacjach amfor rodyjskich

W trakcie badań wykopaliskowych prowadzonych w Tanais odkryto dwa zabytki stanowiące przykłady nieznanych wcześniej z terenu miasta i jego nekropoli imitacji amfor rodyjskich. Jednym z nich jest odkryta w roku 2012 w grobie nr 584 zachowana w całości amfora. Drugi z przykładów stanowi anepigraficzny stempel odkryty w roku 2017 w wykopie XXV. Najprawdopodobniej tego typu imitacje amfor produkowanych w centrach cywilizacji antycznej wytwarzane były przez plemiona geto-dackie. Transportowane w nich wino lokalnej produkcji służyło głównie dla zaspokojenia potrzeb regionalnego rynku i miejscowej ludności. Potwierdza to fakt, że znaleziska z Tanais stanowią drugi przypadek, gdy imitacje amfor rodyjskich odkryte zostały na terenie antycznego miasta.

Marcin Wagner

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

O pewnym małym zagadkowym fragmencie pucharka z Gonio Apsaros w Gruzji

O znalezionym fragmencie niewielkiego naczynia szklanego możemy powiedzieć niby niewiele. Szkło bezbarwne, przezroczyste zdobione reliefem w postaci wypukłych linii pod różnym kątem. Szkła reliefowe były popularne w I w. n.e. Interesujący nas fragment został znaleziony podczas ostatniego sezonu badawczego w Gonio Apsaros w Gruzji. Opisany, sfotografowany i narysowany trafił z powrotem do pudełka z innymi fragmentami. Ot co, kolejny fragment naczynka z dekoracją reliefową, ale co przedstawia? Skąd pochodzi? Odpowiedź znajduje się w Muzeum Narodowym w Warszawie, gdzie w gablocie na Galerii Starożytnej stoi pucharek z analogiczną dekoracją.

Organizatorzy/ Organisers:
Aleksandra Grzegorska[1], Natalia Lockley[2], Karolina Rataj[3]
[1]Szkoła Doktorska Międzydziedzinowa, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski
[2]Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski
[3]Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Opiekun naukowy/ Academic tutor: Monika Rekowska
Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Warszawski, Dyrektor Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski

Back to the...PAST! Badania przeszłości w perspektywie młodych badaczy

Dominika Dziewczopolska
Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski

Polscy podróżnicy w poszukiwaniu starożytności w XIX-wiecznym Konstantynopolu

Konstantynopol – stolica Imperium Osmańskiego – przyciągał europejskich podróżników już od XVI w., niemniej szczególne natężenie podróży miało miejsce w wieku XIX. Wśród peregrynantów tego okresu odnaleźć można również wielu Polaków, zarówno takich, dla których miasto było jedynie przystankiem w dalszej podróży na Wschód, jak i tych, dla których było ono jej ostatecznym celem. Niektórzy z nich (m. in. Edward Raczyński, Karol Antoni Niedziałkowski, Stanisław Koźmian, Stanisław Jan Czarnowski) pozostawili po sobie relacje, które dowodzą ich żywego zainteresowania dla antycznej przeszłości miasta i materialnych śladów jego długiej historii. Polacy, podobnie jak i inni Europejczycy opisywali wciąż widoczne antyczne ruiny, szukali śladów zniszczonych budowli, zauważali pojedyncze zabytki. Celem mojego wystąpienia jest przedstawienie waloru podróżniczych testimoniów nie tylko dla wiedzy archeologicznej, lecz również jako źródła dla poznania ewolucji w postrzeganiu starożytności, a w tym kontekście – zwłaszcza refleksji nad ochroną antycznego dziedzictwa. Z tym ostatnim zagadnieniem związany jest, obecny w relacjach polskich podróżników, wątek muzeum starożytności w Konstantynopolu, którego powstanie i rozwój nierozerwalnie należy łączyć z następującymi w XIX w. zmianami prawodawstwa Imperium, a tym samym stopniowego wprowadzania zakazu wywozu zabytków. Przewijające się w podróżniczych relacjach wzmianki dowodzą postępującej zmiany stosunku do grecko-rzymskiej przeszłości samych mieszkańców Imperium.

Natalia Gryczewska
Wydział Archeologii, Szkoła Doktorska Międzydziedzinowa, Uniwersytet Warszawski, Polska

Szukając kontekstu – jak i skąd pobierać próbki ziemi do badań paleoparazytologicznych

Kluczowym elementem interpretacji wielu znalezisk archeologicznych jest kontekst znalezienia danego obiektu. Niestety, nie zawsze usytuowanie pomieszczenia w planie zabudowy pozwala określić funkcje jaką pełniło w przeszłości. Odkryte wewnątrz niego przedmioty, również nie zawsze zdradzają jego przeznaczenie.

Celem prezentacji jest upowszechnienie badań paleoparazytologicznych jako cennego uzupełnienia studiów archeologicznych. Ich wyniki mogą dostarczyć wielu ważnych informacji pozwalających na interpretację przeznaczenia niektórych pomieszczeń, a w niektórych przypadkach również zabytków ruchomych. Podczas wystąpienia zostanie przedstawiona metodologia badań paleoparazytologicznych oraz zaprezentowane rodzaje informacji jakie mogą dostarczyć pasożyty. Ważnym aspektem prezentacji będzie również sposób i miejsce pobrania próbek, który ma istotny wpływ na uzyskane dane.

Katarzyna Kasprzycka

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Kiedy teraźniejszość spotyka przeszłość – czyli słów kilka o badaniach J. B. Greene'a w Deir el-Bahari

W świątyni Hatszepsut w Deir el-Bahari, w tak zwanym Północnym Pomieszczeniu Amona, widoczne są dwa graffiti wykonane ołówkiem na ścianach przez Johna Beasley Greene'a. Jak wskazuje podpis, J.B. Greene wykonał je w 1855 roku, niestety, zmarł rok później w młodym wieku i dość szybko popadł w zapomnienie. Obecnie jego postać i dokonania ponownie zaczęły wzbudzać zainteresowanie, ale przede wszystkim w dziedzinie fotografii, której był prekursorem. J.B. Greene był jednak nie tylko fotografem, ale także egiptologiem i wizjonerem, który łączył w swej pracy pasję naukową z pasją do fotografii. Jednakże pomimo przywracania zasług J. B. Greene'a dla historii egiptologii, to jego działania które prowadził w tzw. Północnym Pomieszczeniu Amona w Deir el-Bahari, wciąż pozostają nieznane, pomimo iż był jednym z pierwszych badaczy, który się w nim znalazł.

Natalia Lockley

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

Lokalne naczynia kuchenne jako źródło wiedzy o rzymskiej Kolchidzie?

Kaukaz Południowy jako obszar o znaczeniu strategicznym, stał się miejscem gdzie mieszały się wpływy cywilizacji zachodniej i wschodniej. Wspomniane terytorium zamieszkiwała zarówno ludność pochodzenia greckiego jak i lokalne plemiona. Kontakt ludności miejscowej z kulturą grecką a z czasem iprowincjonalno-rzymską sprawił, że na terenie tym zamieszkiwały społeczności o mieszanych cechach kulturowych, które jednak pozostawały pod silnymi wpływami rzymskimi.

Obecnie Apsaros jest jedynym systematycznie badanym archeologicznie fortem rzymskim na wschodnim wybrzeżu Morza Czarnego. Jednak pozyskana w trakcie wcześniejszych wykopalisk lokalna ceramika kuchenna nie cieszyła się dotąd większym zainteresowaniem badaczy. Pojedyncze rozproszone publikacje nie wyczerpują tego rozległego zagadnienia i można je traktować jedynie jako przyczynki do dalszych badań.

Wystąpienie ma na celu przedstawienie nowych możliwości wynikających z przyjętej metodyki pracy nad ceramiką kuchenną z Apsaros. Dodatkowo zostaną także zaprezentowane dane na temat produkcji naczyń, zaopatrzenia wojska, handlu i ekonomii na pograniczu rzymskiej Kapadocji i Kolchidy pochodzące ze wspomnianego garnizonu.

Karolina Rataj

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Złote ozdoby z wczesnego i starszego okresu epoki brązu z ziem polskich

Na przestrzeni I i II OEB strój, w tym zwłaszcza ozdoby, ulegały pewnym modyfikacjom. W różnych kulturach, na różnym obszarze ziem należących obecnie do Polski, preferowane były odmienne ich formy m.in. określone typy zausznic, bransolet czy szpil. Pojawiały się również takie typy, które były uniwersalne, stosowane na rozległych terenach przez dłuższy okres czasu. Wśród ozdób dominowały przedmioty wykonane z brązu lub miedzi oraz z materiałów organicznych jak kość czy muszla. Złote ozdoby stanowią w tym zestawieniu zdecydowaną mniejszość. Na ziemiach polskich, we wczesnym i starszym okresie epoki brązu, pojawiały się stosunkowo rzadko, łącznie w liczbie nie większej niż kilkadziesiąt egzemplarzy. Występowały w rozmaitych kontekstach, zarówno w zespołach grobowych, jak i w skarbach czy jako znaleziska luźne, zlokalizowanych praktycznie we wszystkich regionach ziem polskich, należących do różnych kultur, o odmiennym stopniu rozwoju metalurgii. Wśród ozdób reprezentowane są różne kategorie, tj. bransolety, zausznice, zawieszki, a wśród nich różne typy i formy, wykonane z pręta, drutu, taśmy bądź blaszki. Jako tzw. przedmioty prestiżowe, pełniły rolę wyznaczników wysokiego statusu społecznego osób, które je posiadały, sygnalizowały zajmowaną pozycję społeczną, co z kolei determinowało odbiór jednostki. Mimo tej rzadkości występowania, nie wszystkie z tych zabytków, zostały poddane szczegółowym analizom.

Celem referatu jest przybliżenie problematyki wczesno i starszobrązowych złotych ozdób z ziem polskich,

charakterystyka ich różnorodności, a także ukazanie możliwości badania tego rodzaju zabytków.

Emanuela Rudnicka

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Motywy ornitomorficzne w sztuce prekolumbijskiej. Studium naczyń z tykwy kultury Wari z Castillo de Huarmey, Peru

Od tysiącleci ptaki w świecie andyjskim odgrywały znaczącą nie tylko gospodarczą, ale i symboliczną rolę. Wśród przedhiszpańskich społeczności tanagrowate, ary, tukany, bławatnikowate i trogony były przedmiotem dalekosiężnego handlu. Ich barwne, egzotyczne pióra były wyznacznikiem prestiżu i pożądanym elementem ozdabiającym stroje władców Chimú. Kaczki piżmowe, kormorany, kolibry, sowy, kondory czy inne ptaki drapieżne nierzadko były elementem rozbudowanej symbolicznej ikonografii, a niektóre z nich przybierały antropomorfizowane formy. Były one popularnym motywem pojawiającym się na ceramice, tekstyliach, wyrobach metalowych oraz geoglifach prekolumbijskich kultur. Każda z nich wytworzyła dystynktywny sposób reprezentacji zarówno samych zwierząt, jak i ich fantastycznych form. Wielu badaczy próbowało odszyfrować znaczenie tych hybrydalnych przedstawień łącząc je ze światem chtonicznym oraz mitycznymi wydarzeniami z przeszłości. Celem niniejszego referatu jest przedstawienie rezultatów badań nad formą, stylem i funkcją pirograwerowanych naczyń z tykwy odkrytych podczas wykopalisk prowadzonych w Castillo de Huarmey w Peru. Stanowisko to jest obecnie jednym z najlepiej udokumentowanych i opisanych ośrodków przedhiszpańskich, a odkryte na nim bogate pochówki elit Wari są unikatowe w skali badań prowadzonych w peruwiańskich Andach. Wśród setek artefaktów wykonanych z gliny, drewna, kości, muszli, kamienia i metali, znalazły się również naczynia z tykwy zdobione motywami geometrycznymi i figuralnymi, które kryją w sobie duży potencjał badawczy. Analiza technologiczna, ikonograficzna i stylistyczna naczyń sugeruje, że Wari celowo wykorzystywali cechy imperialne i lokalne w nawiązaniu do innych tradycji andyjskich. Motywy ornitomorficzne mogą być również rozumiane jako wyraz imperialnej ideologii opartej na wierze w możliwość wpływania na zjawiska naturalne poprzez pewien rodzaj mimikry. Był to prawdopodobnie motor napędowy działań elit Wari.

Weronika Solarek

Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych, Polska Akademia Nauk, Szkoła Doktorska Antropos

Przemiany praktyk rytualnych i zachowań społecznych grup neolitycznych i chalkolitycznych z Równiny Konijskiej (środkowa Anatolia)

Celem referatu jest przedstawienie zarysu przemian praktyk rytualnych i zachowań społecznych grup neolitycznych i chalkolitycznych zamieszkujących Równinę Konijską w środkowej Anatolii w okresie od 8500 do 3000 p.n.e. Przedmiotem analizy są zmiany szeregu zmiennych odnoszących się funkcjonowania wspomnianych grup takich jak rytuały przejścia, sfera wyobrażeniowa, konsumpcja ceremonialna, praktyki o charakterze rytualnym i praktyki dotyczące życia codziennego oraz hierarchia społeczna. Pozwalają one na rozpoznanie społecznego wymiaru zorganizowanych form religijności i ich zmian w badanym okresie. W referacie zaprezentowane zostaną podstawy teoretyczne i metodologiczne przeprowadzonych badań, które umocowane są w tradycji humanistyki cyfrowej i obejmują wykorzystanie Big Data. Dobór analizowanych zmiennych został podyktowany zasadami sformułowanymi przez innowacyjną bazę danych historycznych i archeologicznych – Seshat Global History Databank. Pozwala ona na kompleksową analizę przemian kulturowych, gospodarczych, społecznych i rytualnych w perspektywie długiego trwania. Przedstawione wyniki są częścią realizowanej przez mnie rozprawy doktorskiej.

Adam Telążka

Wydział Archeologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Na pograniczu dwóch kultur – starożytne hutnictwo żelaza w dorzeczu Warty

Starożytne hutnictwo żelaza w dorzeczu Warty wpisuje się w strefę tzw. ekstensywnego nurtu produkcyjnego, zgodnie

określeniem zaproponowany przez Szymona Orzechowskiego. Rozumieć należy tę strefę jako obszary, na których z reguły brak miejsc z poświadczoną intensywną produkcją żelaza na potrzeby ponadlokalne, zamieszkujących je ugrupowań. Jednak, gdzieniegdzie działalność starożytnych metalurgów – jak na te tereny – wykazuje wręcz zaskakująco pokaźnie rozwiniętą strukturę. Należy zadać sobie pytanie: Co skłania do stawiania podobnych hipotez? I jaki związek z takim poglądem ma obecny stan badań, który nie jest – najczęściej – skupiony na badaniach stref osadniczych z okresu wpływów rzymskich, tylko – w większości – na założeniach sepulkralnych. Czy ma to związek ze stanem rozpoznania tej problematyki czy też nie? Dorzecze Warty, jest dość pokaźną przestrzenią do badań rozpoznawczych czy interpretacyjnych. Warta jako trzecia najdłuższa rzeka na ziemiach polskich, od źródła na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej po ujście na wysokości Kostrzyna nad Odrą pokonuje wyrzeźbione w czasie glacjałów tereny odznaczające się różnorodnymi ekosystemami. W dobie okresu wpływów rzymskich – do którego (w głównej mierze) odnosi się prezentowane przeze mnie wystąpienie – wody Warty mogły stanowić swego rodzaju granicę lub też pomost, rozdzielające – lub łączące – tereny zagospodarowane przez ludność kultury przeworskiej (raczej lewy brzeg) i kultury wielbarskiej (przede wszystkim prawy brzeg). Kultura przeworska znana jest przez pryzmat stanowisk produkcyjnych m.in. z terenów Mazowsza, natomiast kulturę wielbarską kojarzymy raczej ze względu na jej bogate funeralia – choć i na nich możemy czasem spotkać pozostałości po działalności hutniczej. W swojej pracy postaram się przybliżyć ową problematykę oraz zaprosić do dialogu, jak możemy interpretować te sytuacje.

Sesja posterowa/ Posters Session

Marek Baczewski

Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Mazowieckie Centrum Starożytnego Hutnictwa w Systemie Informacji Geograficznej (GIS)

Mazowieckie Centrum Starożytnego Hutnictwa (MCSH) było jednym z trzech głównych ośrodków produkcji żelaza na terenie zajętym przez ludność kultury przeworskiej w okresie przedrzymskim, wpływów rzymskich i wędrówek ludów. Uważa się, że największe nasilenie produkcji w MCSH przypada na fazy B1 i B2 okresu wpływów rzymskich, a jego załamanie na fazę B2/C1. Mimo długiej historii badań, jak również dobrego rozpoznania MCSH pod względem badań powierzchniowych i wykopaliskowych do tej pory pojawiło się niewiele prac skupiających się na bardziej szczegółowych aspektach jego funkcjonowania. Jednym z nich jest przestrzeń, a także jej postrzeganie i zmienność w czasie. Zagadnienia te względem MCSH były jedynie sygnalizowane w ogólnych opracowaniach, co powoduje, że granice MCSH nigdy nie zostały pewnie określone. Jedynie ogólne rozważania pojawiały się również na temat funkcjonowania wspomnianego osadnictwa względem aspektów topograficznych, warunków naturalnych czy samych relacji między poszczególnymi osadami, miejscami produkcji i cmentarzyskami. System Informacji Geograficznej (GIS) w szerokiej definicji opisywany jako cyfrowy system pozyskiwania, zarządzania, analizy i wizualizacji danych przestrzennych. W archeologii wykorzystywany do tworzenia cyfrowych zasobów dokumentacyjnych, pozyskiwania geodanych, wizualizacji w postaci map, planów lub modeli 3D, analiz statystycznych i przestrzennych. Poster będzie dotyczył przedstawiania możliwości budowy dużych baz danych GIS oraz ich wykorzystania w analizach przestrzennych dotyczących MCSH.

Maryna Filatova

stypendystka NCN

Coins surfing? Analiza statystyczna najnowszych znalezisk monet rzymskich w Ukrainie

Od 1 kwietnia 2022 roku, w ramach stypendiów, przydzielonych mnie przez American Numismatic Society oraz International Numismatic Council, a zarówno w ramach projektu „Barbarzyńscy fałszerze. Wytwarzanie i użytkowanie fałszywych denarów rzymskich z okresu cesarstwa w Europie Środkowo-Wschodniej w starożytności" (kierownik projektu – dr hab. A. Dymowski), rejestrowałam znaleziska monet rzymskich, pochodzących z terytorium Ukrainy. Skupiłam się głownie na najnowszych odkyciach (od 2019 roku), dokonanych zarówno przypadkowo jak i pod czas badań archeologicznych, ale głownie – przez amatorów. W tym ostatnim przypadku opierałam się na danych, uzyskanych ze źródeł otwartych, oczywiście, poddając je rzetelnej analizie krytycznej. Stanem na 20 stycznia 2023 roku udało mi się zebrać informację prawie o 4400 znaleziskach monet rzymskich, do których zaliczają się następne kategorie (pojedyncze znaleziska i skarby): denary oraz ich kopii, naśladownictwa ze złota i srebra, aureusy, antoniniany, rzymskie prowincjonalne monety, silikwy, i inne. Zgromadzony materiał numizmatyczny głównie odzwiercedla obieg monetarny plemion kultury czerniachowskiej i w znaczący sposób dopełnia istniejące badania nad znaleziskami monet rzymskich we Wschodnim Barbaricum.

Adrianna Gizińska

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Kamienie milowe z Mezji Dolnej, czyli co wiemy o budowie i naprawach rzymskich dróg za panowania Sewerów (193–235)

W badaniach nad drogami rzymskimi wykorzystuje się szeroką gamę źródeł, takich jak źródła pisane, epigraficzne, numizmatyczne oraz archeologiczne. Pośród świadectw epigraficzno-archeologicznych dużą wartość mają kamienie milowe (miliaria), a wyryte na nich napisy dostarczają ważnych wskazówek do poznania historii budowy oraz remontów poszczególnych odcinków.

Pozostałości archeologiczne rzymskich dróg w Mezji Dolnej są rzadkie, a większość znanych ich opisów pochodzi z końca XIX wieku. W ostatnich latach na podstawie analizy źródeł literackich, archeologicznych i epigraficznych udało się stworzyć hipotetyczną rekonstrukcję sieci komunikacyjnej prowincji. Analiza tekstów oraz miejsca znalezienia zabytków dają wgląd w prace budowlane przeprowadzone na terenie prowincji za panowania dynastii Sewerów. Ponadto, niezwykle ciekawa wydaje się seria kamieni milowych odkrytych w Mezji Dolnej datowanych na 200 r. n.e.